

**İLKÖĞRETİM 4. VE 5. SINIFLARDAKİ SOSYAL
BİLGİLER DERSİNİN HEDEF VE İÇERİKLERİNDE
KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER VE BUNLARIN
ZİHİNSEL SÜREÇLERİN YAPISINA UYGUNLUĞU**

117 514

Serdal YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin
İlköğretim Anabilim Dalı İlköğretimde Sosyal Bilgiler Bilim Dalı İçin Öngördüğü
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.

Ankara
Eylül, 2002

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı, İlköğretimde Sosyal Bilgiler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan
Prof. Dr. Rifat ONSOY

Üye
Prof. Dr. Veysel SÖNMEZ (Danışman)

Üye
Yrd. Doç. Banu YANGIN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Ali Ekber ŞAHİN

Üye
Yrd. Doç. Dr. Bülent ÖZTÜRK

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım

14/10/2002

Prof. Dr. Nuran ÖZYER
Enstitü Müdürü

ÖZET

Bu araştırma da, ilköğretim 4.ve 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin içerik ve hedeflerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve bunların bu süreçlerin yapısına uygunluğu saptanmaya çalışılmıştır.

Araştırma, 1998 sosyal bilgiler programı 4.ve 5.sınıf hedefleri ile Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilköğretim 4.ve 5. sınıflar için öngördüğü ders kitaplarının içerikleri üzerinde veri incelemesi yoluyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada kullanılan ölçme aracı, uzman kanısına başvurularak zihinsel süreçlerden bir ölçüt takımı oluşturularak hazırlanmıştır. Bu ölçütler tümdengelim, tümevarım ve analogi ölçüt takımına göre oluşturulmuştur. Araştırmada elde edilen veriler tablolar halinde hazırlanıp yine aynı sıra takip edilerek yoruma gidilmiştir.

Elde edilen verilerin sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Birinci alt problem de, ilköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinde kullanılan zihinsel süreçler ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu araştırılmış; elde edilen bulgular sonucunda hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı hazırlandığı, hedeflerde kullanılan zihinsel süreçlerin ise, ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı belirlenmiştir.

İkinci alt problemde, ilköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedefleri de hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu araştırılmış; elde edilen bulgulara göre, hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı olduğu, duyuşsal alanla ilgili hedeflerin daha az öngörüldüğü, hedeflerin ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı belirlenmiştir.

Üçüncü alt problemde, ilköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu araştırılmış; elde edilen bulgulara göre, içeriklerin büyük oranda tümdengelim ve tümevarıma dayandığı, analoginin içeriklerde kullanılmadığı belirlenmiş, içeriklerin bir kısmında ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı saptanmıştır.

Dördüncü alt problemde ilköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu araştırılmış; elde edilen bulgulara göre, içeriklerin büyük çoğunluğunda hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı, kullanılan içeriklerdeki kullanılan zihinsel süreçlerin ise tümdengelim ve analogiye dayandığı belirlenmiştir.

Bu sonuçlara göre, ilköğretim 4.ve 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinin bilgi düzeyinde olduğu, içeriklerinin ise ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı saptanmıştır. Ancak, bulgular sonucu kullanılan akıl yürütme yollarının zihinsel süreçlerin yapısına uymadığı belirlenmiştir. Bu durum bireyin öğrenirken aklını kullanmasını, aşamalı düşünmesini ve öğrenilenlerin kalıcı olmasını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle, hedefler ve içerikler hazırlanırken zihinsel süreçler ve bunların yapıları dikkate alınmalıdır.

ABSTRACT

In this research, intellectual processes which are used in the contents and objects of social sciences courses for 4th and 5th classes and to what degree these contents and objects are appropriate for the structure of intellectual processes have been tried to be determined.

This research is performed by the data study on the objects of 4th and 5th classes of 1998 Social Sciences Programme and contents of courses books proposed by the National Educational Ministry for 4th and 5th classes.

The measure used throughout this study is prepared as the result of the consult of experts with building a class of measure out of intellectual processes. These measures are valued as regard to the measure set, deduction, induction and analogy. Data reached by this research are presented in the form of tables and interpreted in the same line.

The results reached are summarized below.

In the first sub problem, the intellectual processes used in the objects of social sciences courses for 4th class and the appropriateness of these objects to the structure of the intellectual processes are searched; According to the result of reached inventions the intellectual domain has priority in preparing objects. As to the intellectual processes used in performing objects, deduction on which the objects rest has the priority.

In the second subproblem, the objects of social sciences courses for 5th class and the intellectual processes that are used and their appropriateness to the structure of intellectual processes are searched. According to the result of reached inventions what determined are, in the determination of objects cognitive domain has priority and concerned with the sensual domain less objects are proposed. Objects are often rest on deduction.

In the third subproblem, the intellectual processes used in the contents of social sciences courses for 4th class and their appropriateness to the structure of the intellectual processes are searched. According to the result of reached inventions what determined are that the contents often rest on deduction and induction and in

the contents analogy is not used, in some of the contents not even one method of thinking is used.

In the fourth subproblem, the intellectual processes used in the contents of social sciences courses for 5th class and their appropriateness to the the structure of the intellectual processes are searched. According to the result of reached inventions what determined are that in most of the contents not even one method of thinking is used and the intellectual processes that are used in contents rest on deduction and analogy.

According to these results, objects of social sciences courses for 4th and 5th classes of the Primary School are levelled as knowledge, and in their contents deduction has priority. However, methods of thinking used as the result of inventions determined not to be appropriate for intellectual processes. This situation effects in a negative way reasoning of an individual in the act of learning, and his gradual thinking and permanency of what learned. Because of this, in preparing objects and contents, intellectual processes and their structure must be taken into consideration.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar	vii
ÖNSÖZ	viii
BÖLÜM I	
PROBLEM DURUMU	1
SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE İÇERİĞİ	5
TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI	15
GENEL AMAÇLAR	15
SOSYAL BİLGİLER	16
MANTIK VE AKIL YÜRÜTME	19
AKIL YÜRÜTME	21
ZİHİNSEL SÜREÇLER (AKIL YÜRÜTME YOLLARI)	24
ZİHİNSEL SÜREÇLER VE PROGRAM HEDEFLERİ	
ARASINDAKİ İLİŞKİ	31
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	34
PROBLEM CÜMLESİ	35
ALT PROBLEMLER	35
SAYILTILAR	35
TANIMLAR	35
SINIRLAMALAR	36
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	36
BÖLÜM II	
ARAŞTIRMA YÖNTEMİ	38
EVREN VE ÖRNEKLEM	38
ÖLÇME ARACI	38
ÖLÇME ARACININ HAZIRLANMASI	38

HEDEFLERİN ANALİZİNDE BULUNAN ZİHİNSEL SÜREÇLER VE TAKSONOMİK DÜZEYLERİ	39
İÇERİK ANALİZİNDE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER.....	40
BÖLÜM III	
BULGULAR.....	42
HEDEFLER VE ZİHİNSEL SÜREÇLER.....	42
İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER.....	43
İLKÖĞRETİM BEŞİNCİ SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER.....	54
İÇERİK VE ZİHİNSEL SÜREÇLER	64
İLKÖĞRETİM DÖRDÜNCÜ SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İÇERİĞİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER.....	65
İLKÖĞRETİM BEŞİNCİ SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İÇERİĞİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER.....	86
BÖLÜM IV	
YORUM VE ÖNERİLER.....	103
ÖNERİLER	107
KAYNAKÇA	109
EKLER	
ÖLÇME ARACI	112

TABLOLAR

İLKÖĞRETİM 4.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

	SAYFA
TABLO III.1.a.....	43
TABLO III.1.b.....	46
TABLO III.1.c.....	48
TABLO III.1.d.....	51

İLKÖĞRETİM 5.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

TABLO III.2.a.....	54
TABLO III.2.b.....	56
TABLO III.2.c.....	58
TABLO III.2.d.....	61

İLKÖĞRETİM 4.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İÇERİĞİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

TABLO III.3.a.....	65
TABLO III.3.b.....	71
TABLO III.3.c.....	75
TABLO III.3.d.....	81

İLKÖĞRETİM 5.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İÇERİĞİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

TABLO - III.4.a.....	86
TABLO - III.4.b.....	89
TABLO - III.4.c.....	93
TABLO - III.4.d.....	98

ÖNSÖZ

Toplumların niteliğini belirleyen, geleceğe yön veren kişileri toplumsal manada birey yapan en etkin sistem hiç şüphesiz eğitimidir. Zamanla değişen, asla durağanlığa gelmeyen öyle bir kavram ki eğitim; ona yön vermek, sistemi içerisinde şekillenen bireye istenilen nitelikleri kazandırmak, değişen dünya şartlarında bu sistemden optimum düzeyde verim almak hayli zor.

Sürekli güçlükleri aşmak, aramak, araştırmak vizyon sahibi olmak, fikir projektorlerini çok boyutlu kullanmak, uzak hedefleri düşünmek ve varışı hesaplamak, hep yarın için çalışmak... Bu ölçütleri çoğaltmak mümkün. Mümkün olan tek sistemle; eğitimle!

Ama nasıl? Nasılsın cevabı sanırım kafalarımızın bir tarafında gizli ve hareket için sadece çalışmak gerekiyor. Buna düşünerek başlamak gerekiyor. Düşünmeli ve başlamalıyız. Bunu kalıplaşmış ezbere dayanan bilgi ve kavramlarla değil, çok boyutlu düşünerek, akli ve akıl yürütme yollarını kullanarak ve her şeyden önemlisi, bilgiyi yeni bilgiler üretmede kullanarak yapabiliriz.

Sosyal bilgiler dersi bireyi etkili ve iyi bir vatandaş olarak yetiştirmede öngörülen bir ders programıdır. Hayatın her alanında sosyal ve etkin vatandaşlar yetiştirmek ve uluslar arası nitelikte bireyler kazanmak istiyorsak bu ders programında bireylere düşünmeyi ve akli kullanma yollarını öğretmeliyiz.

Bilim toplumu olmanın temelinde de bu düşünme ve akli kullanma yatmıyor mu? Üreten bir toplumun çok boyutlu düşünmesi akli kullanma temeline dayanmıyor mu?

Bütün bunlara cevabımız evetse, bütün ders programlarındaki hedef ve içeriklerin akıl yürütme yollarına uygun hazırlanması savına varmamız mümkündür.

Bu araştırmada, sosyal bilgiler dersinin 4.ve 5.sınıflardaki hedef ve içeriklerinde kullanılan akıl yürütme yolları ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu araştırılmıştır. Araştırma süresince her zaman bana destek veren, en umutsuz anlarımda bile beni yüreklendiren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Veysel Sönmez'e her fırsatta ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Rifat Önsoy'a, çalışmalarım sırasında

gerekli kolaylıkları sağlayan okul m¼d¼r¼m Sayın Deniz Kızılkaya'ya çalışmanın bilgisayar yazımında b¼y¼k fedakarlıklar g¼steren Serkan Aydoğdu'ya, cana yakınlıkları yardımseverlikleri ve her fırsatta g¼stermiř oldukları ilgiden dolayı ilköğretim sınıf ¼đretmenliđi ve bilgisayar ¼đretmenliđi b¼l¼m sekreterleri sevgili İnci Hayat'a ve sevgili Song¼l Salurvan'a her zaman manevi desteklerini aldığım sevgili anneme babama ve sevgili kardeşim Tolga Yılmaz'a teřekk¼r¼ bir borç bilirim.

İyi diye bir şey yoktur, her zaman daha iyi vardır. Toplumca daha iyilere ulaşılması dileğiyle.

BÖLÜM I

Bu bölümde problem durumu, problem, sayılılar, tanımlar ve sınırlamalar üzerinde durulmuştur

PROBLEM DURUMU

Eğitim, günümüzde anlamı çeşitlendirilerek değişen ve yeni fonksiyonlar yüklenerek farklı nitelikler kazanan bir kavram haline gelmiştir. Bilim, insanoğlunun bilinmeyenlerini araştırıp keşfettikçe de eğitim kavramına yeni anlamlar yüklenerek, değişik işlevler kazandırılarak, insan için en iyi sistemler oluşturulacaktır. Bu bağlamda eğitim bir sistemdir. Eğitim sistematik bir örgüdür, sürekli değişen, gelişen bir kavramdır. Eğitim bu özelliğinden dolayı açık bir sistemdir: çünkü sistem; en az bir hedefi gerçekleştirmek üzere uygun ve değişik öğelerden oluşan dirik bir örüntü olarak tanımlanmaktadır (Sönmez 1994:2).

Günümüz çağdaş eğitim anlayışı artık, “en”leri aramaktadır. En iyi eğitim, en iyi eğitim sistemi, en iyi bilgilerle donatılmış eğitim programları ve bunların hazırlanması, yaşadığımız yüzyılın şüphesiz en büyük problemi ve araştırma alanı olacaktır. Bilim adamlarının insanoğlunun genetik haritasını çıkarmaya ve DNA’ların şifresini çözmeye başladığı yüzyılımızda, eğitim ve eğitim sistemi adına gelecekte çok şeyler değişebilir.

“...Bu nedenlerden dolayı geleceğin eğitim sisteminin; insanın kendini hem birey, toplum, hem de doğal olarak gerçekleştirebilmesi için yeniden örgütlenmesi gerekebilir. Böyle bir eğitim sisteminde yetişen insan evrenin tüm gizlerine ulaşabilir; evrenin ve zamanın, başlangıç noktasına dönebilir; evreni yeniden yaratabilir; yeni evrenler oluşturabilir; geleceğin tüm boyutlarını saptayıp onu denetleyebilir; yani geçmiş ve geleceğe gidebilir; başlangıç durumunun hassas koşullarını yeniden oluşturabilir; yeni geleceklere hazırlayabilir; tüm varlıklarla doğrudan ilişki kurabilir; evrenin efendisi olabilir (Sönmez 1998: Önsöz).”

Gelişmiş bir eğitim sistemi bireyi merkezine almalıdır. İnsan eğitiminin hammaddesidir; çünkü eğitim insan sermayesine yapılan yatırım olarak kabul edilmektedir (Senemoğlu 1997:7). O halde, bireyin merkeze alındığı bir eğitim sisteminde tamamen birey ön planda olmalıdır. Kendini ifadelendirebilmeli, aklını ve akıl yürütme yollarını kullanabilmelidir. Belki de, ancak bu sayede bilimin yönlendiricisi, evrenin efendisi olma yolunda ilerleyebilir. Aristo'nun "Düşünüyorum o halde varım" deyişi akli kullanma, akıl yürütme adına belki de en güzel ifadedir. Yetişekler hazırlanırken, hedef davranışlar ve içerikler belirlenirken hedef, bireyin düşünmesini, aklını kullanmasını ve akıl yürütmesini sağlayacak şekilde hazırlanmalıdır.

Sönmez (1999:180), önerdiği sosyal bilgiler yetişeginde bu durumu şöyle ifade ediyor: "Çağdaş yetişek anlayışının temelinde çok boyutlu düşünme, sürekli kendini yenileme daha tutarlı davranma ele alınmıştır". Çok boyutlu düşünme, olgulara değişik ve çeşitli açılardan bakma, bireyin öğrenirken akıl yürütmesini, akıl yürütme yollarını kullanmasını gerekli kılabilir. Bilhan'a göre (1991:40) "Bir mesele üzerinde akıl yürütmek, o meselenin doğruluğunu veya yanlışlığını ortaya koymaktır. Diğer bir deyişle, ispatının temellendirildiğini göstermek istenildiğinde o mesele, zihinsel bir işleme tabi tutulur." Bu zihinsel işlem, temelde üç tür akıl yürütme ile yapılır. Bunlar: Tümevarım, tümdengelim ve analogidir; çünkü mantıkta akıl yürütmeler bu üç tür içerisinde ele alınır (Özlem 1999: 37). Akıl yürütme mantığa dayalı bir faaliyettir; mantık ise, doğru düşünmeyi gerekli kılar. Bir ilköğretim ders programı olan sosyal bilgiler dersinde de birey, akıl yürütme yollarını kullanarak doğru düşünmeyi ve mantığını kullanmayı öğrenmelidir. "Toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler" olarak tanımlanan sosyal bilgiler dersinin hedefleri ve içeriği; bu üç tür akıl yürütmenin kullanımını gerektirmektedir (Sönmez 1999: 220). Sönmez sosyal bilgiler dersinin hedef ve davranışlarında, bu üç tür akıl yürütme yolunun kullanılmasının gerekli olduğunu; çünkü kişinin yaşamda karşılaştığı sorunları çözerken aklını kullanması gerektiğini, bu nedenlerden dolayı sosyal bilgiler dersinde öğrencinin aklını kullanmasını sağlayacak etkinliklere eğitim ortamında başvurulması gerektiğini belirtmektedir.

Buradan şu sonuca varmak mümkündür: Sosyal bilgiler toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bir bağ kurma sürecini ifade etmektedir (Sönmez 1999: 17). Akıl yürütme, diğer adıyla zihinsel süreçlerde kanıtlamaya dayalı sonuca ulaşma sürecini içermektedir (Özlem 1990:30). Dolayısıyla, ilköğretim 4. ve 5.sınıflardaki sosyal bilgiler dersinin hedefleri ve içeriği; tümevarım tümdengelim ve analogi türü akıl yürütme yollarının kullanılmasını gerekli kılabilir.

Bu araştırma da, ilköğretim 4.ve 5.sınıflardaki sosyal bilgiler dersinin hedef ve konularında hangi akıl yürütme yollarının kullanıldığı ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu üzerinde çalışılmıştır. Bu araştırmanın yapılmasına etken neden, hedef ve içeriklerin düzenlenirken bireye akıl yürütme yollarını kullanmayı, çok boyutlu ve kritik düşünmeyi sağlayıp sağlayamadığı ve bu süreçlerin mevcut hedef ve içeriklerde ne düzeyde kullanıldığını saptamaktır. Akıl yürütme çok boyutlu ve kritik düşünmeyi gerekli kılar; çünkü akıl yürütme düşünme faaliyetlerinden biridir. “Düşünme, tasarımların ve kavramların devinimidir” (Bochenski 1996: 52). Bu devinim akıl yürütmeyi, bir olayı irdelemeyi, kritik düşünmeyi içerir (Kalaycı 2001: 2). “Kritik düşünme ise, zihinsel süreçlerle kişinin problem çözümede kullandığı stratejiler” olarak tanımlanmaktadır (Kayabaşı 1995: 43). Sosyal bilgiler ders programının uygulanmasıyla ilgili açıklamaların 32.maddesinde derslerde öğrencilerin eleştirel (kritik) düşünmeyle ilgili becerilerinin geliştirilmesi; genel amaçlarının 11.maddesinde ise, “kıyaslama yaparak düşünme”, “araştırma ve akıl yürütme yeteneklerinin geliştirilmesi” amaçlanmaktadır (Vural 1998: 152-153). Bu ifadelere dayanarak sosyal bilgiler dersinin hedef ve içeriklerinin çok boyutlu ve kritik düşünmeyi gerektirdiği söylenebilir. Bu da ancak akıl yürütme yollarının kullanılmasıyla olabilir. Bu amaçla öncelikli olarak araştırmaya temel olan eğitim kavramının tanımı ve araştırmayla ilgili diğer tanımlar üzerinde durulacak ve açıklamalar yapılacaktır. Eğitim kavramı çok amaçlı olarak ifade edilmekte ve tanımlanmaktadır.

Kısaca, bireyin davranışlarındaki değişme olarak ifade edilen eğitim: en genel anlamda, “Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı olarak itendik değişme meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır” (Ertürk 1972: 12).

Bireyin bu süreç içerisinde davranışında istendik değişiklikler meydana getirmesi eğitimin temelini oluşturmaktadır.

Eğitim terimleri sözlüğünde, genel anlamda bireyde davranış değiştirme süreci, bireylerin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişime meydana getirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Demirel 1993:36). Bu genel ifadeler ek olarak eğitim, “Fiziksel uyarımlar sonucu beyinde istendik biyokimyasal değişiklikler oluşturma süreci” olarak da ifade edilmektedir (Sönmez 1999: 27). “Bir kültürleme süreci olan eğitim yaygın bir biçimde, insanın kişiliğini besleme süreci ve insan sermayesine yapılan yatırım olarak kabul edilmektedir” (Senemoğlu 1997:7). Terim olarak ise, “Herhangi bir varlığı bir amaca göre yetiştirip geliştirme, bir yordam bilim ve ruh bilim terimidir (Hançerlioğlu 1999:79). Eğitimin diğer ayağını öğretim oluşturur.

Eğitimi gerçekleştirmek öğretimle mümkün olmaktadır. Öğretimi eğitimsiz, eğitimi de öğretimsiz düşünmek imkansızdır. Çeşitli şekillerde tanımlanmakla birlikte öğretim; “Öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçtir” (Büyükkaragöz ve Çivi 1996:17). Bu süreçten kasıt hedeflerin ve hedefe bağlı içeriğin öğretimidir. Öğretim bu süreç içerisinde eğitimin bir aracıdır. Öğretim bu dokusu nedeniyle öğrenmenin gerçekleşmesine, eylem olarak da eğitimin uygulanabilirliğine yönelik olmalıdır denebilir. Ertürk’e göre “Öğretim, bir öğretmeler, öğrenmeye dönük faaliyetler manzumesi veya kurumsallaşmış öğretmeler topluluğudur” (Ertürk 1972: 26).

Öğretimde amaç, hedeflerin gerçekleştirilmesi olmalı ve bu yönde düzenlenmelidir. Bu nedenle “öğretim, öğretmenin uyarıcı ve öğrenme durumları (Çevre, ortam) yaratarak, öğrencilerin amaçlar yönünde davranışlar geliştirmesine yardım etmesidir. Başka bir deyişle, öğretim, öğrencilerin öğrenmelerini en iyi biçimde gerçekleştirmek için öğretmenin öğrencilere yaptığı düzenli etkilerdir” (Büyükkaragöz ve Çivi 1996:23). Öğretim, programlarda belirlenen hedeflere göre gerçekleştirilir.

Eğitim – öğretim sürecinde bireye kazandırılması gereken ölçüt nitelikler ise şüphesiz hedeflerdir. Birey bu süreç içerisinde, kademe kademe belirlenen hedefler doğrultusunda, eğitilir davranış değişikliği gösterir.

SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEF VE İÇERİĞİ

Sönmez (1996:22), hedefi “genel olarak varılmak istenen nokta” olarak tanımlamaktadır. Yine Sönmez’e göre eğitimde hedef “kişide gözlenmesi kararlaştırılan istendik özellikler olarak ele alınabilir” Bu yönde belirlenen hedefler doğrultusunda eğitim işlerlik ve süreklilik kazanmaktadır. Hedeflerin belirlenmesi bazı temel ölçütlerle olmaktadır. Bu ölçütler hedefte “ne, neden, niçin, ne şekilde nasıl” istendik olarak bireye kazandırılabilirin cevabı olacaktır. Hedef belirlemede temel kavram “istendik”tir (Sönmez 1999: 41).

“Hedefler “uzak”, “genel”, ve “özel” olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Uzak hedefler toplumun varmak istediği noktayı belirten hedeflerdir. “Örneğin Türkiye’nin uzak hedefi çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkmaktır. Genel hedefleri ise, Milli eğitimin yada okulun varmak istediği noktadır. Ders veya konu ile ulaşmak istenen konumu belirleyen hedefler ise özel hedeflerdir (Gülveren ve Karaman 1996:65).

Sosyal bilgilerde hedefler belirlenirken, belirli ölçütler dikkate alınmalıdır. Bu ölçütler, gözlenebilecek davranışa göre bir aşamalık gözetilerek hazırlanmalıdır. “ölçüt, karar vermede temeli alınan nesnenin gözlenip ölçülebilir her özelliği” olarak tanımlanabilmektedir (Sönmez 1999: 42). O halde hedefler; sınıf düzeyini, öğrencinin hazır bulunuşluk seviyesin ve belirlenen hedefi davranışa dönüştürebilme özelliğine göre seçilmelidir. Hedef bir davranış gerçekleştirecek şekilde hazırlanmalıdır. Bu durum öğrencinin düşünürken akıl yürütmesini de kolaylaştırabilir. Örneğin, “Türkiye Cumhuriyeti’nin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olduğunu bilir, Cumhuriyet rejiminin özelliklerini ve önemini kavrar”. Amacı beş ayrı faaliyetin, aynı anda kazandırılmasını kapsamaktadır. Oysa, hedef sadece bir faaliyeti kapsamalıdır. 4. ve 5. sınıf öğrencisinin hazır bulunuşluk seviyesi, zihinsel düzeyi bir hedefte bu kadar faaliyeti gerçekleştirecek düzeyde değildir (Sönmez 1999: 65). Bu hedef içerisindeki

faaliyetler, sınıflandırılarak aşamalılık içerisinde düzenlenmelidir; yani önce insan hakları sonra bunun sağlayıcısı demokratik hayat sonra bir üst hedef laiklik sonra sosyal hukuk devleti kavramı ve en son bütün bunların tümel (genel) kavramı olan cumhuriyet kavramı ayrı hedefler halinde düzenlenebilir. Bu hedef tümevarımsal bir akıl yürütmeyi içermektedir; çünkü tek tek kavramlardan, o kavramların hepsini içine alan “cumhuriyet rejimi” kavramına ulaşılmaktadır. Hedefler birbirinin ön koşulu olacak şekilde düzenlendiğinde birey kolayca akıl yürütüp bir sonuç ve yoruma ulaşabilir. Bir hedefte olması gereken temel nitelikler şunlar olmalıdır:

*Hedefler davranışa dönük olmalıdır.

*Hedef kapsamlı ve sınırlı olmalıdır.

*Hedefler anlam karmaşası yaratmayacak biçimde açık seçik ifade edilmelidir. Hedefle yer alan özellik öğrencide varolmayan bir özellik olmalıdır (Gülveren ve Karaman 1996:66).

“Uzak”, “genel” ve “özel” hedefler belirlenirken de bir aşamalılık göze çarpmaktadır. Tıpkı zihinsel süreçlerin aşamalılık özelliği gösterdiği gibi. Akıl yürütürken de (düşünürken) öncüllerinden birinin, diğerinin gerekçesi ya da sonucu olması durumu söz konusudur (Özlem 1999:42). Hedeflerdeki aşamalılık bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu durumun bir sonucu olarak eğitimciler, hedefleri belirlerken eğitim alanlarını dikkate almak durumunda kalmıştır. Bu alanlar bilişsel, duyuşsal, psikomotor alanlardır. Eğitim hedeflerinin aşamalılık sınıflandırılmasında bilişsel alanı Bloom ve arkadaşları, duyuşsal alanı Krathwahl, psikomotor alanı da Harrow meydana çıkarmıştır (Büyükkaragöz ve Çivi 1996: 203-204).

İlköğretim sosyal bilgiler dersinin hedefleri taksonomik olarak dört alana göre belirlenmiştir. Taksonomi, varlıkların basitten karmaşığa doğru ve birbirinin ön koşulu olacak şekilde aşamalı olarak sınıflandırılmasıdır. Sönmez’in (2001:36), yeniden düzenlediği alanlar, dört alanın birlikteliği şeklinde oluşturulmuştur. Buna göre hedefler dört temel alan içerisinde şekillenir. Bu alanlar şunlardır:

Tablo I.1 Dört Alanın Birlikteliği

BİLİŞSEL ALAN	DUYUŞSAL ALAN	DEVİNİŞSEL ALAN	SEZGİSEL ALAN
1.Bilgi	1.Alma	1.Uyarılma	1.Farkına Varma
2.Kavrama	2.Tepkide Bulunma	2.Kılavuz Denet. Yap.	2.Ayirt Etme
3.Uygulama	Değer Verme	3.Beceri	3.İçe Doğma
4.Analiz	4.Örgütlenme	4.Duruma Uydurma	4.Denetim Alt.Tut.
5.Sentez	5.Kişilik	5.Yaratma	5.Geç.Gel.İlişki Kur.

6. DEĞERLENDİRME

Tablo 1'de de görüldüğü gibi alanlar arasında sıkı bir aşamalılık ilişkisi vardır. Alanlar aralarında birbirinin ön koşulu olmak durumuna göre sıralanmıştır. Buna göre:

"...Tüm derslerin hedef davranışları bilişsel, duyuşsal, devinişsel ve sezgisel olarak, hedef saptamada izlenecek aşamalı sıraya ve açık sistemin özelliklerine göre belirlenmelidir. Tabloda görüldüğü gibi dört alan yatay kaynaşıklık ve dikey aşamalılık içindedir. Yani her alanın alt basamakları birbirinin önkoşuludur. Bilgi olmadan kavrama, kavrama olmadan uygulama, uygulama olmadan analiz, hepsi olmadan sentez, sentez olmadan değerlendirme olmaz. Aynı şekilde bu aşamalılık duyuşsal devinişsel ve sezgisel alanlar için de geçerlidir. Yatay kaynaşıklık ise, bilişsel alanın bilgi basamağında bir davranışı kazanan kişi, aynı zamanda duyuşsal alanın alma, devinişsel alanın uyarılma, sezgisel alanın farkına varma basamağındadır. Tüm öğrenilmiş davranışlar algılama ile başlayabilir; değerlendirmeye bitebilir; çünkü organizma uyarıcı algılamadan hiçbir tepkide bulunamaz ve öğrenilmiş davranış yoksa değerlendirme de yapamaz. Değerlendirme bilişsel bir süreç olmasına rağmen tüm alanlarla ilgilidir. İnsan hem bilgilerini, hem becerilerini, hem de duygularını ve sezgilerini belli ölçütlere göre her basamakta değerlendirebilir" (Sönmez 2001: 36-37)."

Bu durum hedef ve içerikler belirlenirken zihinsel süreçlerin yapısına uygun düzenlenmesini gerekli kılabilir. Araştırmada üzerinde çalışılan hedefler yukarıda belirtilen dört alan dikkate alınarak incelenmiştir. Bilişsel alanla ilgili hedefler, öğrenilmiş davranışlardan zihinsel yönü ağır basanların kodlandığı alandır. Sosyal bilgilerde “Türkiye’nin komşularıyla ilgili temel ilişkilerini açıklayabilme”, “Temel ilkeleri Türkiye’nin belli başlı toplumsal olgularını açıklamada kullanabilme”, “İlimiz bölgemiz ve yurdumuzla ilgili belli başlı olguları analiz edebilme”, Türkiye’nin komşularıyla olan belli başlı toplumsal olguların çözümü için yeni yollar önerebilme” gibi hedeflerde zihinsel etkinlikler daha baskındır. Bu alan Bloom tarafından kodlanmıştır. Aşamalı olarak altı basamağın, her basamakta alt basamaklara ayrılmıştır (Sönmez 1994:43).

Duyuşsal alanla ilgili hedefler bir değer sisteminin, oluşturulması gereken bir tutumun ele alındığı davranışların kodlandığı alandır. Bu alandaki hedeflerin kişide tutum geliştirme kalıcı değerler oluşturma yönünde davranış göstermesi amaçlanır. Kişi belli nesne yada olgulara karşı sürekli ilgi gösterebilir. Onlara karşı güdülenmişliği yüksek olabilir. Bazı nesne yada olgulara karşı kararlı bir tutumu vardır ve değerler sistemi geliştirebilir. Sosyal bilgiler dersinde de “Kişilerin düşünce ve inançlarına karşı hoşgörülü oluş” “Birlikte çalışmaktan zevk alış”, “Vatanını, ulusunu, ailesini, arkadaşlarını sevis” gibi hedefler duyuşsal alanın kapsamına girer. Bu alan aşamalı olarak beş ana ve her ana basamakta alt basamaklara ayrılmıştır (Sönmez 1994:53). Diğer bir alan ise, devinişsel alandır. Devinişsel alanla ilgili hedefler öğrenilmiş becerilerin kodlandığı alandır. Bu alan bilişsel ve duyuşsal alanla iç içedir. Sosyal bilgiler dersinde “harita, kroki, plân çizme, anket uygulama, vaka incelemesi yapma, görüşme yapma” gibi etkinlikler devinişsel alanın kapsamı içindedir (Sönmez 1994:57). Bu dört alanın sonuncusu sezgisel alandır; bununla birlikte sezgisel alanla ilgili hedefler kodlanmamıştır; çünkü bu alanın alt basamakları daha saptanmamıştır (Sönmez 1994:42). Yukarıda da ifade edildiği gibi ilköğretim sosyal bilgiler dersindeki hedefler dört alanda basitten karmaşığa ve bir birinin ön koşulu olacak şekilde sıralanmalıdır. Sönmez kendi önerdiği sosyal bilgiler yetişğinde hedefleri bu taksonomiye uygun olarak yeniden düzenlemiştir. Hedeflerin zihinsel süreçler (akıl yürütme yolları) dikkate alınarak bilişsel, duyuşsal,

devinışsel ve sezgisel uygun hazırlanması; bireyin öğrenirken düşünmesini, yorum yapmasını, sorunlara yeni öneriler getirmesini kısacası akıl yürütmesini sağlayabilir. Zaten “okulda öğrenilen kavramlar tümdengelim ve tümevarım niteliğinde işlenir. Kavram önce öğrenciye tanıtılır, öğrenci onu inceleyerek guruplara ayırır ve sonuç çıkarır” (Beyazitoğlu 1991: 8). Sönmez’in (1999: 283-287) ilköğretim sosyal bilgiler 4.sınıf için önerdiği yeni hedef ve davranışlar taksonomiye uygun, zihinsel süreçlerin yapısı ve özellikleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Buna göre Sönmez (1999: 283) ilköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersi “Yaşadığımız Yer (Aile, Okul ve Toplum hayatı)” ünitesiyle ilgili hedefleri akıl yürütme yollarına uygun olarak aşağıdaki gibi belirlemiştir:

“HEDEF: Aaile, Okul ve Toplum Hayatıyla ilgili bellibaşlı kavramların anlam bilgisi (Tümdengelim)

Davranışlar

1. “Aile, okul, toplum, sosyal davranış kuralları” kavramlarının ne anlama geldiğini yazma, söyleme (seçip işaretleme)
2. Bu kavramlara yakın çevresinden örnek yazma, söyleme (seçip işaretleme)

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatıyla ilgili bellibaşlı sınıflamalar bilgisi (Tümdengelim)

Davranışlar

- 1.Aileyi: “çekirdek ve geniş aile” olarak sınıflayıp yazma/söyleme (seçip işaretleme)
- 2.Sosyal davranış kurallarını: “örf ve adetler, görgü kuralları, ahlak kuralları, din kuralları ve hukuk kuralları” olarak sınıflayıp yazma/söyleme (seçip işaretleme)
- 3.Yukarıdaki sınıflamaların belirgin özelliklerini yazma/söyleme (seçip işaretleme)

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatıyla ilgili belli başlı ilkeler bilgisi Davranışlar (Tümdengelim)

- 1.Aile herkes hak, görev ve sorumluluğunu bilirse, mutlu olunacağını yazma/söyleme (seçip işaretleme)
- 2.Ailede herkes eğitilirse, mutlu bir toplum oluşabileceğini yazma/söyleme (seçip işaretleme)
- 3.Ailede herkesin düşüncesi alınrsa, sağlıklı işler yapılabileceğini yazma/söyleme (seçip işaretleme)
- 4.Aile bireyleri birbirlerini sevip sayarlarsa, mutlu olabileceklerini yazma/söyleme (seçip işaretleme)

5.Okulda herkes hak, görev ve sorumluluklarını yerine getirirse, kurumun işleyeceğini yazma/söyleme (seçip işaretleme)

6.Toplumlar birlik ve dayanışma içinde olursa, sorunları daha kolay çözebilirler ilkesini yazma/söyleme (seçip işaretleme)

7.Aile, okul, toplum ve sosyal davranış kuralları sürekli çağdaş bilime ve düşünceye göre değiştirilip geliştirilmelidir ilkesini yazma/söyleme (seçip işaretleme)

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatıyla ilgili belli başlı ilkeleri açıklayabilme (Tümevarım)

1.Ailede herkesin neden hak, görev ve sorumluluğunu bilmesi gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

2.Ailede herkesin neden eğitilmesi gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

3.Ailede herkesin neden düşüncesinin alınması gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

4.Aile bireylerinin neden birbirlerini sevip saymaları gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

5.Okulda herkesin hak, görev ve sorumluluklarını neden yerine getirmesi gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

6.Toplumlar neden (nasıl) birlik ve dayanışma içinde olmaları gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

7.Aile, okul, toplum ve kuralların neden sürekli çağdaş bilime ve düşünceye göre değiştirilip geliştirilmesi gerektiğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

8.Yukarıdaki ilkelere çevresinden yeni örnekler yazma/söyleme (seçip işaretleme)

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatı ile ilgili belli başlı ilkelerin belirgin özelliklerini kestirebilme (Tümevarım-Analoji)

Davranışlar

1.Ailede herkes hak, görev ve sorumluluğunu bilmezse, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

2.Ailede herkes eğitilmezse, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

3.Ailede herkesin düşüncesi alınmazsa, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

4.Aile bireyleri birbirlerini sevip saymazlarsa, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

5.Okulda herkes hak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmezse, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

6.Toplumlar birlik ve dayanışma içinde olmazlarsa, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

7.Aile, okul, toplum ve kuralların sürekli çağdaş bilime ve düşünceye göre değiştirilip geliştirilmezse, neler olabileceğini açıklayarak yazma/söyleme (seçip işaretleme)

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatı ile ilgili belli başlı ilkeleri yeni durumlarda kullanabilme (Hipotetik-Dedüktif)

Davranışlar

1.Aile, okul, toplum ve sosyal davranış kurallarının her biriyle ilgili verilen en fazla 150 kelimedenden oluşan yeni yazılı bir durumda kullanılacak (kullanılmayacak) ilkeyi (leri) yazma/söyleme (seçip işaretleme)

2.Verilen bir dizi ilke arasından, belirtilen yeni durumda kullanılacak (kullanılmayacak) ilkeleri (seçip işaretleme)

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatı ile ilgili belli başlı sorunlara yeni çözümler önerebilme (Hipotetik-Dedüktif)

Davranışlar

1.Sorunla ilgili yeni çözümü açıklayıp yazma söyleme

2.Yeni çözümün dayandığı temelleri örneklendirerek yazma, söyleme

HEDEF: Aile, Okul ve Toplum Hayatının önemini takdir ediş

Davranışlar

1.Aile, okul ve toplum hayatıyla ilgili yazılar yazma

2.Bu yazıları sınıf ortamında sunma (Sönmez 1999: 283-287)."

Buna göre, yukarıdaki hedef ve davranışlar incelendiğinde her hedefin kazandırılmaya çalıştırılan davranışla tutarlı olduğu, hedeflerin altına sıralanan davranışlar incelendiğinde ise, her davranışın birbirini ön koşulu olacak ve akıl yürütmeyi sağlayacak şekilde sıralandığı görülmektedir. Örneğin, birinci hedefin ilk davranışı; "Aile, okul, toplum, sosyal davranış kuralları" kavramlarının ne anlama geldiğini yazma, söyleme davranışı ikinci davranışın; "bu kavrama yakın çevresinden örnek yazma, söyleme" davranışının ön koşuludur. Kısacası öğrenciden ilk davranışı kazanmadan, ikinci davranışı kazanması ve bunlardan sonuca ulaşması beklenemez. Dolayısıyla, ilk davranış ikinci davranışın kazanılmasına öncüllük etmektedir. Hedeflerinin sıralanışına dikkat edilirse; her hedefin bir ya da birden fazla zihinsel süreci içerdiği görülmektedir. Buna göre; birinci, ikinci ve üçüncü

hedeflerin tümdengelim, dördüncü hedefin tümevarım türü, beşinci hedefin tümevarım ve analogi türü zihinsel süreçleri bir arada içerdiği söylenebilir. Altıncı ve yedinci hedefin ise hipotetik-dedüktif süreci içerdiği söylenebilir (Sönmez 1999: 220-222). Sonuç olarak hedeflerin akıl yürütme yolları dikkate alınarak hazırlandığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili ayrıntılı açıklamalar, araştırmanın “zihinsel süreçler ve program hedefleri arasındaki ilişki” başlığı altında yapılacaktır.

Hedefler içeriğin saptanmasında temel belirleyicidir. Ierik, belirlenen hedef davranışlara göre hazırlanır. Hedeflerin belirleyicisi “konulardır.” Konu, belirlenen hedeflerin içeriğini multevasını belirtir. Oğretimi yapılacak hedefler konulara bölünerek gerçekleştirilir. Konu Türkçe sözlükte “zerinde söz söylenen, yazı yazılan olay yada durum, mevzu.” olarak tanımlanmaktadır (Dilderneği 1998:353). Konular belli bir içeriğe göre düzenlenir. Ierik, hedef davranışları kazandıracak biçimde ünite ve konuların düzenlenmesi biçiminde ele alınabilir. Sönmez’e göre içerik; “hedef davranışlarla tutarlı, ağdaş, bilimsel, sanatsal ve felsefi bilgiyle donanık, oğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine uygun, somuttan soyuta, basitten karmaşığa, kolaydan zora ve birbirinin önkoşulu, bilinenden bilinmeyene kendi içinde mantıklı bir tutarlılığı olacak şekilde düzenlenmelidir” (Sönmez 1994:63).

Bykarağz ve çivi’ye göre (1996:205), “Hedeflerin davranışlar halinde ifade edilmesi “hangi davranışın” hangi içerik içinde geliştirileceğinin belirtilmesi ile mümkün olabilir.” Oğrenci davranışı halinde ifade edilen bir hedef, belli bir konu ile bağlantılı ve davranışı gösterecek şekilde ifade edilmiş olmalıdır. Ierik hedefle bağlantılı olmalı, hedefi gerçekleştirecek bir örgüyü ifade etmelidir. Sönmez’e göre (2001:108), “Ierik hedef davranışlara göre düzenlenmelidir. Bu düzenleme yapılırken hedefin düzeyi, sınırlama ve basamak göz önüne alınmalıdır. Ierik de basit, kolay ve önkoşul oluş özelliğine göre hem kendi içinde, hem de diğer ünitelere göre sıralanmalıdır. Söz gelişi ilköğretim 4.sınıflar sosyal bilgiler için önerilen “ilimiz, bölgemiz ve yurdumuzla ilgili temel kavramların anlam bilgisi” hedefinin konuları il, bölge ve yurtla ilgili olmalıdır.”

Bu durum akıl yürütme yollarına da uygun bir yaklaşım oluşturmaktadır. İçerik ve hedef mutlaka belli bir sınıf ve ünite ile sınırlı olmalıdır. “Hilda Taba eğitim hedeflerini: okul düzeyinde çıktıkları tasvir eden belirli ünite veya programda belirli bir sınıfla ilgili davranışı tanımlayan hedefleri diye açıklar (Büyükkaragöz ve Çivi 1996:202). Bu ifade içerik ve hedeflerin kapsamını tanımlamaktadır. Taksonomik alanlara göre belirlenen hedef ve içeriklerin kendi içerisindeki tutarlılığı mantık örgüsü içerisinde de kendini ifade edebilmelidir. Bu ifade sistematik bir örgüyle geliş güzellikten kurtarılmalı, akıl yürütme yollarıyla da ilintili ve tutarlı olmalıdır.

Sönmez (2002:111), bu tutarlılığı şu şekilde belirtmektedir:

“... İçerik, akıl yürütme yollarıyla da tutarlı olmalıdır; çünkü öğrenciden zihinsel süreçleri kullanması beklenmektedir. Eğer bilgi düzeyinde davranışlar kazandırılacaksa, burada tümdengelim; kavrama düzeyinde kazandırılacaksa, analogi, diyalektik ve tümevarım; uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme düzeyinde kazandırılacaksa, bu kez de hipotetik-dedüktif, retrödüktif, fazilojik, aklın soruna dönmesi gibi zihinsel süreçlerin kullanılmasına elverişli şekilde içerik yapılandırılmalıdır. Bu yapılandırmada zihinsel süreçlerin özellikleri göz önüne alınmalıdır. Bilgi düzeyinde önce temel bir önerme sunulmalı ve öğrenciden bu önermeyi temele alarak, onunla çelişmeyen yeni önermeler çıkarması istenmelidir. İçerik de temel bir önermeden tanımdan, ilkeden hareket ederek onunla çelişmeyen önermelerle donatılmalıdır. Sözgelisi eğer öğrenciye iklimin tanımı ve ne olduğu kazandırılacaksa, içerikte öncelikli bir tanımla yapılmalı ve tanıma ters düşmeyen önermelerle onun ne olduğu açıklanmalıdır. Kazandırılacak hedef davranışlar kavrama düzeyinde olunca, içerikte bu hedef davranışla ilgili en az üç değişik örnek öğrenciye sunulmalı ve bu örneklerden hareketle ondan benzerlikleri, farklılıkları, ilkeleri bulması beklenmelidir. Bunun için birden fazla örnek üzerinde benzer ve farklılıkların, ilkeleri nasıl bulunduğu içerikte gösterilmelidir. Yukarıdaki iklim örneğinden hareket ederek, iklimde ilgili temel ilkeler, iklim türleri arasındaki benzer ve farklılıklar öğrenciye kazandırılmak hedeflerinin ise, en az üç tür iklim örneği öğrenciye sunulmalı ve ondan bu iklim türleri arasındaki benzerlikleri, farklılıkları ve ilkeleri bulması istenmelidir. Uygulama ve daha üst düzeydeki hedef davranışlar için, sorun içerikte sunulmalı, çözümü adım adım bir örnek üzerinde gösterilmelidir. İçerikte iklim ile ilgili temel bir sorunun nasıl çözüldüğü

bilimsel yöntemin bu sorunun çözümünde nasıl kullanıldığı örnek olarak sunulmalıdır...”

İçerik, öğretimi yapılacak öğretim programlarına göre belirlenmektedir. Program “öğrencilerin istenilen hedeflere ulaşmasını sağlayacak organize edilmiş etkinliklerin tümüdür” (Fidan 1997:18). Ülkemizde temel eğitim ilköğretim okullarında bir ilköğretim programı çerçevesinde yapılmaktadır. Öğretim programları ilköğretim programı altında bütünleştirilmiştir. Program, hedef ve içeriklerin içinde organize olduğu bir tür çerçeveyi ifade etmektedir denilebilir. Değişik şekil ve ifadelerle tanımlanan program Ertürk tarafından “yetişek” terimi ile açıklanmaktadır. “Ertürk eğitimde programı, eğitmeni açısından “eğitim durumları düzeni”, öğrenci açısından ise “eğitim yaşantıları düzeni” olarak tanımlanmaktadır. Yetiştirilmek istenen bireyin geçirmesi düşünülen yaşantılar (belli esaslara göre tertiplenip örgütlenmiş eğitim durumlarının) “yetişek tasarısını sürdürülmekte olan eğitim faaliyetlerinin tümünü yansıtan gerçekleştirilmiş eğitim durumlarının (eğitim durumları ile etkileşen öğrencilerin geçirmekte olduğu gerçek öğrenme yaşantıları düzeninin) ise “yetişek”i oluşturduğunu öne sürmektedir (Fidan 1997:19).

Program farklı kavramları birlikte çağrıştırmaktadır. Aslında bu kavramlar iç içe geçmiş kavramlardır. Varış “program kavramını uygulamadaki biçimi ile birbirini iç içe kapsayan üç aşamada incelemektedir. Varış’ın bu yaklaşımı “eğitim programı”, “öğretim programı” ve “ders programı” tanımları içinde daha açıkça görülebilir” (Fidan 1997:19). Bu araştırmada bir öğretim ve ders programı olan sosyal bilgiler dersinin içerik ve hedefleri incelenmiştir. Eğitim programları hedef ve içerik esasına göre düzenlenir. Programlarda öncelikle hedefler sonra davranışlar belirlenir. Bir programda esas olan hedeflerin davranışa dönüştürülebilme özelliğidir. (Demirel 1994: 6). Hedeflerin davranışa dönüştürülmesi, program muhtevasının bireye aktarılması, programda belirtilen eğitim durumlarıyla hayata geçirilir. Program hedefleri; bireye aklını kullanma, çok boyutlu ve kritik düşünmeyi sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.

Milli Eğitim programında, ilköğretim amacı şöyle belirtilmiştir: “Her Türk çocuğunu ilgi istidat ve kabiliyetleri yönünden yetiştirerek hayat ve üst öğrenime

hazırlamaktır (Milli Eğitim Temel Kanunu, Madde 23) (Vural 1998:6). Programda sosyal bilgiler öğretim programı şöyle tanımlanmaktadır: “ilköğretim okulu sosyal bilgiler dersi öğretim programı 4, 5, 6 ve 7.sınıflarda haftada üçer ders saati olmak üzere, her sınıf için 36 haftada toplam 108 saatlik bir süre öngörülerek açıklanmıştır. İlköğretim sosyal bilgiler ders programı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 2. 4. 1998 tarih ve 62 sayılı kararı ile kabul edilmiştir (Vural 1998:181).

Bu çerçevede Türk Milli Eğitimi bireylere şu davranışları kazandırmayı amaçlamaktadır.

TÜRK MİLLİ EĞİTİMİNİN AMAÇLARI

1739 SAYILI Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk Milli Eğitiminin Genel amaçları aşağıda sunulmuştur.

Genel Amaçlar

Madde 2.

Türk Milli Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin milli, ahlâki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

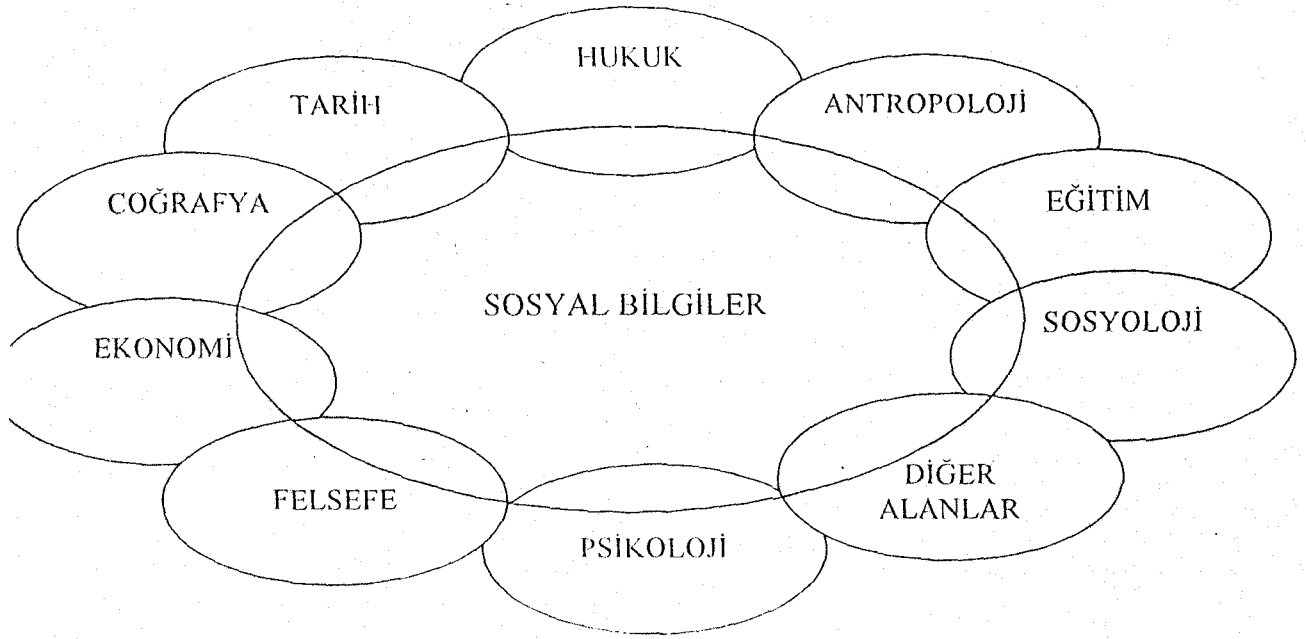
3.İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçları incelendiğinde, bireyin etkili bir vatandaş olma temelinde yetiştirilmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Acaba program amaçları bireye bu nitelikleri kazandırmada ne derece etkilidir? Amaçların ikinci maddesinde; bilimsel düşünme, geniş dünya görüşüne sahip olma gibi ifadelerin yeterli ancak, bunların uygulanmasına yönelik uygulamaların yetersiz olduğu bilinmektedir. Bilimsel düşünme; akli kullanma, yorumlama, analiz ve sentez yapma gibi süreçleri içermektedir. Bu da kuram ile uygulamaların paralel yapılandırılması ile gerçekleştirilebilir (Kalaycı 2001: 2).

SOSYAL BİLGİLER

Bir ilköğretim ders programı olan sosyal bilgiler, "Toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir" (Sönmez 1997:17).

İnsan biyo-kültürel ve sosyal bir varlık olduğundan sürekli çevresi, olaylar ve toplumsal gerçeklerle bir ilişki halindedir. Bu etkileşim sosyal bilgilerin diğer alanlarla ve disiplinlerle de kuvvetli bir bağının varlığını hatta bu alanların tam merkezinde olduğunu göstermektedir. İnsanın tüm ilişkileri sosyallüğünün bir sonucu olarak ortaya çıkmakta, tüm ilişkiler, olaylar, olgular sosyal bilgilerin kapsamı içine girmektedir. Bu ilişkilerin sonucu olarak sosyal bilgiler disiplinler arası bir disiplin, hatta disiplinlerin merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki şekil bu yargıyı açıklamaktadır (Sönmez 1997:18).

Şekil 1

Yukarıdaki ifadelerden ve şekilden anlaşılacağı üzere sosyal bilgiler dersinde olgular bir bütün içinde verilmelidir. Bu çocuğun zihinsel gelişimine de uygundur. Çocuklar bütünü algılar olay ve olguları bütün olarak düşünür, anlamaya çalışır; çünkü “insan her türlü olguyu parça parça değil, bir bütün içinde görür ve daha kolay öğrenip, algılar. Bu nedenden dolayı ilköğretimde çocuk toplumsallaştırılırken, her bilim dalı ile ilgili ilke ve genellemeler ayrı bir ders olarak değil, onların ortak noktaları bulunup birleştirilerek sunulmalıdır. Gerçek parça parça değil tersine bir bütündür. Bütünü görüp anlamak ve ona uygun yaşamak daha kolaydır. Bu ilke çocuğun gelişim ve öğrenme ilkelerine de uygundur” (Sönmez 1994:4).

Programların, hedef ve konuların “bütünlük” kavramı düşünülerek hazırlanması; çocuğun zihinsel gelişimi, tutarlı öğrenmesi, taksonomik bir algıma, sistematik yorum yapma ve düşünmesi açısından oldukça önemli görülmektedir. Sönmez, (1994:4) bu durumu şöyle açıklamaktadır: “çocuğun zihinsel gelişimi tümdengelimden tümevarıma doğrudur. Çocuk bütünü algılar ve onu anlamaya çalışır. Parçalara, ayrıntılara bu yaşlarda gidemez. Daha sonraki yaşlarda ayrıntılara inebilir. Baskın olan tümdengelim olduğundan, kazandırılacak istendik davranışlar

parça parça değil; tersine bir bütünlük içinde verilmelidir. Bu durum onun diğer akıl yürütme yollarını da öğrenmesini sağlayabilir. Toplumsal yaşamla ilgili istendik davranışlar bir bütünlük içerisinde sunulursa, öğrencinin zihinsel gelişimini de uygun olduğundan bunları daha kolay öğrenebilir” (Sönmez 1994: 4).

Sosyal bilgiler dersinde olayları bütün olarak algılayan çocuk, aynı zamanda algıladığı olayları çözümleyebilmeli ona yeni anlamlar yükleyebilmeli ve öneriler getirebilmelidir. Bu çocuğun öğrenirken ve düşünürken zihinsel süreçleri kullanmasını ve kullandırılmasını da öngörmektedir. Sönmez (1994:4-5) bu yargıyı şöyle açıklamaktadır:

“Yaşam bir bütündür ve çocuk tarafından somut işlemler döneminde parça parça algılanmaz. Günlük yaşamdaki olgular bir bütünlük gösterir. İlköğretim döneminde çocuk, günlük yaşamda karşılaştığı sorunları bir bütünlük içinde çözmeye çalışır. Değişik olguların olayların sonucu üzerine etkilerini görür ve çok boyutlu düşünmeye başlar. Bu yaşamın en belirgin niteliğidir. Sosyal bilimlerdeki sorunların tek nedeni yoktur; tersine o soruna etki eden pek çok neden vardır. İşte bu özelliğinden dolayı olayların pek çok boyutunu görmesi açısından sosyal bilgiler öğrenciye bir bütünlük içinde sunulmalıdır. Çocuğun yaşamı anlaması karşılaştığı sorunları çözebilmesi ve elde ettiği bilgi, beceri ve duyguları benzer olgu ve olayların çözümünde kullanabilmesi, yani bilgiyi transfer edebilmesi için toplumsal olgu ve olaylar bir bütün içinde ele alınmalıdır. Eğer toplumsal olgular parça parça ele alınıp, öğrenciye sunulursa, elde ettiği bilgi, beceri ve duyguları yeni durumlara transfer etmede öğrenci başarılı olmayabilir...”

Sosyal bilgilerde bu mantığın işler hale getirilmesi programın hedeflerinde zihinsel süreçlerin etkin olarak kullanılmasının gerekliliğini göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre hedef davranışların düzeyi ile zihinsel süreçler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Sönmez 1999:170-172). Bu araştırmaya göre bilgi düzeyindeki hedef davranışların kazandırılmasında tümdengelim; kavrama düzeyindekilerin kazandırılmasında tümevarım, analogi, diyalektik; uygulama düzeyindekilerin kazandırılmasında ise, hipotetik – dedüktif süreçlerin daha etkili olduğu söylenebilir (Sönmez 1999:33).

Zihinsel süreç yada akıl yürütme ise, kavramlar olgular veya önermeler arası bağ kurma ve buradan sonuç çıkarma fonksiyonunu içermektedir. Kısaca tanımlanacak olursa; “En az iki önerme arasında, bu önermelerden birini öbürünün kanıtlayıcı olarak ele alıp buradan bir sonuç çıkarma işlemidir. Akıl yürütmede kanıt, gerekçe durumundaki önerme veya önermelerle öncül, kanıtlanan gerçekleştirilmiş önermeye ise sonuç denir. İşte mantık, bir akıl yürütmede kanıtlayan durumundaki sonuç önermesi arasındaki kanıtlama bağıntısını içerir” (Özlem 1999:30,31).

Zihinsel faaliyetlerde akli kullanmanın, düşünmenin, düşünme, yollarını öğrenmenin birleştiği nokta mantık olarak ortaya çıkıyor.

MANTIK VE AKIL YÜRÜTME

Mantık kelimesini günlük hayatta sık sık kullanmaktayız. Öyle ki, düşünce ve davranışlarımızda bile çoğu kez “mantık” ararız. Öyleyse nedir mantık? Akıl yürütme yolları ile bağlantısı nedir?

“Mantık” sözcüğü, Arapça’da söylemek, demek, konuşmak, dile getirmek anlamlarına gelen “ntk” (nutk, nutuk, vd.) kökünden türetilmiştir. Sözcüğün Batı dillerindeki tüm karşılıkları ise, Grekçe “logos” sözcüğünden gelir. “Logos”; akıl, düşünme, yasa, düzen, ilke, söz vb. anlamlar içerir. “Mantık” sözcüğü, “logos”un içerdiği bu anlamlardan “söz” anlamı esas alınarak Arapça’ya ve Arapça üzerinden Türkçe’ye girmiştir (Özlem 1999:27). Özlem, “mantık” sözcüğünün terim olarak iki anlamda kullanıldığını belirterek “İlk anlamıyla o, etimolojik kökenine uygun olarak” “mantıksal düşünme”, “düzgün düşünme” adları verilen bir düşünme türünün ve tarzının adıdır” şeklinde ifade etmektedir. Gerçekten ifadelerimizde çoğu zaman mantığı, doğru düşünme, düzgün düşünme gibi yansımalar olarak algılarız. İkinci olarak mantık “düzgün düşünme”, “mantıksal düşünme” denilen düşünme tarzını konu edinen felsefe disiplinin adıdır” (Özlem 1999:27).

Gerçekte mantık, akıl ile ilintili bir kavramdır. Akıl ışığında, doğrultusunda bir ifadenin genelleşmiş tanımıdır denilebilir.

Mantık kelimesinin kaynağı ise “logos” olarak ifade edilmektedir. “logos”; akıl, düşünme, yasa (hem doğa, hem düşünme yasası, akıl yasası), söz, anlamlarını içeren yönüyle; mantığın, zihin, düşünme ve söz (dil) ile ilgisini pekiyi göstermektedir (özlem 1999:28). Mantık kavramına yüzyıllar boyunca farklı anlamlar yüklenmiştir. Ama tüm bu anlamların ortak yönünün “dil” olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Eğitim – öğretimde de yöntem, bireye mantığın kullanmak kullandırmak ve kazandırmak olmalıdır. Birey öğrendiği algıladığı kavramı dil ile ifade edecektir. Ama bunu yaparken “muhakeme gücünü” “mantığını” kısacası düzgün düşünme yollarını kullanmalıdır. Mantığını kullanması için de öğretilen kavramlar sistematik olarak düzenlenmeli, mantık örgüsüyle ve bilgilerle şekillendirilmelidir.

Bu doğrultuda mantığın değişik tanımlamaları olmuştur. Bu tanımlamalar şunlardır:

- *Mantık, doğru düşünme kurallarının ve formlarının bilgisidir.
- *Mantık, düşünme yasalarının bilimidir.
- *Mantık; dilsel ifadelerin, dile getirmemelerin, dilsel anlatımların formal koşullarının öğretisidir.
- *Mantık doğru önerme formlarının, kesin ifade kalıplarının formlarıdır (Özlem 1999:28).

“Mantık” sözcüğüne farklı anlamlar da yüklenmektedir. Bu farklılığı Yıldırım (1999:15) şöyle ifade ediyor: “İlkin “mantık” deyince matematik, psikoloji veya fizik gibi okullarda okutulan bir konu, bir bilgi alanı akla gelir. İkinci anlamda “mantık”, akıl-yürütme, usavurma ya da yargılama diye belirleyebileceğimiz bir tür düşünce demektir.”

Mantık kavramı temelde “doğru düşünme”, “doğru düşünme yollarını kullanma”, “akıl yürütme yolu”, “kanıtlama” veya “sonuç ispatlama” gibi ifadelerle tanımlanıyor. Bu tanımlamaların örtüştüğü ana nokta “akıl yürütme”dir. Yıldırım (1999: 16). Mantığın, düşünmenin yalnız bir türü ile ilgili olduğunu bunun da akıl

yürütme olduğunu ifade etmektedir. Ona göre mantık; akıl yürütmeyi, ne olgu, ne betimleme, ne de açıklama yoluna gitmez. Bunun yerine sadece akıl yürütme biçimlerini kanıtlama bunlardan hangilerini geçerli, hangilerinin geçersiz olduğunu kesinlikle ayırt etmeye yarayan ölçüt veya kuralları saptamaya çalışır. Bu ifadelerden akıl yürütmenin, bir kanıtlama ve sonuç ispatlama gibi özellikleri olduğu anlaşılmaktadır.

Günümüz eğitim sisteminde, özellikle de ülkemizde öğrenirken ve öğretirken “düzgün-doğru düşünme” kavramı önemli bir sorun olarak ifade edilebilir. Düşünmek, akıl yürütmek, mantıksal yaklaşımlarda bulunmak ancak bu argümanları kullanan ya da kullanmayı gerekli kılan bir yetişek ve içerikle mümkün olabilir. Özlem (1999:29) doğru düşünme olayını bir süreç olarak belirtmekte ve temelinde “akıl yürütme” ve “usa vurma” kavramlarını yerleştirmektedir.

Özlem'e göre (1999: 30) “Düzgün düşünme formları ve mantıksal düşünme formlarından söz edildiğinde bunlardan aynı zamanda, akıl yürütme, usa vurma argümantasyon formları” kast edilir. Aslında “düşünme denen olgu karmaşık ve çok yönlü bir olgudur ve beyin fizyolojisinden psikolojiye kadar bir dizi bilimin de konusudur. Kabaca söylersek; bir süreç olarak düşünmede, duyumlar, zihin, hayal gücü ve bellek birlikte etkindirler ve psikologların saptamalarına göre, algılama, hayal kurma, anımsama, sezgi, tasarlama, hesap yapma vb. “düşünme” denilen sürecin değişik tür ve görünümüdür. Düzgün düşünme, mantıksal düşünmede bu türlerden biri olarak ortaya çıkar”.

AKIL YÜRÜTME

Doğru düşünmenin formu, Özlem'in de ifade ettiği gibi akıl yürütme düşünmeyi etkin olarak gerçekleştirmek olmalıdır. O halde akıl yürütme nedir? Akıl yürütme “en az iki düşünce arasında bu düşüncelerden birini öbürünün kanıtlayıcı olarak ele alıp buradan bir sonuca ulaşmaktır (Özlem 1999:30). Öner'e göre (1996: 38) Akıl yürütmeler şekil olarak bütün insanlarda aynıdır. Bu insanda varolan mantığın gereğidir. Mantık insanın özü ile ilgili olduğu için, her insanda aynıdır. Yani belli önermelerden hareket ederek bir sonuca varmada aklın takip ettiği yol her

insanda aynıdır. Burada önemli olan düşünürken akıl yürütme yollarını kullanmaktır; çünkü Öner'in de belirttiği gibi mantığın işleyişi her insanda aynıdır. Bunu düşünme yolları etkiler. Akıl yürütme bir tür kanıtlama denilen bir düşünme sistemi olarak da tanımlanmaktadır. Düşüncelerimizi dil ile ifade ediyoruz. Bir tür aktarma yapıyoruz. Düşüncelerimizi bir tümce içerisinde içinde yargı olacak biçimde aktarıyoruz. “İşte mantık bu tümce türleri içerisinde yalnızca bir kanıtlama bir ispat konusu olabilen düşünceleri ifade eden tümce türüyle ilgilenir. Bir kanıtlama konusu olabilen düşüncelere “yargı” denir” (Özlem 1999:30). Bu durum bize yetişeklerin hazırlanırken taksonomik bir yapılanmayla oluşturulduğunu anımsatıyor. Taksonomik yaklaşıma göre hedefler bir birinin ön koşulu olacak şekilde biri diğerini destekler ve kanıtlar şeklinde düzenlenmektedir (Sönmez 1994:42-45).

Mantığın temelinde akıl yürütme, akıl yürütmenin temelinde ise kanıtlama yer almaktadır. Akıl yürütme için bir kanıtlayan (öncül) ve birde kanıtlanan (sonuç) durumunda en az iki önerme bulunması gerekmektedir (Özlem 1999:31). Özlem tek başına bir yargının bir akıl yürütme için yeterli olmayacağını belirtmektedir. Bunun için en az iki önermenin (yargının) bulunması gerekir. Örneğin, “ilimizin yönetimiyle ilgili belli başlı ilkeler bilgisi” hedefi ile “Harita okuyabilme” hedefi arasında, bir birinin öncülü olma durumu söz konusu değildir. Tıpkı “cisimler boşluğu bırakıldıklarında düşer” önermesi ile “Metaller ısıyla genişir” önermesi arasında bir kanıtlayan kanıtlanan ilişkisi olmadığı gibi (Özlem 1999:31).

Yıldırım'a göre (1999:17) Akıl yürütme zihinsel bir olgudur. “Bir çok durumlarda sadece zihinden geçmekte kalır. Şu anda pencereden yaprakların kıpırdadığını görüyor, bundan havanın esintili olduğu sonucuna gidiyorum. Gene, bahçede bağlı köpeğimin havladığını duyuyor bundan bir yabancının yaklaştığını düşüneyorum” işte bu örnekler geçerli bir yürütmedir. Dikkat edilirse bu geçerliğin temelinde neden-sonuç ilişkisi, birinin diğerinin öncülü ve diğerinin, diğer önemenin kanıtlayanı şeklinde olduğu görülür; bu durum bir akıl yürütmedir. Eğitim durumlarında da bireyin hedef davranışları kazanırken buna benzer bir akıl yürütme tarzını kullanması yararlı olabilir. Örneğin; “Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ünitesiyle ilgili temel ilkeler bilgisi” hedefi ile “Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ünitesiyle ilgili

temel ilkeleri açıklayabilme” hedefi arasında biri diğerinin öncülü durumu söz konusudur, çünkü ünite ile ilgili temel ilkeler bilinmeden, diğerinin açıklaması yapılamaz.

Yıldırım'a göre (1999: 17-18) her argüman bir ispat amacı güder. Bu argüman sonucun doğruluğunun ispat amacıdır. Bu amacın gerçekleşmesi iki temel koşulun yerine getirilmesine bağlıdır. Bunlar:

- (1) “Öncüllerde yer alan önermelerin doğru olması,
- (2) Öncüllerin sonucu zorunlu kılması” (Yıldırım 1999:17-18).

Buradan şu sonuç çıkarılabilir; öncüller gurubundaki önermenin kesinlikle doğru olması gerekir. Öncüllerin doğru olması, sonucun da zorunlu olarak doğru olmasını gerektirecektir; çünkü sonuç doğru olursa, geçerli bir akıl yürütme gerçekleştirilmiş olur. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, içerik ve hedefler kendi aralarında, birbirlerinin önkoşulu olacak şekilde hazırlanmalı, bireye sonucu ulaştıracak zorunlu önermeyi (sonucu) bulduracak bir akıl yürütmeyi gerektirmelidir. Bu durumu örneklendirecek olursak;

Temelde bir akıl yürütmeye 1.kanıtlayan (öncül), 2.kanıtlanan (sonuç) sırasını izlemeleri gerekir.

1.Öncül: Bütün insanlar ölümlüdür. (Doğru önerme)

2.Öncül: Sokrates bir insandır. (Doğru önerme)

Sonuç: O halde, Sokrates ölümlüdür. (Doğru sonuç)

Yukarıdaki formda geçerli bir akıl yürütme söz konusudur. İçerik ve hedefler yukarıdaki formu destekler biçimde düzenlenebilir. Böyle bir düzenleme bireye karşılaştığı mesele hakkında akıl yürütmesini ve doğru çözümleri bulmasını sağlayabilir. Örneğin, “yerinden yönetimle ilgili verilen yeni bir durumda kullanılacak (kullanılmayacak) ilkeleri yazma, söyleme (seçip işaretleme) hedefi ile “Merkezi yönetimle ilgili verilen yeni bir durumda kullanılacak (kullanılmayacak)

ilkeleri yazma söyleme (seçip işaretleme)” hedefi arasında ilkinin ikincisinin ön koşulu şeklinde düzenlenmesi durumu söz konusudur. Bu iki hedef arasında birey mutlak bir çıkarımla sonuca gidecek “yerinden yönetim” ve “Merkezi Yönetim” kavramı arasında bir kestirme, yorumlama, betimleme yapabilecektir. Kısaca akıl yürütebilecektir (Sönmez 1994:231-232). Bu iki hedef bir taksonomi oluşturmuş bir birinin sağlayıcısı olmuştur. “Öyleyse, öğrenilmiş davranışlar nasıl ele alınırsa alınsın, birbirlerinden kopuk değildir. Tersine aralarında yatay ve dikey anlamlı ve sıkı bir ilişki vardır” (Sönmez 1994:27).

ZİHİNSEL SÜREÇLER (AKIL YÜRÜTME YOLLARI)

Mantıkta akıl yürütmeler üç tür içerisinde ele alınırlar. Bunlar, 1.Endüksiyon (Tümevarım), 2.Dedüksiyon (Tümdengelim), 3.Analoji’dir (Özlem 1999:37). Bu üç temel akıl yürütmenin dışındaki diğer zihinsel süreçler ise şunlardır: Hipotetik dedüktif, retrodüktif, diyalektik, aksiyometik, Fuzzi Mantığı ve geriye dönme yollarını içeren süreçlerdir (Sönmez 1993: 34-37).

Tümdengelim, tümel ve doğru olan bir önermeden orta terim yoluyla tekile gitme sürecidir (Sönmez 1999:220, 222). Özlem (1999:38) tümdengelim, “Öncülerin doğru kabul edilmesi halinde sonucun bu öncüllerden zorunlu olarak çıktığı, yani geçerli olan bir akıl yürütme yoludur.” Şeklinde tanımlıyor ve şu örneği veriyor:

Tüm A’lar B’dir

X bir A’dır

O halde X bir B’dir.

Özlem (1999:38) bu forma uygun tüm akıl yürütmelerin birer tümdengelim önermesi olduğunu söylüyor. Sonuç olarak tümdengelim, “doğru ya da doğru sanılan önermelerden zorunlu olarak çıkan yeni önermeler türetir” (Hançerlioğlu 1999:420).

Yıldırım (1976:20-23) tümdengelim “Dedüktif argümanın başta gelen özelliği, öncüllerin sonucu kesinlikle doğruladığı iddiasını taşımasıdır. Bu iddianın

gerçekleşmesi halinde argüman geçerlik kazanır; aksi halde argüman dedüktif nitelikte olmasına rağmen geçersiz kalır” şeklinde ifade etmektedir. Bu durum tümdengelinin bir akıl yürütme süreci olarak zorunlu yeni önermeler türetilmesi gerektiğini ifade eden bir süreç olduğunu göstermektedir. Ancak bu yeterli değildir. “Bir argümanın dedüktif olması geçerli olması için gerekli, fakat yeterli değildir. Dedüktif olduğu halde geçerli olmayan argüman vardır. Ancak geçerli olduğu halde dedüktif olmayan argüman yoktur; bir argüman geçerli ise mutlaka dedüktiftir. Bilhan’a göre (1991: 40) bir mesele zihinsel bir işleme tabi tutulduğunda, zihin tümel olandan tikel olanın, genel olandan özel olana çıkarılması biçiminde yol takip ediyorsa, tümdengelimli bir yöntem kullanıyor demektir. Horner ve Westacott (2001: 109) tümdengelimli, belli bir sonucun bir öncüller gurubunda mantıksan olarak çıktığı bir akıl yürütme işlemi olarak tanımlıyorlar.

Bütün siyasetçiler keçidir.

Hiçbir keçi, peynirli kekten hoşlanmaz.

O halde, hiçbir siyasetçi peynirli kekten hoşlanmaz.

Horner ve Westacott’a göre bu geçerli bir akıl yürütmedir; çünkü bütün öncüllerin doğru, sonucun yanlış olması imkansızdır. Ancak yukarıdaki sonuç şüphesiz yanlıştır. Bunun nedeni, akıl yürütme mantıksal olarak geçerli ise, bu bize hiç olmazsa öncüllerden birinin yanlış olmak zorunda olduğunu gösterecektir. Buna göre yukarıdaki akıl yürütme geçerli olmakla birlikte doğru veya sağlıklı değildir. Tümdengelimsel bir yöntemin sağlıklı olması için şu iki şartı yerine getirmesi gerekir:

- 1) O, geçerli olmalıdır.
- 2) Bütün öncüller doğru olmalıdır.

Buradan şu sonucu çıkarabiliriz; tümdengelimsel bir akıl yürütmede, sonucun öncüllerden zorunlu olarak çıkması gerekir (Horner ve Westacott 2001: 109). Tümevarımda ise durum, bunun tam tersidir.

Tümevarım, usavırmada bir tümün parçası ile ilgili olandan bütün varlıkları ya da düşünülen şeyleri kapsayan bir yargıya ulaşma ya da kısaca tekillerden tüme gitme olarak tanımlanmaktadır (Sönmez 1999:220, 222). Özlem (1999:41), “Sonucun öncüllerde bildirileni aşan bir genelleme niteliği taşıdığı akıl yürütme türüne tümevarım” diyor. “Tümevarımda, tümdengelim tersine bir çıkarım değil, bir varım söz konusudur.”

Gözlediğim birinci aslanın yelesi vardı.

Gözlediğim ikinci aslanın yelesi vardı.

Gözlediğim üçüncü aslanın yelesi vardı.

.....
Gözlediğim “n”inci aslanın yelesi vardı.

O halde, bütün aslanların yelesi vardır.

Yıldırım da (1976:24-25) tümevarımda temel özelliğin “varım” olduğunu ifade etmektedir. Gerçektende sonuç öncülünde örnekler incelendiğinde temelde bir varım söz konusudur. Varılan sonuç ister tümel ister tikel türden bir önerme olsun öncül, ya da öncüllerle, sınırlı kalmamakta onları aşan, onların dışında bir olgu veya bilgiye bizi götüren bir nitelik taşımaktadır. Şimdiye kadar gördüğüm kuğular tüm kuğuların ancak bir bölümünü, belki de çok küçük bir bölümünü teşkil eder. Onlarda gözlediğimiz bir özelliği tüm kuğulara genellediğimizde, öncüllerin sınırını aşmakta, mantıkça haklı olmayan yeni bir iddiaya gitmekteyiz. Örneği düzgün argüman biçimine koyduğumuzda bu özellik daha belirginleşmektedir.

Gözlediğim birinci kuğu beyazdı.

Gözlediğim ikinci kuğu beyazdı.

Gözlediğim üçüncü kuğu beyazdı.

Gözlediğim dördüncü kuğu beyazdı.

O halde, tüm kuğular beyazdır. Sonuç.

Görülüyor ki, sonuç öncüllerde yer alan gözlemlere dayalı fakat kapsamı yönünden bunları aşan bir genelleme niteliğindedir. Dedüktif çıkarımın tersine, burada öncüller sonuç için bir dayanak sağlamakta fakat onu zorunlu kılmamaktadır.

Sonuç, evrenin tümünü kapsamakta, oysa öncüler birlikte ancak bu evrenin bir parçasından söz etmektedir (Yıldırım 1976: 24-25).

Horner ve Westacott (2001: 110) tümevarımsal bir akıl yürütmeye öncüllerin, sonucu daha gevşek tarzda desteklediğini ifade etmektedirler. Bu şu anlama gelmektedir; tümevarımda, tündengelimde olduğu gibi sonucun öncüllerden mantıksal olarak çıkma zorunluluğu yoktur. Bunun yerine öncüller, sonuca daha gevşek tarzda destek verirler. Bu şöyle örneklenebilir:

1.Öncül: Demir çiviler suda paslanır.

2.Öncül: Demir vidalar suda paslanır.

3.Öncül: Demir bıçaklar suda paslanır.

Sonuç: O halde bütün demir nesnelere suda paslanır.

Bu sonucun doğru olması muhtemeldir, yanlış olması da mümkündür. Sonuç yanlış olsa da öncüller sonucu desteklemektedir. Horner ve Westacott'a göre (2001: 110)

“Tüm tümevarımsal akıl yürütmeler, tündengelimsel bakımdan geçersizdir; çünkü onlarda sonuç öncüllerde içerilmiş şeyin basit olarak çıkması değildir. Onlarda sonuç, öncüllerin ötesine geçer, belki gelecek olaylara veya tüm demir nesnelere meydana gelen bir sınıf gibi, belli bir sınıfın çoğu gözlenmemiş olan tüm üyelerine ilişkin iddiaları ileri sürer. Buna karşın tümevarımsal akıl yürütmeler daha güçlü veya daha zayıf olabilirler. Sonuç olarak, eğer öncüller sonucun en yüksek ölçüde muhtemel olacağı bir biçimde ise, tümevarımsal bir kanıtlanma güçlüdür. Doğa yasaları dediğimiz şeyleri betimleyen önermeler güçlü, tümevarımsal kanıtlar tarafından desteklenirler.”

Diğer bir süreç olan analogide ise “benzeri benzerle açıklama” ilkesi süreci tam olarak ifade eden bir tanımlamadır. Analogi, Özlem'e göre (1999:44) temel özelliği bakımından dedüksiyon ve endüksiyonun bir karışımı olarak görülebilir. Analogide “ortak özellik” söz konusudur. Çünkü analogi, “en az iki olgu, nesne

arasında temel ve zorunlu orta bir özelliğe dayanarak bilinmeyen hakkında bir yargıya varma sürecidir (Sönmez 1999:220, 222).

İngilizler ve İskandinavlar Kuzey Avrupalıdır.

İngilizler soğukkanlıdır.

O halde İskandinavlar da soğukkanlı olmalıdır.

Yıldırım'a göre ise (1976:25-26) dedüktif olmayan akıl yürütmelerimiz arasında analogi veya benzetişe dayananlar önemli bir yer tutar. Diyelim ki, x gibi ortak bir özelliği olan A ve B gibi iki nesne var elimizde. A'nın y gibi bir başka özelliğinin olduğunu da biliyoruz; iki nesne arasındaki benzerliğe bakarak B'nin de y özelliği taşıdığını düşünmemiz bu tür akıl yürütmelerin esasını teşkil eder. Analogik süreç aslında eğitimde çokça kullanılan ve öğretmenlerin sürekli tercih ettikleri bir yoldur. Örneğin, matematik dersinde küp prizmayı anlatan bir öğretmen küp prizmanın zihinde somutlaşması için küp prizmaya benzer yani onu net biçimde açıklayabilecek daha benzer bir yaklaşım kullanır. "Çocuklar şu anda ders yaptığımız sınıfın tabanı ile tavanı arasında bir yükseklik vardır. Dikkatli baktığımızda, sınıfın kenarları, köşeleri ve yüzeyleri vardır." Küp prizma gösterilerek, "aynı benzerlikler küp prizmada da var; tavanıyla tabanı arasında yükseklik var. Yine, kenarları, köşeleri ve yüzeyleri var. O halde, sınıfımız bu özelliklerinden dolayı bir küpe benziyor." Örneği, küp prizma ile sınıfın ortak noktalarını ifade etmektedir. Bu durum, benzeri benzerle açıklama, yani analogik süreci tanımlamaktadır.

Horner ve Westacott'a göre (2001: 76) analogi, "benzerliğe dayanan bir kanıtlama sürecidir." Buna göre bir analogi, iki şey veya iki durum arasında bir benzerliktir. "Benzerliğe dayanan kanıtta iki şeyin bir bakıma benzer olmaları olgusu, onların bir başka bakımdan da benzer oldukları sonucunu desteklemek için kullanılır." Buna şöyle bir örnek verilebilir:

A ve B, R bakımından benzerdirler.

A aynı zamanda F özelliğine sahiptir.

O halde, B'de F özelliğine sahiptir.

Horner ve Westacott'a göre (2001: 76) buradan şu sonucu çıkarmak mümkündür:

"Genel olarak A ile B arasında benzerlik ne kadar büyükse, bu kanıt o kadar inandırıcı görünecektir. Ancak en büyük benzerlik bile ondan çıkarılan sonucu kanıtlamaz. Bunun nedeni çok açıktır: çünkü iki şeyin bir bakıma benzer olmaları, onların zorunlu olarak başka bir bakımdan benzer olmaları anlamına gelmez. Örneğin, dijital bilgisayarlar ve insani varlıkların her ikisi de bilgiyi işleyebilen fiziksel bakımdan karmaşık sistemlerdir. Dijital bilgisayarlar asla aşık olmazlar, o halde insani varlıklar da asla aşık olmazlar."

Yukarıdaki çıkarımda sonuç yanlıştır. Burada öncüller doğru, sonuç yanlıştır. Kısacası insani varlıklar ile dijital bilgisayarlar sadece bir noktada benzemektedirler, başka bakımdan benzer olamazlar. O halde benzerlikleri, tüm gözlemler için genellemek sonucun yanlış olmasına neden olur denilebilir.

Tümdengelim, tümevarım ve analogi türü akıl yürütmelerin dışında bilinen altı tane daha zihinsel süreç vardır. Bunlar; hipotetik-dedüktif, retrodüktif, diyalektik, aksiyometik, fuzzy mantığı ve aklın geriye dönmesi (Working backwards) gibi zihinsel süreçlerdir.

Hipotetik-dedüktif süreç daha çok problem çözmede kullanılan bir süreçtir. Süreç, tümevarım ve tümdengelimden ayrı ayrı ya da birlikte kullanıldığı durumları içerir. Bu süreçte baskın olarak tümevarım kullanılarak doğru bilgiye ulaşırlar (Sönmez 1993: 36). Bu sürecin işleyişinde öncelikle problem belirlenir sonra denenceler kurulur. Denencelerin uygulanması sırasında oluşabilecek olası sonuçlar düşünülür, son olarak denenceler test edilir. Bunun sonucunda işleyen denenceler elde tutulur, işlemeyenlerse ya onarılır ya da atılır. Bu durum sistematik olarak sürekli devam eder. Sönmez'e göre (1993: 36) "bu süreç sonunda elde edilen bilgiler mutlak doğru değildir; çünkü gerçek sürekli değişmektedir." Örneğin; bir tatlı su gölünde yaşayan balıkların aniden ölmesi örnek bir problem olsun. Bu problem hipotetik-dedüktif sürece uygun olarak denencelerin belirlenmesi uygulanması ve test edilmesi süreçlerinden geçirilsin. Denenceler de şunlar olsun: Gölün suları ani bir şekilde ısınarak balıkların ölümüne neden olmuştur; göle kimyasal atıklar

karışmış bunun sonucunda balıklar zehirlenerek ölmüştür. Süreç gereği, denenceler test edilir. Elde edilen bulgular birini ya da her iki denenceyi de sağlıyorsa, problem çözüme kavuşturulmuş olur. Eğer denenceler sürecin doğruluğunu kanıtlayamamışsa yeni denenceler kurularak problem çözülmüncye kadar , bu döngü devam ettirilir.

Retrodüktif süreç “gözlem, gözlem dışı kalan nesne ve süreçleri düşünerek açıklayan bir çıkarım biçimidir” (Sönmez 1993: 37). Bu tür akıl yürütmede, beklenmeyen bir olgunun gözlemi hareketin noktasını oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, bu süreçte farklı amacı gerçekleştirmek isterken, bilinmeyen farklı bir amaca ulaşma söz konusudur. Bilim tarihi rekrodüktif sürecin kullanıldığı bir çok buluşla doludur. Bu duruma Arşimet’in buluşu örnek verilebilir. “Arşimet’in hamamda, tasın taşıdığı su olgusundan hareketle, tasın saf altından yapıp yapılmadığını çözmesinde rekrodüktif süreç kullanılmıştır” (Sönmez 1993: 37).

Diyalektik türü akıl yürütme “çelişkiler” temeline dayanır. Çelişkinin olması için birbiriyle çelişen iki düşüncenin olması gerekir. Bu çelişki; “tez, antitez, sentez” formülasyonunu ifade eder. Diyalektik süreç, ileri sürülen savın karşısına onun çelişkisi olan başka bir savın çıkması olarak tanımlanmaktadır. Sönmez’e göre (1993:35-36) “Diyalektik akıl yürütmeyle elde edilen bilgi; yüzde yüz doğru (kesin, mutlak) bilgi değildir; çünkü çelişki kaçınılmaz olduğundan her doğrunun içinde yanlış, her yanlışın içinde de doğru vardır. Öyleyse doğru, içinde en az yanlış olan önermedir ve gittikçe daha doğruya ilerleyen biteviye bir süreçtir.”

Aksiyometik türü akıl yürütme; “doğruluğu açık ve kanıtlanmış önermelerden, mantık açısından çelişmeyen birden fazla önerme çıkarmak ve bunlardan kritik olanları yoklayarak, yoklanmayan ara önermeler hakkında bir yargıya varmadır” (Sönmez 1993: 38). Aksiyometik süreç, günümüzde bilgisayar ve uzay çalışmalarında kullanılmaktadır. Örneğin matematik, fizik gibi gelişmiş bilgi dallarında doğru olan veya doğru sayılan belli önermeler seçilerek, bu önermelerden kritik olanını mantık yoluyla belirleyerek daha değişik çok sayıda başka önerme elde edilebilir.

Fuzzi mantığı “birden çok değer alan” zihinsel süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu tür akıl yürütmede mutlak bilgiye ulaşma söz konusu değildir. Bunun nedeni, mantıksal işleme tutulan kavramın birden çok değer almasıdır. Bu durum o kavram hakkında asla kesin bilgiyi vermez. Sönmez (1993: 38-39) bunu şöyle ifade ediyor:

“Fuzzi mantığı 1960’tan sonra bilgisayar uzay çalışmaları ile nükleer tesislerde kullanılmaya başlanılmıştır. Sembolik mantıktan farklıdır. Sembolik mantık 1 ve 0 olarak işler. 1: evet (doğru), 0 ise hayır (yanlış)’tır. Verilen bilginin tanımına göre bilgi evet ya da hayır der. Örneğin; fuzzi mantığında kümenin elemanları, 0 ile 1 arasında tüm değerleri alabilirler. Yani mutlak sıfırdan mutlak bir e kadar ne kadar değer varsa, verilen bilgi niteliğine göre yerini alır.”

Bu nedenle fuzzi mantığı birden fazla değer alan bir zihinsel süreci içerir. Bu özelliğinden dolayı mutlak bilgiye bu süreçte ulaşılamaz.

Geriyeye dönme (Working backwards) sürecinde ise, çözüm için tekrar başa dönme söz konusudur. Yani, problem çözülmediğinde her seferinde geri ona dönülür. Bu süreçte bir deneme-yanılma söz konusudur ve problem çözülünceye bu deneme yanılma sürer. Bu süreç bilgisayarlarda ve bazı doğal olguların açıklanmasında kullanılabilir, ancak tıp ve toplumsal olgularda başa dönme söz konusu olamayacağı için bu süreç kullanılamaz (Sönmez 1993: 39).

ZİHİNSEL SÜREÇLER VE PROGRAM HEDEFLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yapılan araştırmalar program hedefleriyle zihinsel süreçler arasında önemli bir ilişkinin olduğunu göstermektedir (Sönmez 1998:45, 50). Aşağıda Sönmez’in yaptığı araştırmayla ilgili elde ettiği bulguların sonucu verilmiştir.

“Eğitimdeki hedef davranışlardan biri de kişinin “aklı etkili ve verimli bir şekilde kullanmasını sağlamak” olabilir. Bu tür hedef davranışlar her ders için gereklidir; çünkü kişi yaşamda karşılaştığı sorunları çözerken aklını kullanabilir. Bu nedenden dolayı, sosyal bilgiler dersinde de öğrencinin aklını kullanmasını sağlayacak etkinliklere eğitim ortamında başvurmalıdır.

Ayrıca saptanan hedef davranışları öğrenciye kazandırırken, o hedef davranışların özelliklerine uygun akıl yürütme süreçlerinin kullanılması zorunlu

olabilir. Sözelgesi "bilgi düzeyindeki hedef davranışlar kazandırılırken tündengelim, kavramada tümevarım, analoginin, diyalektiğin; uygulamada hipotetik-dedüktifin; analiz, sentezde retrodüktifin, fuzziolojiğin, aksiyometiğin, hipotetik-dedüktifin, sonuna dönmenin, değerlendirmede diyalektiğin" kullanılması daha etkili olabilir. Nitekim bu konuda yapılan araştırmada, hedef davranışların düzeyiyle akıl yürütme süreçleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ortaya konulmuştur.

Sosyal Bilgiler dersinde, "Kavramların anlam bilgisi, olgular bilgisi, tür bilgisi, semboller bilgisi, ilkeler bilgisi" hedef davranışları işlenirken tündengelim süreci etkili olabilir. Sözelgesi "haritada kahverengi, sarı, yeşil, mavi,...vb." sembollerin ne anlama geldikleri öğrenciye kazandırılırken, "önce bu sembollerin ve renklerin ne anlama geldiği açıklanır ve onlarla ilgili somut örnekler verilir. Daha sonra öğrenciden sembollerin ne anlama geldiklerini söylemeleri ve haritada göstermeleri istenir. Bu basamaktan sonra öğrenci başka bir haritada da aynı renk ve sembollerle karşılaştığında, bu renk ve sembollerin de aynı anlama geldiğini akıl yürütme yoluyla çıkartabilir ve kullanabilir. İşte bu tür akıl yürütme tündengelimidir; çünkü öğrenci genel özellikleri öğreniyor ve bunları özel durumlarda da aynı şekilde işe koşuyor. Zaten tündengelim, tümel ve doğru olan bir önermeden orta terim yoluyla tekile gitme sürecidir.

Öğrencileri "istenilen anlatıma çevirebilme, açıklayabilme ve gelecek ve geçmişle ilgili belli başlı özellikleri kestirebilme" hedef davranışları kazandırılmak istenince, bu kez tümevarım, analogi ve diyalektik süreçler teker teker ya da birlikte işe koşulabilir. Sözelgesi "demokratik yönetim biçimiyle diğer yönetim biçimleri arasındaki farklar" öğrencilere kazandırılırken, "demokrasi, meşrutiyet, krallık, padişahlık, diktatörlük, mutlakiyet" gibi yönetim biçimleriyle ilgili örnekler sınıfa sunulur. Sonra her yönetim biçiminin özellikleri gerekli etkinliklerle (ipucu, düzeltme, pekiştirme, dönüt) öğrencilere buldurulabilir. Bundan sonra her yönetim şekliyle demokrasinin karşılaştırılması yaptırılabilir. Bulunan farklılıkların nedeni, niçini sorulabilir. Her doğru ve yanlış yanıt üzerinde sınıfta tartışma açılır ve gerekçe istenir. Bu tür bir etkinlikten sonra demokrasi ile diğer yönetim biçimleri arasındaki farklılıklar tümel bir önermeyle anlatılır. İşte tekillerden tüme gitmeye tümevarım denir. Burada da demokrasiyle tek tek her yönetim karşılaştırılmış ve genel farklılıklar bulunup tümel bir yargıya varılmıştır.

Analoji türü akıl yürütme benzerliklere dayanır. En az iki olgu, nesne arasında temel ve zorunlu ortak bir özelliğe dayanarak bilinmeyen hakkında bir yargıya

varna süreci olarak analogi ele alınabilir. Sözcüğü: "Türkiye'nin nüfusu 2010 yılında ne kadar olabilir? Sorusu sınıfta yöneltilsin, öğrencilerin önce yıllar arasındaki ortalama nüfus artışını belirlemeleri (temel ve zorunlu ortak özellik) gerekir. Bu: ipucu, düzeltme, pekiştirme, dönüt verilerek öğrencilere buldurulabilir. Sonra, 2010 yılındaki nüfusun ne olabileceği hesaplatılabilir. İşte bu etkinlikte analogi kullanılmıştır; çünkü temel, zorunlu ve ortak bir özellikten hareketle bilinmeyen hakkında doğruluk değeri olan bir sonuç çıkarılmıştır.

Diyalektik; tez, antitez, sentez sürecini içerir: Burada ileri sürülen savın karşısına, onun çelişkisi olan sav çıkar. İkisinin etkileşiminden yeni bir sav oluşur. Bu süreç biteviyedir. Sosyal Bilgiler dersinde, "Güneydoğu Anadolu'da kalkınmada devlete mi özel girişime mi öncelik verilmelidir? Bölgemizin kalkınmasında eğitim mi ekonomi mi önemlidir?" gibi sorular işlenirken diyalektik akıl yürütme kullanılabilir: Öğrencilerin bir kısmı devleti, bir kısmı özel girişimi bir kısmı eğitimi, bir kısmı ekonomiyi savunabilir: Görüş ileri süren her öğrenciden gerekçe istenir. Tartışma bir sonuca bağlanır. Bu sonuç ne devlet, ne özel girişim, ne eğitim, ne de ekonomi olmalıdır. Bunların hiç biri tek başına sonuç olarak sunulmamalıdır. Her ikisini bir sentezine ya da her ikisinin etkileşimi sonucu oluşan yeni bir görüşe ulaşılmalıdır.

Hipotetik-dedüktif süreçte önce tümevarım, sonra tündengelim birlikte kullanılır. Sosyal bilgiler dersinde "Bölgemizde turizmle ilgili gelişmeler konusunda araştırma yapabilece" hedefi öğrencilere kazandırılırken bu süreç işe koşulabilir. Öğrenciler ile kasabaya, köye gelen yerli, yabancı turistleri, onların ülkelerini, hangi tarihi, doğal yerleri gezdiklerini, ne kadar süre kaldıkları, nerelerde kaldıklarını, ne gibi istekleri olduklarını vb." öğrenciler araştırıp rapor halinde sınıfa sunabilirler. Bu tür bir çalışmada tek tek toplanan bilgilerden bir genelleme gidilebilir. Bu genellemeden hareketle de tek tek olgular hakkında bir yargıya varılabilir.

Analiz, sentez, düzeyindeki hedef davranışlar kazandırılırken retrodüktif, sonuna dönme fizyolojik süreçler kullanılabilir. Sözcüğü "Büyük kentlere göçü nasıl önleyebiliriz? Türkiye'de eğitimin niteliğini artırmak için neler yapılabilir? Demokrasiyi nasıl geliştirebiliriz? Turizmi geliştirmek için yeni yollar neler olabilir?" vb. sorulara öğrenciler yepyeni yollar önerebilirler. Yeni ve orijinal çözümler oluşturmalarına fırsat ve olanak sağlanmalı, öğrenciler yöreklendirilmelidir (Sönmez 1999:220, 222)."

Bu araştırmada;

1.İlköğretim 4 ve 5.sınıflarda okutulan Sosyal Bilgiler dersinin konu ve hedefleri belirlenirken zihinsel süreçler (akıl yürütme yolları) dikkate alınmış mıdır?

2.Zihinsel süreçler dikkate alınmış ise, en çok hangi zihinsel süreçler kullanılmıştır?

Sorularına betimsel olarak yanıt aranmaya çalışılmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma da, ilköğretim 4. ve 5. sınıflardaki sosyal bilgiler dersinin hedef ve konularında hangi akıl yürütme yollarının kullanıldığı ve bunların zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu üzerinde durulmuştur; çünkü akıl yürütme yolları ile program hedeflerin arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Eğitimdeki hedef davranışlardan biri de kişinin aklını etkili verimli bir şekilde kullanmasını sağlamak olmalıdır. Kişi yaşamda karşılaştığı problemleri çözerken aklını kullanabilir. Bu nedenle sosyal bilgiler dersinde öğrencinin aklını kullanmasını sağlayacak eğitim ortamına başvurulmalıdır (Sönmez 1999: 220). Bilimsel yöntemin temelini akıl yürütme, problem çözüme, eleştirel düşünme gibi süreçler oluşturur. Öğrenme ortamında birey, karşılaştığı sorun hakkında nasıl akıl yürüteceğini öğrenirse, problemi daha rasyonel ve muhtemelen, yerinde kararlar vererek çözecektir. Kısacası aklını kullanacaktır (Kalaycı 2001: 3-4).

Bu nedenle öğrenme ortamında, uygulanan program hedefleri ve ders içerikleri, öğrencide akıl yürütme faaliyetini gerçekleştirecek düzeyde hazırlanmazsa, bireylerden problemlerini çözüme, etkin düşünme, eleştirel düşünme davranışlarını göstermeleri beklenemez. Sonuç olarak içerik ve hedefler, akıl yürütme yollarını kullanımı gerektirmeli ve zihinsel süreçlerin yapısına uygun olarak hazırlanmalıdır.

PROBLEM CÜMLESİ

İlköğretim 4.ve 5.sınıflarda öğretimi yapılan Sosyal Bilgiler dersinin hedef ve konularında hangi zihinsel süreçler kullanılmıştır ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

ALT PROBLEMLER

1.İlköğretim 4.sınıftaki Sosyal Bilgiler dersinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmıştır ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

2. İlköğretim 5.sınıftaki Sosyal Bilgiler dersinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmıştır ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

3.İlköğretim 4.sınıftaki Sosyal Bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmıştır ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

4.İlköğretim 5.sınıftaki Sosyal Bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmıştır ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

SAYILTILAR

1.Resmi kaynaklardan toplanan veriler doğrudur.

2.İçerik analizinde yararlanılan kaynak kitapların geçerliliği doğru kabul edilir.

TANIMLAR

Öğretim: İlköğretim 4.ve 5.sınıflarda uygulanan eğitim sürecidir.

Hedef: İlköğretim 4.ve 5.sınıflarında okutulan Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerde gözlenmesi kararlaştırılan istendik özelliklerdir.

İçerik: Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim 4.ve 5.sınıflarda işlenilmesi gereken kapsam, muhtevadır.

Program: İlköğretim sosyal bilgiler öğretim programı.

Sosyal Bilgiler: İlköğretimin 4. ve 5.Sınıflarında okutulan bir okul programıdır.

Mantık: Hedef ve konuların öğretimindeki düşünme yöntemidir.

Zihinsel süreçler: Sosyal Bilgiler dersinin hedef ve konularını içeren akıl yürütme yollarıdır.

SINIRLAMALAR

Bu araştırma; zihinsel süreçlerden: (akıl yürütme yollarından) Tümdengelim, Tümevarım, Analoji ve 1998 Sosyal Bilgiler programı 4. ve 5. sınıfların hedef ve içerikleriyle sınırlıdır.

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

İçerik ve hedeflerde kullanılan zihinsel süreçlerle ilgili araştırmalar sınırlı sayıdadır. Bu alanda yapılan en kapsamlı araştırma Sönmez tarafından yapılmıştır (Sönmez 1998:45-68). Kitap içerikleri ve program hedefleri eğitim durumlarının temelini oluşturmasına rağmen bunların yapısı bireylerde akıl yürütmelerini sağlayacak şekilde hazırlanamamaktadır. Bu durum öğrenmelerin bilgi düzeyinde kalmasına ve kısa zaman aralıklarında unutulmasına neden olmaktadır. Oysa yapılan araştırmalar sonucu, program hedefleri ile zihinsel süreçler arasında önemli bir ilişki söz konusudur (Sönmez 1998: 45-50).

Sönmez (1998), yaptığı araştırmada, öğrencilere kazandırılmak istenen davranışların düzeyi ile öğrenme-öğretme stratejisi-yöntemleri, teknikleri ve akıl yürütme yolları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını deneysel olarak incelemiştir. Bu araştırma, bilgi, kavrama, uygulama düzeyindeki hedef davranışları ile akıl yürütme yolları arasında önemli bir ilişkinin olduğunu göstermiştir. Deneysel olarak ulaşılan sonuçlara göre:

*Bilgi düzeyindeki davranışları kazandırmada tümdengelim yolu, diğer akıl yürütme yollarına göre daha etkilidir.

*Kavrama düzeyindeki davranışları kazandırmada tümevarım, analogi ve diyalektik süreçler diğer akıl yürütme yollarından daha etkilidir.

*Uygulama düzeyindeki davranışların kazandırılmasında hipotetik-dedüktif akıl yürütme yolu daha etkili bulunmuştur.

Bu araştırmayla ilgili sonuç ve yorumlara araştırmannın “Zihinsel Süreçler ve Hedefler Arasındaki İlişki” başlığı altında daha geniş yer verilmiştir.

BÖLÜM II

Bu bölümde evren, örneklem, yöntem, ölçme aracı ve istatistik teknikler üzerinde durulmuştur.

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırma 1998 ilköğretim 4.ve 5.sınıf Sosyal Bilgiler programındaki konu ve hedefler üzerinde veri incelemesi yoluyla yapılmıştır. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı, Güler ŞENÜVER, Dr. Ezdihar KARABULUT, H. Samim KESİM, Rifat TURGUT, Nesime ERCAN, Mustafa KÜÇÜKBAYCAN, Hasan USLU, Aliye AKAY'ın yazdıkları 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Kitap ve program hedefleri üzerinde çalışma yapıldığı için evren ve örneklem tayinine gidilmemiştir.

ÖLÇME ARACI

Ölçme aracında zihinsel süreçlerden bir ölçüt takımı hazırlanmıştır ve bu ölçüt takımının kapsam geçerliliği için uzman kanısına başvurulmuştur. Bu ölçütler Tümdengelim, Tümevarım ve Analoji ölçüt takımına göre değerlendirilmiştir.

ÖLÇME ARACININ HAZIRLANMASI

Bu ölçme aracı, araştırmanın kapsamı içerisinde yer alan ve sınırlarını belirleyen “Tümdengelim”, “Tümevarım”, “Analoji” türünde akıl yürütme yollarına uygun olarak uzman görüşü doğrultusunda hazırlanmıştır.

Bu ölçme aracı tez danışmanı Veysel SÖNMEZ'in görüş ve önerileri doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu amaçla tümdengelim, tümevarım ve analoji süreçlerinin yapısına uygun belli bir hedef ve içerik belirlenerek aşama aşama bu süreçlerin kullanımı işleniş basamakları şeklinde hazırlanmıştır.

Tümdengelim, tümevarım ve analogi türü akıl yürütme yollarına uygun hedef davranışları ve taksonomik düzeyleri aşağıda tablo II.1’de verilmiştir.

HEDEFLERİN ANALİZİNDE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER VE TAKSONOMİK DÜZEYLERİ

Tablo II.1

ZİHİNSEL SÜREÇLER	HEDEF DAVRANIŞLAR	HEDEF DAVRANIŞLARIN TAKSONOMİK DÜZEYİ VE İLGİLİ ALANLARI
<p>TÜMDENGELİM: Tümdengelim sürecinde öğrenci, genel özellikleri öğrenir ve bunları özel durumlarda aynı şekilde işe koşar. Zaten tümdengelim, tümel ve doğru olan bir önermeden orta terim yoluyla tekile gitme sürecidir (Sönmez 1999:220- 222)</p>	<ul style="list-style-type: none"> *Kavramların anlam bilgisi *Kavramların olgular bilgisi *Kavramların tür bilgisi *Kavramların semboller bilgisi *Kavramların ilkeler bilgisi 	<p>Alan : Bilişsel alan Basamak: Bilgi basamağı</p>
<p>TÜMEVARIM: Tümevarım sürecinde öğrenci, tek tek olgulardan,tekil kavramlardan tümel kavrama ulaşır. Bu şekilde tekillerden tüme gitmeye tümevarım denir (Sönmez 1999: 220-222).</p>	<ul style="list-style-type: none"> *Anlamını, yapısını, önemini, özelliklerini kavrayabilme *İstenilen anlatıma çevirebilme *İstenilen anlatımı açıklayabilme *Gelecek ve geçmişle ilgili belli başlı özellikleri kestirebilme 	<p>Alan: Bilişsel alan Basamak: Kavrama basamağı</p>
<p>ANALOJİ: Analogi sürecinde öğrencinin temel ve zorunlu ortak özelliği benzerliklerden yararlanarak;ip ucu; düzeltme, pekiştirme ve dönüt sağlanarak bulması amaçlanır. Bu nedenle en az iki olgu nesne arasında temel ve zorunlu ortak bir özelliğe dayanarak bilinmeyen hakkında bir yargıya varma sürecine analogi denir (Sönmez 1999: 220-222).</p>	<ul style="list-style-type: none"> *Bu süreç, “ne, ne kadar nasıl, niçin olabilir?” şeklinde yazılan hedef davranışları kapsar. 	<p>Alan: Bilişsel alan Basamak: Kavrama basamağı</p>

Tablo II.1'de tüm dengelim, tümevarım ve analogi türü zihinsel süreçler uygun hedefler verilmiştir. Buna göre 1998 sosyal bilgiler programında belirtilen dördüncü ve beşinci sınıf hedefleri yukarıdaki tabloya göre değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan birinci ve ikinci alt problemler ve onlarla ilgili bulgular, tablodaki zihinsel süreçlere uygun hedefler dikkate alınarak incelenmiştir. Bu değerlendirmeye uygun olarak hazırlanan ölçme aracı araştırmanın ekler bölümündedir.

Tümdengelim, tümevarım ve analogi türü akıl yürütme yollarına uygun anlatım içeriği ve yöntemleri aşağıda verilmiştir.

İÇERİK ANALİZİNDE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

Tablo II.2

ZİHİNSEL SÜREÇLER	ZİHİNSEL SÜREÇLERİN İÇERİK YAPISI
TÜMDENGELİM: Tümdengelim, tümel ve doğru olan bir önermeden orta terim yoluyla tekile gitme süreci olarak tanımlanmaktadır (Sönmez 1999:220, 222).	<ul style="list-style-type: none"> * Kavramın tanımı yapılır. * Tanımı destekleyen en az iki örnek verilir. * Kavramla ilgili ilkeler işe koşulur. * Oluşturulan içerikten tekil kavrama ulaşılır.
TÜMEVARIM: Tümevarım, akıl yürütmede bir tümün parçası ile ilgili olandan bütünü varlıkları ya da düşünülen şeyleri kapsayan bir yargıya ulaşma ya da kısaca tekillerden tüme gitme olarak tanımlanmaktadır (Sönmez 1999: 22, 222)	<ul style="list-style-type: none"> * Konu ve hedeflerle bağlantılı en az iki örnek verilir. * Konuyla ilgili ilkeler işe koşulur. * İlkelerden genellemelere ulaşılır. * En son kavramın tanımı yapılarak içerik tamamlanır.
ANALOGİ: Analogi, en az iki olgu, nesne arasında temel ve zorunlu orta bir özelliğe dayanarak bilinmeyen hakkında bir yargıya varma sürecidir (Sönmez 1999:220, 222).	<ul style="list-style-type: none"> * Konuyla bağlantılı bir temel örnek verilir. * Örneği destekleyen kavramın genel ve özel özellikleri işe koşulur. * Genel ve özel özelliklerden konuyla ilgili yargıya ulaşılır.

Tablo II.2’de tümdengelim, tümevarım ve analogi türü zihinsel süreçlerin içerik yapıları verilmiştir. Buna göre, dördüncü ve beşinci sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının içerikleri yukarıdaki tabloda belirtilen basamaklara göre değerlendirilmiştir. Araştırmada yer alan üçüncü ve dördüncü alt problemler ve onlarla ilgili bulgular yukarıdaki zihinsel süreçlerin içerik yapıları dikkate alınarak incelenmiştir. Bu değerlendirmeye uygun olarak hazırlanan lme aracı araştırmanın ekler bölümündedir.

BÖLÜM III

BULGULAR

Bu bölümde alt problemlerle ilgili veriler toplanmış, tablo haline getirilip açıklanmıştır.

HEDEFLER VE ZİHİNSEL SÜREÇLER

İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler derslerinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve bunların bu süreçlere uygunluğu ile ilgili veriler Tablo III.1’de ve Tablo III.2’de sunulmuştur. Bulgular yukarıdaki alt problemlere göre değerlendirilmiştir. Bulgular aşağıdaki alt problemlere göre değerlendirilmiştir.

İlköğretim 4. sınıftaki sosyal bilgiler derslerinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

İlköğretim 5.sınıftaki sosyal bilgiler derslerinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

Bu bölümde birinci ve ikinci alt problemlere ait bulgular “Hedefler ve Zihinsel Süreçler” başlığı altında Tablo III.1 ve Tablo III.2’de verilmiştir. Tablolar, ünite sıraları dikkate alınarak açıklanmıştır. Öncelikli olarak dördüncü sınıf sonra beşinci sınıf hedefleri ve zihinsel süreçler belirtilmiş, bulgular doğrultusunda değerlendirmeye gidilmiştir. Bu amaçla tablolardaki yüzde ve frekanslar belirlenmiş, bulgular aynı sıra takip edilerek açıklanmıştır.

Üçüncü ve dördüncü alt problemlere ait bulgular ise, “İçerik ve Zihinsel Süreçler” başlığı altında Tablo III.3 ve Tablo III.4’de verilmiştir.

LKÖĞRETİM 4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve onların bu süreçlere uygunluğu ile ilgili veriler Tablo III.1'de sunulmuştur.

Tablo III.1.a

Aile, Okul ve Toplum Hayatı Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

Sıra No	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%	
1	"Aile, okul ve Toplum Hayatı" ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		---		---		---		Bilişsel Alan Bilgi
2	Ailenin yapısını tanıyabilme	+		---		---		---		Bilişsel Alan Bilgi
3	Ailemin önemini kavrayabilme	---		+		---		---		Bilişsel Alan Kavrama
4	Akraba evliliklerinin sakıncaları bilgisi	+		---		---		---		Bilişsel Alan Bilgi
5	Aile bütçesinin önemini kavrayabilme	---		+		---		---		Bilişsel Alan Kavrama
6	Aile hayatında sosyal güvenceler bilgisi	+		---		---		---		Bilişsel Alan Bilgi
7	Ailede demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme	---		+		---		---		Bilişsel Alan Kavrama
8	Ailede demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş.	---		---		---		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
9	İnsan sağlığı ve çevre temizliği için suyu yeterince kullanmanın önemini kavrayabilme	---		+		---		---		Bilişsel Alan Kavrama
10	Sağlığı ve temizliği için suyu kullanmaya istekli oluş	---		---		---		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
11	Okulu tanıyabilme	+		---		---		---		Bilişsel alan Bilgi
12	Okulda uyulması gereken kurallar bilgisi	+		---		---		---		Bilişsel Alan Bilgi
13	Okulda uyulması gereken kuralların önemini açıklayabilme	---		+		---		---		Bilişsel Alan Uygulama
14	Okul kurallarına uyabilme	---		---		---		+		Bilişsel Alan Uygulama
15	Okuldaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmede istekli oluş	---		---		---		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
16	Okulun ve okul eşyalarının korunmasının önemini kavrayabilme	---		+		---		---		Bilişsel Alan Kavrama
17	Okulu ve eşyasını korumayı alışkanlık haline getiriş	---		---		---		+		Duyuşsal Alan Değer Verme

Tablo III.1.a

Sınıf	Zihinsel Süreçler	Tümdengelim		Tümevarım		Analoji		Diğer		Taksonomik Düzeyin İlgili Alanı
			%		%		%		%	
4	Okulun çevresinin güzelleştirilmesi ve korunmasının önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
19	Okulun korunması ve çevresinin güzelleştirilmesi için yapılan etkinliklere katılmaktan zevk alışı	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
20	Okul koruma derneğini tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
21	Okul aile işbirliğinin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
22	Okuldaki demokratik hayatın oluşturulmasının önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
23	Okulda demokratik hayatın gereklerine istekli oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
24	Toplum içinde yaşamının önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
25	Komşuluk ilişkilerinin toplum için taşıdığı önemi kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
26	Toplumdaki demokratik hayatın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
27	Toplumda demokratik hayatın gereklerine uymaya istekli oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
28	Farklı düşüncede olan kişileri dinlemeye duyarlılık	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
29	Dayanışmanın toplum hayatındaki önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
30	Toplum hayatını düzenleyen kurallar bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
31	Toplum hayatını düzenleyen kurallara uyabilme	—		—		—		+		Bilişsel Alan Uygulama
32	Toplum hayatında bize düşen görevlerin farkında oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Alma
Unite %		8	.25	13	.41	—	—	11	.34	

Tablo III.1.a'da görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.üitesinde 32 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 23 tanesi yani %72'si bilişsel; 9 tanesi yani 28'i duyuşsal alanla ilgilidir. Bilişsel alana ilgili 23 hedeften 8'i %35'i bilgi, 13'ü %57'si kavrama 2'si %8'i uygulama düzeyindedir. Duyuşsal alanla ilgili 9 hedeften 7'si tepkide bulunma 1'i değer verme, 1'i alma basamağındadır.

Bu verilere göre hedeflerin büyük bir çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu, bilişsel alanla ilgili olanlarında %40'ının kavrama düzeyinde olduğu söylenebilir. Ayrıca duyuşsal alanla ilgili olanların %80'inin tepkide bulunma basamağında olduğu belirlenmiştir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinde öngörülen hedeflerin genellikle bilişsel alan ağırlıklı, duyuşsal alanla ilgili alanların ise tepkide bulunma basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 8 tanesi yani %25 tümdengelim, 13 tanesi yani %41'i tümevarım, 11 tanesi yani %34'ü diğer (hipotetik-dedüktif) ile ilgilidir. Ünite genelinde analogi ile ilgili hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre 4.sosyal bilgiler dersinin 1.ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelim ve tümevarıma dayandığı söylenebilir.

Tablo III.1.b

Yakın Çevremiz Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

4.sınıf Ünite: 2 YAKIN ÇEVREMİZ HEDEFLER	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%	
1	Yakın çevremiz ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
2	Yakın çevreyi tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
3	Yakın çevreyi tanımanın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
4	Adres bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
5	Adres ile ilgili bilgileri kullanabilme	—		—		—		+		Bilişsel Alan Uygulama
6	Yön bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
7	Yön bulma yöntemleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
8	Yön bulabilme	—		—		—		+		Bilişsel Alan Uygulama
9	Kroki bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
10	Krokinin yararlarını kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
11	Kroki çizibilme	—		—		—		+		Devinişsel Alan Kılavuz Denetiminde Yapma
12	Ölçek çeşitleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
13	Plan bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
14	Planın kullanım alanlarını tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
15	Sınıf planını yapabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Uygulama
16	Ölçek ve planın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
Ünite %		10	.62	3	.19	—	—	3	.19	

Tablo III.1.b'de görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinde 16 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerin 15'i, %94'ü bilişsel alanla ilgilidir. Bilişsel alanla ilgili 15 hedeften 9'u, %60'ı bilgi, 3'ü, %20'si kavrama, 3'ü, %20'si uygulama düzeyindedir. Devinişsel alanla ilgili 1 tane hedef vardır. Devinişsel alanla ilgili hedef kılavuz denetiminde yapma basamağı ile ilgilidir.

Bu verilere göre hedeflerin tamamına yakınının %94'ünün bilişsel alanla ilgili olduğu söylenebilir. Bilişsel alanla ilgili olanların da %60'ının bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesindeki hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede, hedeflerin 10 tanesi yani %62'si tümdengelim, 3 tanesi yani %19'u tümevarım, 3 tanesi yani %19'u diğer (hipotetik-dedüktif) ile ilgilidir. Ünite genelinde analogi ile ilgili hedef belirlenmemiştir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin 2.ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı söylenebilir.

Tablo III.1.c

İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

4.sınıf Ünite: 3 İLİMİZ VE BÖLGEMİZİ TANIYALIM HEDEFLER		ZİHİNSEL SÜREÇLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%			
1	İlimiz ve bölgemizi tanıyalım ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
2	Harita çeşitleri bilgisi	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
3	Harita okumayla ilgili temel işaretler bilgisi	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
4	Haritalardan yararlanmanın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		—		Bilgisel Alan Kavrama
5	Haritada yön bilgisi	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
6	Atlas kullanım bilgisi	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
7	Atlardan yararlanmanın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		—		Bilgisel Alan Kavrama
8	Atlas kullanabilme	—		—		—		—		+		Bilgisel Alan Uygulama
9	Atlas kullanmaya istekli oluş	—		—		—		—		+		Duyusal Alan Tepekte Bulunma
10	Yurdumuzun coğrafi bölgelerini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
11	İlimizin yeryüzü şekillerini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
12	Bölgemizin yeryüzü şekillerini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
13	İlimizin bulunduğu bölgenin iklimini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
14	İlimizin bulunduğu bölgenin bitki örtüsünü tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
15	İlimizin akarsularını tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
16	Bölgemizin akarsularını tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
17	İlimizin göllerini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
18	Bölgemizin göllerini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi
19	İlimizin nüfus ve yerleşim birimlerini tanıyabilme	+		—		—		—		—		Bilgisel Alan Bilgi

Tablo III.1.c

İsım	ZİHNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%	
Ünite: 3 İLİMİZ VE BÖLGEMİZİ TANIYALIM HEDEFLER										
20	Bölgemizin nüfus ve yerleşim birimlerini tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
21	İlimizdeki ekonomik oluşturan alanları tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
22	Bölgemizde ekonomik hayatı oluşturan alanları tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
23	İlimizde yaşanmış tarihi olaylar bilgisi	+		—		—		/—		Bilişsel Alan Bilgi
24	İlimiz ve bölgemizi gösteren haritayı okuyabilme	—		—		—		+		Bilişsel Alan Uygulama
25	İlimizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
26	İlimizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi için yapılan faaliyetlere katılmaktan zevk alış	—		—		—		+		Duyusal Alan Tepkide Bulunma
27	Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesinin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
28	Bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi yapılan etkinliklere katılmaya istekli oluş	—		—		—		+		Duyusal Alan Tepkide Bulunma
29	Ormanları korumanın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
30	Ağaç dikme çalışmalarına katılmaya gönüllü oluş	—		—		—		+		Duyusal Alan Tepkide Bulunma
31	Doğal parklarımızın önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
32	Tarihi eserlerimizin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
Ünite %		19	.60	7	.21	—	—	6	.19	

Tablo III.1.c'de görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinde 32 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerin 28 tanesi, %88'i bilişsel, 4 tanesi, %12'si duyuşsal alanla ilgilidir. Bilişsel alanla ilgili 28 hedeften 19'u, %68'i bilgi, 7'si, %25'i kavrama 2'si, %7'si uygulama düzeyindedir. Duyuşsal alanla ilgili 4 hedefin hepsi tepkide bulunma basamağındadır.

Bu verilere göre hedeflerin büyük bir çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu bilişsel alanla ilgili alanlarında, %68'inin bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. Ayrıca duyuşsal alanla ilgili alanların 4'ünün tamamının, tepkide bulunma basamağında olduğu belirlenmiştir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinde hedeflerin genellikle bilişsel alan ağırlıklı duyuşsal alanla ilgili olanların ise tepkide bulunma basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 19 tanesi yani %60'ı tümdengelim, 7 tanesi yani %21'i tümevarım, 6 tanesi yani %19'u diğer (hipotetik-dedüktif) ile ilgilidir. Ünite genelinde analogi ile ilgili hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre, 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin 3. ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelime dayandığı söylenebilir.

Tablo III.1.d

Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

4.sınıf Ünite: 4 TARİH, İLK YURDUMUZ VE TARİHTE ANADOLU HEDEFLER	ZİHİNSEL SÜREÇLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
		%		%		%		%		%	
1	"Tarih, ilk yurdumuz ve Tarihte Anadolu" ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
2	Tarihin konusu bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
3	Tarih öğrenmenin gerekliliğini kavrayabilme	—		+		—		—		—	Bilişsel Alan Kavrama
4	Tarihte zaman ile ilgili kısaltmalar bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
5	Takvim ile ilgili sınıflamalar bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
6	Tarihin başlangıç bilgisi Tarihin başlangıç ve çağlar	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
7	Tarihin çağları ile ilgili sınıflamalar bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
8	Türklerin ilk yurdu ve göçlerle ilgili olgular bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
9	Türklerin ilk yurdu ve göçlerle ilgili olguları açıklayabilme	—		+		—		—		—	Bilişsel Alan Kavrama
10	İlk yurta kurulan Türk Devletlerini tanıyabilme	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
11	İlk yurta kurulan Türk devletlerindeki uygarlığın özellikleri bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
12	İlk çağda Anadolu uygarlıklarını tanıyabilme	+		—		—		—		—	Bilişsel alan Bilgi
13	Anadolu'da kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Bilgi
14	Çevre uygarlıkların Anadolu'ya etkilerini kavrayabilme	—		+		—		—		—	Bilişsel Alan Kavrama
15	Tarihi eserlerin korunmasının önemini kavrayabilme	—		+		—		—		—	Bilişsel Alan Kavrama
16	Tarih, ilk yurdumuz ve Tarihte Anadolu ünitesi ile ilgili haritaları okuyabilme	+		—		—		—		—	Bilişsel Alan Uygulama
Ünite %		12	.75	4	.25	—	—	—	—		
Toplam %		48	.50	27	.28	—	—	21	.22		

Tablo III.1.d' de görüldüğü 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinde 16 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerin tamamı %100'ü bilişsel alanla ilgilidir. Bilişsel alanla ilgili 16 hedeften 11'i, %69'u bilgi, 4'ü, %25'i kavrama 1'i, %6'sı uygulama düzeyindedir.

Bu verilere göre hedeflerin tamamının bilişsel alanla ilgili olduğu söylenebilir. Bilişsel alanla ilgili alanların da, %69'unun bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinde hedeflerin tamamının bilişsel alan ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 12 tanesi, %75'i tümdengelim 4 tanesi, %25'i tümevarımla ilgilidir. Analoji ve diğer (hipotetik-dedüktif) ilgili ünite genelinde hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin 3.ünitesin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı söylenebilir.

Bu verilere göre 4.ünitelerde toplam 96 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 82 tanesi, %85'i bilişsel 13 tanesi, %14'ü duyuşsal alanla ilgilidir. 1 tanesi, %2'si devinişsel alanla ilgilidir. Bilişsel alana giren 82 hedeften 47'si, %57'si bilgi 27'si, %33'ü kavrama 8'i, %10'u uygulama düzeyindedir.

Duyuşsal alanla ilgili 13 hedefin 11'i tepkide bulunma 1'i alma 1'i değer verme basamağındadır devinişsel alanla ilgili 1 hedef kılavuz denetiminde yapma basamağındadır.

Bu verilere göre hedeflerin büyük bir çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu bilişsel alanla ilgili olanların da %57'sinin bilgi düzeyinde bulunduğu söylenebilir. Ayrıca duyuşsal alanlarla ilgili olanların 11 tanesi yani %85'inin tepkide bulunma basamağında olduğu belirlenmiştir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinin genellikle bilişsel alan ağırlıklı duyuşsal alanla ilgili alanların ise tepkide bulunma basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçler kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 48 tanesi yani %50'nin tümdengelim 27 tanesi yani %28'inin tümevarım, 21 tanesi yani %22'sinin diğer (hipotetik-dedüktif) süreçlerle ilgili olduğu belirlenmiştir. Analoji ile ilgili hedef belirlenmemiştir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinin genellikle tümdengelim ve tümevarıma dayandığı söylenebilir.

İLKÖĞRETİM 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN HEDEFLERİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER.

İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve onların bu süreçlere uygunluğu ile ilgili veriler tablo III.2’de sunulmuştur.

Tablo III.2.a
Vatan ve Millet Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

Sınıf	Ünite: 1	VATAN VE MİLLET HEDEFLERİ	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
				%		%		%		%	
1		Vatan ve millet ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
2		Vatan sevgisinin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
3		Milleti oluşturan öğeler bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
4		Millet sevgisinin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
5		Türk milletinin özellikleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
6		Vatanını ve milletini seven kişiliğe sahip oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Değer Verme
7		Vatanın bütünlüğü ve birliği için öz veride bulunma bilincine sahip oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Değer Verme
Ünite %			3	,60	2	,20	—	—	2	,20	

Tablo III.2.a’ da görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi I.ünitesinde 7 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 5 tanesi, %71’i bilişsel; 2 tanesi, %29’u duyuşsal alanla ilgilidir. Bilişsel alanla ilgili 5 hedeften 3’ü, %60’ı bilgi, 2’si, %40’ı kavrama düzeyinde uygulama düzeyinde hedef belirlenmemiştir. Duyuşsal alanla ilgili 2 hedefin tamamı değer verme basamağındadır.

Bu verilere göre hedeflerin büyük çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu, bilişsel alanla ilgili alanların da %60'ının bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. Duyuşsal alanla ilgili hedeflerin tamamı değer verme basamağındadır. 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesindeki hedeflerin genellikle bilişsel alan ağırlıklı, duyuşsal alanla ilgili olanların ise, değer verme basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin, 3 tanesi, %60'ı tümdengelim, 2 tanesi, %20'si tümevarım, 2 tanesi, %20'si diğer (hipotetik-dedüktif) süreçle ilgilidir. Ünite genelinde analogi ile ilgili hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre, 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin 1.ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı söylenebilir.

Tablo III.2.b

Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

sınıf nite: 2 UMHURİYETE NASIL KAVUŞTUK HEDEFLER	ZİHNSEL SÜREÇLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
		%		%		%		%		%	
1	“Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		—			—				Bilişsel Alan Bilgi
2	Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili temel olgular bilgisi	+		—			—				Bilişsel Alan Bilgi
3	Mondros Ateşkes Antlaşması ile ilgili temel olguları açıklayabilme	—		+			—				Bilişsel Alan Kavrama
4	Kurtuluş savaşı döneminde geçen temel olgular bilgisi	+		—			—				Bilişsel Alan Bilgi
5	Kurtuluş savaşı döneminde geçen temel olguları açıklayabilme	—		+			—				Bilişsel Alan Kavrama
6	Barış döneminde geçen temel olgular bilgisi	+		—			—				Bilişsel Alan Bilgi
7	Barış döneminde geçen temel olguları açıklayabilme	—		+			—				Bilişsel Alan Kavrama
8	“Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk” ünitesiyle ilgili haritaları okuyabilme	—		—			—		+		Bilişsel Alan Uygulama
9	Türk inkılabı ile ilgili sınıflamalar bilgisi	+		—			—				Bilişsel Alan Bilgi
10	Türk inkılabı ile ilgili olgular bilgisi	+		—			—				Bilişsel Alan Bilgi
11	Türk inkılabının önemini kavrayabilme	—		+			—				Bilişsel Alan Bilgi
12	İnkılapların korunmasındaki sorumluluğumuzun farkında oluş	—		—			—		+		Duyuşsal Alan Alma
Ünite %		6	.50	4	.33	—	—	2	.17		

Tablo III.2.b’ de görüldüğü gibi dersi 2.ünitesinde 12 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 11’i, %92’si bilişsel, 1 tanesi, %8’i duyuşsal alanla ilgilidir. Bilişsel alanla ilgili 11 hedeften 6 tanesi, %50’si bilgi 4 tanesi, %33’ü kavrama, 1 tanesi, %17’si uygulama düzeyindedir.

Duyuşsal alanla ilgili 1 hedef vardır. Bu hedef alma basamağındadır. Bu verilere göre hedeflerin büyük bir çoğunluğunun, bilişsel alanla ilgili olduğu, bilişsel alanla ilgili olanlarında %50'sinin bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. Duyuşsal alanla ilgili 1 hedef alma basamağındadır.5.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinde hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı; duyuşsal alanla ilgili olanların ise alma basamağında olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 6 tanesi, %50'sinin tümdengelim 4 tanesi, %33'ünün tümevarım 2 tanesinin, %17'sinin diğer (hipotetik-dedüktif) süreçlerle ilgilidir. Ünite genelinde Analoji ile ilgili hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelim ve tümevarımına dayandığı söylenebilir.

Tablo III.2.c

Güzel Yurdumuz Türkiye Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

Sınıf	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOGİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%	
5	GÜZEL YURDUMUZ TÜRKİYE HEDEFLERİ									
1	"Güzel Yurdumuz Türkiye" ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
2	Türkiye'nin dünya üzerindeki yerini tanıyabilme	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
3	Yurdumuzun yeryüzü şekilleri	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
4	Yeryüzü şekillerimizin yaşantımız üzerindeki etkilerini açıklayabilme	-		+		-		-		Bilişsel Alan Kavrama
5	Yurdumuzdaki iklim çeşitleri ile ilgili sınıflamalar bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
6	Yurdumuzdaki iklim çeşitlerini etki alanları bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
7	Yurdumuzun doğal bitki örtüsü bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
8	Yurdumuzdaki doğal bitki örtüsünün önemini kavrayabilme	-		+		-		-		Bilişsel Alan Kavrama
9	Yurdumuzun akarsularının tanıyabilme	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
10	Yurdumuzun akarsularının özellikleri bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
11	Yurdumuzun akarsularından sağlanan yararları açıklayabilme	-		+		-		-		Bilişsel Alan Kavrama
12	Yurdumuzun göllerini tanıyabilme	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
13	Yurdumuzun göllerinin özellikleri bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
14	Yurdumuzun göllerinden sağlanan yararları açıklayabilme	-		+		-		-		Bilişsel Alan Kavrama
15	Türkiye'den doğup sınır aşan akarsular bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
16	Türkiye'den doğup sınır aşan akarsuların önemini kavrayabilme	-		+		-		-		Bilişsel Alan Kavrama
17	Yurdumuzu çevreleyen denizlerin özellikleri bilgisi	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi
18	Yurdumuzu çevreleyen denizleri tanıyabilme	+		-		-		-		Bilişsel Alan Bilgi

Tablo III.2.c

sınıf	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEYARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%	
5	ÜZEL YURDUMUZ TÜRKİYE									
	HEDİFLER									
19	Yurdumuzun boğazlarını tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
20	Yurdumuzun boğazlarının özellikleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
21	Yurdumuzun kara sınırlarını tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
22	Yurdumuzun kara sınırlarının özellikleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
23	Doğal çevrenin önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
24	Çevre sorunları ile ilgili sınıflamalar bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
25	Çevre sorunlarının doğurduğu sorunları açıklayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
26	Çevre sorunlarının çözümünde alınacak önlemleri açıklayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
27	Çevre sorunlarının çözümünde üzerine düşen görevleri yapmaya istekli oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Tepkide Bulunma
28	Çevre sorunlarının çözümünde devlete düşen görevlerin farkında oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Alma
29	Doğal afetlerden korunma yolları bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
30	Orman yangınlarının ülkemize verdiği zararların farkında oluş	—		—		—		+		Duyuşsal Alan Alma
31	Ormanların yurdumuz için önemini kavrayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
Ünite %		19	.61	9	.29	—	—	3	.10	

Tablo III.2.c' de görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinde 31 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 28 tanesi, %90'ı bilişsel, 3 tanesi, %10'u duyuşsal alanla ilgilidir.

Bilişsel alanla ilgili 28 hedeften 19 tanesi, %68'i bilgi 9 tanesi, %32'si kavrama basamağında olup uygulama basamağında hedef öngörülmemiştir. Duyuşsal alanla ilgili 3 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 1 tanesi tepkide bulunma, 2 tanesi ise alma basamağındadır.

Bu verilere göre hedeflerin büyük bir çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu, bilişsel alanla ilgili olanların da, %68'inin bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. Ayrıca duyuşsal alanla ilgili olanların 2 tanesi, %80'inin alma basamağında olduğu belirlenmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinde hedeflerin genellikle bilişsel alan ağırlıklı, duyuşsal alanla ilgili alanların ise alma basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan inceleme de hedeflerin 19 tanesi, %61'i tümdengelim, 9 tanesi, %29'u tümevarım 3 tanesi, %10'u diğer (hipotetik-dedüktif) süreçlerle ilgilidir. Ünite genelinde analogi ile ilgili hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin 3.ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelimle dayandığı söylenebilir.

Tablo III.2.d

İslamiyet'in Doğuşu Yayılışı ve Türkler Ünitesinin Hedefleri ve Zihinsel Süreçler

5.sınıf Ünite: 4 İSLAMİYET'İN DOĞUŞU YAYILIŞI VE TÜRKLER HEDEFLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		DİĞER		TAKSONOMİK DÜZEYİN İLGİLİ ALANI
			%		%		%		%	
1	"İslamiyet'in doğuşu yayılışı ve Türkler" ünitesinde geçen kavramların anlam bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
2	İslamiyet'ten önce Arapların yaşayış özellikleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
3	Hiz. Muhammed'in hayatı bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
4	İslamiyet'ten önce Türklerin yaşayış özellikleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
5	İslamiyet'in doğuşu ile ilgili temel olgular bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
6	İslamiyet'in doğuşu ile ilgili temel olguları açıklayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
7	İslamiyet'in yayılışı ile ilgili temel olgular bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
8	İslamiyet'in yayılışı ile ilgili temel olguları açıklayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
9	Türklerin İslamiyet kabulünü açıklayabilme	—		+		—		—		Bilişsel Alan Kavrama
10	Türklerin İslamiyet'e hizmetlerinin farkında oluş	—		—		—		+		Duyusal Alan Alma
11	Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan Türk devletlerini tanıyabilme	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
12	Orta Asya ve Yakın Doğu'da kurulan Türk Devletlerindeki kültür ve uygarlığın özellikleri bilgisi	+		—		—		—		Bilişsel Alan Bilgi
Ünite %		8	.67	3	.25	—	—	1	.8	
Toplam %		38	.61	17	.27	—	—	7	.12	

Tablo III.2.d'de görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinde 12 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 11 tanesi, %92'si bilişsel 1 tanesi, %8'i duyuşsal alanla ilgilidir. Bilişsel alanla ilgili 11 hedeften 8 tanesi, %73'ü bilgi, 3 tanesi, %27'si kavrama basamağında olup, uygulama basamağında olup, uygulama basamağında hedef öngörülmemiştir. Duyuşsal alanla ilgili 1 hedef belirlenmiştir. Bu hedef alma basamağındadır.

Bu verilere göre, hedeflerin büyük bir çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu, bilişsel alanla ilgili olanlarında %73'ünün bilgi düzeyinde olduğu söylenebilir. Duyuşsal alanla ilgili olan 1 hedefin alma basamağında olduğu belirlenmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinde hedeflerin genellikle bilişsel alan ağırlıklı, duyuşsal alanla ilgili olanların ise alma basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 8 tanesi, %67'sinin tümdengelim, 3 tanesi, %25'inin tümevarım 1 tanesi, %8'inin diğer (hitotetik-dedüktif) süreçleriyle ilgilidir. Ünite genelinde analogi ile ilgili hedef belirlenememiştir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin 4.ünitesinin hedeflerinin ağırlıklı olarak tümdengelim dayandığı söylenebilir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin dört ünitesinde toplam 62 hedef öngörülmüştür. Bu hedeflerden 55 tanesi, %89'u bilişsel, 7 tanesi, %11'i duyuşsal alanla ilgilidir.

Bilişsel alana giren 55 hedeften 37'si, %67'si bilgi 17 tanesi, %31'i kavrama 1 tanesi, %2'si uygulama düzeyindedir. Duyuşsal alanla ilgili 7 hedefin 4'ü alma 2'si değer verme 1'i de tepkide bulunma basamağındadır.

Bu verilere göre hedeflerin büyük bir çoğunluğunun bilişsel alanla ilgili olduğu, bilişsel alanla ilgili olanların da %67'sinin bilgi düzeyinde bulunduğu söylenebilir. Ayrıca duyuşsal alanla ilgili olanların 4'ünün, %57'sinin alma basamağında olduğu belirlenmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinin genellikle bilişsel alan ağırlıklı duyuşsal alan ağırlıklı alanların ise alma basamağı ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Hedelerde hangi zihinsel süreçler kullandığı konusunda yapılan incelemede hedeflerin 38 tanesi, %61'inin tümdengelim, 17 tanesi, %27'sinin tümevarım 7 tanesi, %12'sinin diğer (hipotetik-dedüktif) süreçle ilgili olduğu belirlenmiştir. Analoji ile ilgili hedef belirlenmemiştir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinin genellikle tümdengelim ve tümevarıma dayandığı söylenebilir.

İÇERİK VE ZİHİNSEL SÜREÇLER

İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler derslerinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı ve bunların bu süreçlere uygunluğu tablo III.3 ve tablo III.4'de sunulmuştur. Bulgular aşağıdaki alt problemlere göre değerlendirilmiştir.

İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

İlköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

Bu bölümde üçüncü ve dördüncü alt problemlere ait bulgular “İçerik ve Zihinsel Süreçler” başlığı altında, Tablo III.3 ve Tablo III.4'de verilmiştir. Tablolar ünite sıraları dikkate alınarak açıklanmıştır. Öncelikli olarak dördüncü sınıf sonra beşinci sınıf içerikleri ve zihinsel süreçler belirtilmiş, bulgular doğrultusunda değerlendirmeye gidilmiştir. Bu amaçla önce tablolardaki içeriklerin yüzde ve frekansları belirlenmiş bulgular aynı sıra takip edilerek açıklanmıştır. Bulgular açıklanırken, her tablo için tümdengelim, tümevarım ve analogi ile ilgili bir içerik örneği verilmiş verilen içerik örnekleri zihinsel süreçlerin yapısı dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

İÇERİK VE AKIL YÜRÜTME

İLKÖĞRETİM 4. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İÇERİĞİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersi ünitelerinin içeriklerinde kullanılan zihinsel süreçlerle ilgili veriler Tablo III.3'de sunulmuştur.

Tablo III.3.a

Aile, Okul ve Toplum Hayatı Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

İsınıf Ünite: 1 AİLE, OKUL VE TOPLUM HAYATI İÇERİK	ZİHİNSEL SÜREÇLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		İİÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
	Tümden tekile gitme	%	Tekillerden tümele gitme	%	Benzerliklerden tekile yada tümele gitme	%		%		%
1	Toplumun temel unsuru aile		(+)?		—		—		—	
2	Ailenin yapısı ve önemi		(+)?		—		—		—	
3	Aile bireyleri arasındaki sevgi saygı ve hoş görünümün önemi		(+)?		—		—		—	
4	Aile bireyleri arasındaki dayanışma ve önemi		—		—		—		+	
5	Aile bütçesi		—		(+)?		—		—	
6	Aile hayatında sosyal güvence		(+)?		—		—		—	
7	Ailede demokratik hayat		(+)?		—		—		—	
8	Temizlik ve sağlık kurallarına uymanın önemi		—		—		(+)?		—	
9	Okulumuzu tanıyalım		(+)?		—		—		—	
10	Okulun önemi		—		—		(+)?		—	
11	Okulda uyulması gereken kurallar		—		(+)?		—		—	
12	Okulun ve okul eşyalarının korunması		—		—		—		+	
13	Okulun çevresinin güzelleştirilmesi ve korunması		—		—		(+)?		—	
14	Okul aile işbirliği		—		(+)?		—		—	
15	Okulda demokratik hayat		—		—		—		+	
16	Eğitim ve öğretimde öğretmenin rolü ve önemi		—		(+)?		—		—	
17	Toplum içinde yaşamamanın gereği ve önemi		—		(+)?		—		—	
18	Toplumda demokratik hayat		—		—		—		+	
19	Toplum hayatında sevgi, saygı, işbirliği ve dayanışmanın önemi		—		(+)?		—		—	
20	Toplum hayatını düzenleyen kurallar ve bize düşen görevler		(+)?		—		—		—	
21	Toplumda ve çalışma hayatında Türk kadınının yeri		—		—		—		+	
Ünite %			7	.33	6	.29	3	.14	5	.24

Tablo III.3.a'da görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinde 21 konu (içerik) ön görülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede; konuların 7'sinde, %33 tümdengelim, 6'sında, %29'unda tümevarım, 3'ünde %14 analogi kullanılmıştır. 5 konuda ise, %24 hiçbir akıl yürütme sürecinin kullanılmadığı belirlenmiştir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinin içeriklerinde genellikle tümevarım ve tümdengelim kullanıldığı, ayrıca bazı konularda analogi kullanılırken 5 konuda akıl yürütme yollarının kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinin öngörülen içeriklerin ağırlıklı olarak tümdengelim ve tümevarım türü zihinsel süreçlere dayandığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kuralara uygun olarak kullanılmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır. İçeriklerin hangi zihinsel sürecin özelliklerine uygun olduğunun değerlendirilmesi amacıyla, tablo III.1'den yararlanılmıştır.

Tümdengelım

Toplumun Temel Unsuru Aile

Aile; anne, baba ve çocuklardan oluşan bir toplumsal kurumdur. Aile toplumun en küçük birimidir. Aileler bir araya gelerek toplumu oluşturur.

Aile, toplumun temel kurumlarından biridir. Atatürk'e göre, "Uygarlığın esası, ilerlemenin ve gücün temeli, aile hayatındadır." Yine Atatürk, toplumun huzurunu, aile huzurunun sağlanmasında görmüştür. Huzurlu, iyi ilişkiler içerisinde bulunan ailelerin, iyi bir toplum oluşturacağına inanmıştır (MEB 4.sınıf 2000:9-10) (Bkz. 4.sınıf 2000: 10, 11, 18, 36).

İçeriğın Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğın, süreç olarak tümdengelimine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; içeriğın ilk paragrafında kavramın tanımı yapılarak sürece uygun bir başlangıç yapılmış; ancak sürecin diğer basamakları içerikte kullanılmamıştır. Tanımı destekleyen örnekler verilmemiş, konuyla ilgili ilkeler işe koşulmadığı için süreç eksik kullanılmıştır

Buna göre,; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğın eksik olarak, tümdengelım sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Aile Bütçesi

"Aile bütçesi dediğimiz zaman aklımıza ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için kullanılan para gelir. Aile bütçesi, bir ailenin giderlerinin gelirlerine göre ayarlanmasıdır. Bütçenin hazırlanması, aileye yarar sağlar şöyle ki:

*Ailenin gelir ve giderleri hakkında aile bireyleri bilgi sahibi olur.

*Ailenin ihtiyaçlarının önem derecesine göre giderilmesine olanak verir.

*Aile bireylerinin, özellikle çocukların paranın değerini anlamalarına yardımca olur."

Aile yaşamında üretimin, paylaşımın, tüketimin ayrı ve önemli yeri vardır. Aile içinde, üretici olma konusunda tüm bireylere görev düşer. Bireylerin, aile bütçesine çeşitli şekillerde katkıları vardır.

Aile içinde üretici olmak, sadece para kazanmak değildir. Aile bireyleri, plânlı yaşamak ve genel masraflarını en ucuza getirmenin yollarını aramakla da üretici olabilirler. Örneğin; kadın, dikiş dikerek ve örgü örerek, alışverişlerini ucuz ve kaliteli mal satan yerlerden yaparak aile bütçesinin yükünü hafifletebilir.

Diğer aile bireyleri de, ev eşyasını iyi kullanmak temiz tutmak gibi tutumlu davranışlarla aile bütçesine katkıda bulunabilir.

Aile yaşamında tüketimin de ayrı ve önemli bir rolü vardır. Aile bireyleri, aşırı ve gereksiz harcamalardan sakınmalıdır. Parayı, araç-gereçleri dikkatli, yerinde ve yeteri kadar kullanmalıdır. Gereksiz masrafları kısararak, kötü günler için tasarruf yolları aramalıdır. “Damlaya damlaya göl olur.”, “Ak akçe kara gün içindir.”, “Ayağımı yorganına göre uzat.” gibi ata sözlerimiz de tutumlu olmamız gerektiğini belirtir. Bunlar, gelirimizin bir bölümünü artırmayı, biriktirmeyi öğütleyen sözler değil midir?

“Gündüz mum yakan, geceleyin bulamaz.” Atasözümüz, zamansız harcama enerjinin ihtiyaç duyulduğunda elde edilemeyeceğini ne güzel anlatmaktadır. Evde elektrik lâmbalarını açık bırakmamaya özen göstermeliyiz. Telefonla uzun ve gereksiz konuşmalar yapmamalıyız. Günlük kullanacağımız kadar ekmek almamız. Tüm bunlar da aile bütçesine katkı sağlar. Ayrıca, boşa harcadığımız zamanları geri getiremeyiz. Zamanı boşa harcamamak için de işlerimizi plânlı yapmalıyız.

Boşa harcanan her kâğıt, aile bütçesine zarar verir. Ayrıca ormanlarımızın yok olma nedenlerinden biridir. Kullanılan kâğıtların yeniden değerlendirilmesi için, onları çöplerden ayrı biriktirmeli ve ilgili yerlere iletmeliyiz.

Sonuç olarak, ailedeki tüm bireyler hem üreterek hem de ölçülü tüketerek aile bütçesine katkıda bulunmalıdır. Bu nedenle, tutumlu olmalı ve her türlü savurganlıktan kaçınmalıyız (MEB 4.sınıf 2000: 16-18) (Bkz.MEB 4.sınıf 2000: 28-33).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; ilk paragrafta sürecin özelliklerine uygun olarak iki örnek verilmesi gerekirken, bir örnek verilmiş. Buna karşın sürecin özelliklerine uygun olarak konuyla ilgili ilkelere yer verilerek bunlardan bir genellemeye ulaşılmış. Fakat içeriğin sonunda sürecin özelliğine uygun olarak konuyla ilgili kavramın tanımı yapılmamış, örnekler içerikte geliş güzel kullanılmış ve sürece uygun süre takip edilmemiş.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak, tümevarım sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Analoji

Ailede Temizlik ve Sağlık Kurallarına Uymanın Önemi

Sağlıklı toplumları, sağlıklı bireyler oluşturur. Bireylerin sağlıklı olmasının ilk şartı, temizliktir. Temizlik, çocukluk çağında kazandırılması gereken bir alışkanlıktır. Çocuklara sağlık ve temizlikle ilgili güzel alışkanlıklar kazandırmak ailenin görevidir. Bu konuda okulda verilen eğitimin de büyük önemi vardır.

Temizlik, Türk milletinin bir özelliğidir. Bu güzel özelliğimizi sürdürme görevi bize düşer. Bizden küçüklere de bu alışkanlığı kazandırmalıyız. Herkes evini, evde kendine ait yeri, evin tuvaletini, banyosunu, lâvabosunu temiz tutmalıdır. El, yüz, vücut temizliği, sağlıklı büyümemizi sağlar.

Temizliğin sağlanabilmesi için bireylerin suya gereksinimi vardır. Su, insan yaşamının ve sağlığının ayrılmaz bir parçasıdır. Evimizin, vücudumuzun ve kullandığımız eşyaların temizliği suya bağlıdır. Temizlik sırasında suyun yeterince kullanılması gerekir.

Su toplumsal ihtiyaç olarak sokak, park, bahçe vb. yerlerin temizliğinde, tarım alanlarında ve sanayide de kullanılmaktadır.

Suyun ölçsüz kullanılması, gereksiz yere suyun tüketilmesi zamanla susuz kalınmasına neden olabilir. Bunun için su kullanımında herkesin tutumlu davranması gerekir.

Günümüzde, eğitim seviyeleri ileri düzeyde olan ülkelerde su tüketiminin de belirli oranda arttığı gözlenir. Ekonomik ve toplumsal gelişmelere bağlı olarak su kullanımı da artmaktadır. Henüz kalkınmamış ülkelerde ise su tüketimi çok azdır. Çünkü, temizlik anlayışı ve alışkanlıkları henüz kazanılmamıştır. Temizli bilincini kazanmak için aile ve okul yaşamında edinilen eğitim çok önemlidir (MEB 4.sınıf 2000: 20-21) (Bkz. MEB 4.sınıf 2000: 24-25, 27-28).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analogiye uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; içerikte analogiye uygun olarak, üçüncü, dördüncü ve beşinci paragraflarda kavramın genel ve özel özellikleri açıklanmış, anlatımın sonunda kavramla ilgili yargıya ulaşılmış; ancak konuyla bağlantılı örnek süreçteki sıralamaya uygun olarak verilmemiş.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analogi sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tablo III.3.b

Yakın Çevremiz Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

4.sınıf Ünite: 2 YAKIN ÇEVREMİZ İÇERİK		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HIÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
			%		%		%		%
1	Yakın çevremizi tanımamanın önemi	(+)?		—		—		—	
2	Sokağımız, caddemiz, semtimiz, köyümüz (adresimiz)	(+)?		—		—		—	
3	Yönler	—		(+)?		—		—	
4	Pusula ve diğer yöntemlerle yönlerin belirlenmesi	—		—		—		+	
5	Kroki çizimi ve yararları	(+)?		—		—		—	
6	Ölçek ve ölçek çeşitleri	(+)?		—		—		—	
7	Plan ve kullanım alanları	(+)?		—		—		—	
8	Sınıfımızın planını yapalım	—		—		—		+	
Ünite %		5	.63	1	.12	—	—	2	.25

Tablo III.3.b'de görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinde 8 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların 1'inde %12'sinde tümevarım, 5'inde %63'ünde tümdengelim, 2'sinde %25'inde hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir. İçerik üzerinde yapılan incelemede analogi türünde akıl yürütme belirlenememiştir.

4.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinin içeriklerinde genellikle tümdengelim kullanıldığı, ayrıca 1 konuda tümevarım 2 konuda ise hiçbir akıl yürütme yolu kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinin içeriklerinde ağırlıklı olarak tümdengelim türü akıl yürütmenin kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak kullanılmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

Yakın Çevremizi Tanımamızın Önemi

Çevre, insan veya başka bir canlının hayatı boyunca ilişkilerini sürdürdüğü bir ortamdır. Hava, su ve toprak ile hayvanlar, bitkiler ve insanlar bu ortamın birer parçasıdır. Bunlardan birinin yok olması veya zarar görmesi, yaşanan çevredeki doğal dengenin bozulmasına neden olur.

İnsan, yaşadığı çevrenin önemini bilmeli ve çevresini tanıyıp korumalıdır. Bu tanıma ve korumayı ne kadar iyi gerçekleştirecek yaşantımızı o kadar kolaylaştırmış oluruz. Çünkü yaşadığımız çevre her türlü ihtiyaçlarımızın karşılandığı ortamdır. Ailemiz, okulumuz, komşularımız yakın çevremizde bulunur. Oyun oynadığımız alanlar, alışveriş yaptığımız Pazar yerleri, kitap evleri ve çarşılar da yakın çevremizdeki önemli yerlerdir. Ayrıca kütüphaneler, sinemalar, tiyatrolar, bahçeler, yollar ve köprüler de çevremizin birer öğeleridir. Çevremizi tanımadan, özelliklerini bilmeden ondan yeterince yararlanamayız. Çevremizi ne kadar iyi tanırsak, günlük yaşantımızı o kadar kolaylaştırmış oluruz.

Yaşantımızın rahat ve kolay olması, sadece çevremizi tanımakla olmaz. Onu koruyup geliştirmemiz de gereklidir. Çevremizdeki güzellikleri, tarihi ve turistik yerleri, ağaçları, çiçekleri ve hayvanları korumak görevimiz olmalıdır. Çünkü insanın iyi ve sağlıklı yaşaması, çevresinin zengin ve korunmuş olmasına bağlıdır. Bu nedenle çevremizi tanımak, korumak ve onu geliştirmek hem insani hem de toplumsal bir görevimizdir (MEB 4.sınıf 2000: 43-44) (Bkz.MEB 4.sınıf 2000: 52-53).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tündengelimine uygun olduğu söylenebilir. Anlatıma süreci uygun olarak kavramın tanımı yapılarak başlanılmış. İçerikte örneklere yer verilmiş ancak bu yeterli olmamış. Örneğin ikinci paragrafta, "aile, okul, pazar yerleri" vb. gibi alanlar sadece kavram olarak ifade edilmiş, oysa daha açık, anlaşılır, tanımı destekleyen ifadelere yer verilebilirdi. Mesela, sürece uygun olarak aile ve okul kavramları daha dikkat çekici ifadelerle anlatılabilirdi. Bununla birlikte konuyla ilgili ilkelere yer verilmemiş, içeriğin sonunda konu tekilleştirileceğine genel bir yargıya ulaşılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tündengelim sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Yönler

"Evimize gelmek isteyen herhangi bir arkadaşımız, kendisine verdiğimiz adresten yararlanır. Ancak yaşadığımız yere yabancı olana birisi, adresimizi bulmakta güçlük çekebilir. O zaman evimizin bulunduğu yeri tarif ederiz. Bunun için herkes tarafından bilinen yerlerden yararlanabileceğimiz gibi, coğrafi yönlerden de yararlanırız. Coğrafi yönler herhangi bir yerin, bilinen başka bir yere göre nerede bulunduğunu belirtmeye yarar."

Çevremizdeki yerleşim merkezlerinin, ilimizin, bölgemizin, yurdumuzun ve diğer ülkelerin buldukları yerleri belirtirken de coğrafi yönlerden yararlanırız. Coğrafi yönler, Güneş'in doğuşuna ve batışına göre belirlenir.

Yönler, ana yönler ve ara yönler olmak üzere ikiye ayrılır. Dört ana yön vardır. Bunlar: kuzey, güney, doğu ve batıdır. Bunlardan kuzey "K", güney "G", doğu "D" ve batı "B" harfleri ile kısaltılarak gösterilebilir. Doğru, Güneş'in doğduğu; batı, Güneş'in battığı yöndür. Güneş'in doğuşu ve batışı dikkate alınırsa diğer ana yönler kolayca belirlenebilir.

Belirtmek istediğimiz herhangi bir yer, ana yönlerle her zaman gösterilemez. Ana yönün daha doğusunda, batısında veya iki ana yönün arasında bir

yer olabilir. Bu durumda ara yönlerden yararlanılır. Ara yönler, ana yönlerin karasındaki açının tam ortadan bölünmesiyle belirlenir. Bunların adları, ana yönlerin adlarının birleştirilmesiyle ifade edilir. Buna göre; kuzeydoğu, kuzeybatı, güneydoğu, güneybatı olarak dört ara yön vardır. Bunlar birinci dereceden ara yönlerdir. Kuzeydoğu “KD”, kuzeybatı “KB”, güneydoğu “GD”, güneybatı “GB” harfleri ile de kısaltılarak gösterilebilir.

Yönlerin bilinmesi özellikle bazı coğrafya konularının açıklanmasında büyük kolaylıklar sağlar. Bur yerin konumunu yönlerden yararlanarak belirtebiliriz. Örneğin; Akdeniz, yurdumuzun güneyindedir. Denizcilik açısından da büyük önem taşıyan yönlerin belirlenmesi çeşitli yöntemlerle olur. (Bkz. MEB 4.sınıf 2000: 48-49).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2’ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma bir örnekle başlanılmış, oysa süreç gereği en az iki örneğin verilmesi gerekiyordu. Bununla birlikte konuyla ilgili ilkeler açık ve net ifade edilememiş. Kavramla ilgili özelliklere yer verilmiş, konuyla ilgili genellemeye ulaşılmış (beşinci paragraf). Ancak sürece uygun olarak içeriğin sonunda kavramın tanımı yapılmamış. Dolayısıyla içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak, tümevarım sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Analoji

Ünite genelinde Analoji yönteminin kullanıldığı içerik belirlenememiştir.

Tablo III.3.c

İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

4.sınıf Ünite: 3 İlimiz ve Bölgemizi Tanıyalım İÇERİK		ZİHİNSEL SÜREÇLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HİÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
			%		%		%		%		%
1	Harita ve çeşitleri	(+)?		—		—		—		—	
2	Harita özel işaretleri	—		—		—		—		+	
3	Haritadan yararlanma	—		—		(+)?		—		—	
4	Haritanın yönleri	—		—		(+)?		—		—	
5	Atlas kullanımı	(+)?		—		(+)?		—		—	
6	Atlardan yararlanma	—		—		(+)?		—		—	
7	Yurdumuzun hangi il ve bölgesinde yaşıyoruz	—		(+)?		—		—		—	
8	İlimiz ve bölgemizin yeryüzü şekilleri	(+)?		—		—		—		—	
9	İlimiz ve bölgemizde iklim ve doğal bitki örtüsü	(+)?		(+)?		—		—		—	
10	İlimiz ve bölgemizin akarsuları	(+)?		—		(+)?		—		—	
11	İlimiz ve bölgemizin gölleri	—		—		(+)?		—		—	
12	İlimiz ve bölgemizde nüfus ve yerleşme	(+)?		—		—		—		—	
13	İlimiz ve bölgemizde ekonomik hayat	—		—		—		—		+	
14	Tarım	(+)?		—		—		—		—	
15	Hayvancılık	(+)?		—		—		—		—	
16	Su ürünleri	—		—		—		—		+	
17	Orman ve orman ürünleri	—		—		—		—		+	
18	Madenler ve enerji kaynakları	(+)?		—		—		—		—	
19	Sanayi	(+)?		—		—		—		—	
20	Ulaşım, iletişim	—		—		—		—		+	
21	Ticaret	(+)?		—		—		—		—	
22	Turizm ve el sanatları	—		—		(+)?		—		—	
23	İlimizde yaşanmış önemli tarihi olaylar	—		—		—		—		+	
24	İlçemiz ve bölgemizin bulunduğu çevrenin korunması ve güzelleştirilmesi	—		—		—		—		+	
25	En az bir ağaç dikelim ve ormanları koruyalım	—		—		—		—		+	
26	Doğal güzelliklerimizin, milli parklarımızı ve kültürler değerlerimizi koruyalım	—		—		—		—		+	
Ünite %		12	.46	2	.8	3	.12	9	.34		

Tablo III.3.c'de görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinde 26 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların, 12'sinde %46'sında tümdengelim, 2'sinde %8'inde tümevarım, 3'ünde %12'sinde analogi kullanılmıştır. 9'unda ise %34'ünde hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinin içeriklerinde genellikle tümdengelim kullanıldığı, ayrıca büyük çoğunluğunda hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı 2'sinde tümevarım, 5'inde analoginin kullanıldığı söylenebilir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinin içeriklerinde ağırlıklı olarak tümdengelim, yine içeriğin büyük bir bölümünde hiçbir zihinsel sürece dayanmadığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak kullanmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçlerin ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

Atlas Kullanımı ve Atlardan Yararlanma

Çok sayıda haritanın özel bir kutu veya kapak içinde bulunan, ya da kitap hâlinde ciltlenmiş şekline atlas denir. Atlaslar çeşitli büyüklükte olabilir. Cep atlasları, okul atlasları ve çok daha büyük olan kaynak atlasları gibi.

Coğrafya atlaslarında yer alan haritalar, ya yeryüzünün bütünü ile ilgilidir ya da birkaç ülke veya bölgeyi içine alır. Bunlar genel atlaslardır. Tek başına bir ülkeyi konu edinen atlaslar da vardır. Bunlar da milli atlaslardır. Gerek genel atlasları, gerekse milli atlasları yaşantımızın her döneminde yararlanmak mümkün olduğundan, bir atlas sahibi olmamızda büyük yarar vardır. Özellikle okul yaşantımızda bazı derslerimizde bilgileri, atlaslardan yararlanarak kalıcı kılabiliriz. Dünyadaki herhangi bir ülkenin coğrafi özelliklerini (yeryüzü şekillerini, iklimini, nüfusunu vb.) atlasla yer alan haritalarından öğrenebilir ve ülkemizle karşılaştırmasını yapabiliriz.

Okulda kullanılacak atlalarda bulunması gereken başlıca özellikler şunlardır:

*Okulda kullanılacak atlaslar, bilgi veren kaynaklar olarak yeter sayıda ve çeşitli konulardaki (yeryüzü şekilleri, iklim, toprak, bitki örtüsü, nüfus dağılışı, tarımsal ürünler ile maden kaynaklarının ülke genelindeki dağılımı vb.) haritaları içermelidir.

*Bu atlardaki haritalar çok açık, anlaşılır ve sade görünümde olmalıdır.

*Haritaların içerdiği bilgiler öğrenci seviyesine uygun olmalı, bu amaçla değişik öğretim kademelerine uygun atlaslar hazırlanmalıdır.

Atlaslar, dünyayı evimize taşıyan bir bilgi kaynağıdır. Çok kullanışlı bir ders aracı olan atlaslarımızı temiz kullanmalıyız. Böylece, atlasımızı kardeşlerimizle birlikte uzun yıllar kullanarak aile bütçemize de katkıda bulunmuş oluruz (MEB 4.sınıf 2000: 63-64) (Bkz. MEB 4.sınıf 2000: 97-98),

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tüm dengeliğe uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak, kavramın tanımı yapılarak başlanılmış, ancak konuyla ilgili örneklere yer verilmemiş. Bunun yerine kavramın özelliklerine yer verilmiş. Kısmen de olsa, üçüncü paragraftan itibaren ilkelere yer verilmiş. Dolayısıyla içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak, tüm dengeliğe sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Yurdumuzun Hangi İl ve Bölgesinde Yaşıyoruz

Yaşadığımız yer, köy kasaba veya kent olabilir. Bu yerleşme birimleri, herhangi bir ilin sınırları içindedir. İlimizin çevresinde komşu diğer iller de bulunur. Yurdumuz, kamu hizmetlerinin kolay yürütülmesi, ekonomik yapısı ve diğer coğrafi özellikleri göz önüne alınarak il, ilçe ve köy gibi idari birimlere ayrılmıştır. Anayasamıza göre il, en büyük yönetim birimidir. Yurdumuzda kapladığı alan bakımından büyük iller olduğu gibi küçük iller de vardır. İller, valiler tarafından yönetilir. Bugün yurdumuzdaki il sayısı 8'dir.

Yönetim birimlerinden bir diğeri ilçe'dir. Her il, büyüklüğüne göre, çeşitli sayıda ilçelerden oluşur. İlçeler, kaymakamlar tarafından yönetilir. Kaymakamlar, buldukları ilin valisine bağlı olarak görev yaparlar. Bugün yurdumuzdaki ilçe sayısı 850'dir.

Yurdumuzda en küçük iradi birim köy'dür. Muhtar, köy yönetiminin başı ve devletin köydeki temsilcisidir. Bugün yurdumuzdaki köy sayısı 35 bini aşmıştır.

Yurdumuz büyük bir ülkedir. Yeryüzü şekilleri, iklimi, bitki örtüsü, nüfusu ve ekonomik özellikleri her yerde aynı değildir. Bu özellikler göz önünde bulundurularak benzerlik gösteren yerler. Coğrafi bölgeleri oluşturmuştur (MEB 4.sınıf 2000: 64-65).

İçeriğinin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatımda konuyla ilgili bir örnek verilmemiş. Bununla birlikte konuya ilişkin ilkelere de yer verilmemiş. İçerikte daha çok konunun özellikleri hakkında bilgi verilerek, buradan bir genellemeye gidilmiş. "İl" ve "bölge" kavramlarının tanımı yapılmış ancak bu tanımlamalar yapılırken sürece uygun sıra takip edilmemiş. Dolayısıyla içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tümevarım sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Analoji

Haritalardan Yararlanma

Haritalardan çok çeşitli amaçlarla yararlanırız. Bu bakımdan günlük yaşantımızda haritaların yeri çok büyüktür.

Derslerimizde; yaşadığımız yeri, ülkemizi, diğer ülkeleri, Dünya'mızı haritalardan yararlanarak öğrenebiliriz. Yeryüzündeki kıt'aların, denizlerin, ülkelerin yerlerini, onlarla ilgili pek çok bilgiyi haritalar üzerinde bulabiliriz.

Haritalardaki özel işaretler ve renkler bu bilgileri elde etmemize yardımcı olur. Haritalar, bu konularla ilgili öğrendiğimiz bilgilerin daha kalıcı olmasını sağlar. Bu yıl özellikle Sosyal Bilgiler dersimizdeki konuların anlatımında, ilgili haritaları çok kullanacağız.

Ülkelerin kalkınması için yapılacak çalışmalarda da haritalardan yararlanırız. Kara yolu, demir yolu, hava alanı, ağaçlandırma vb. çalışmalarda mutlaka haritalardan yararlanırız.

Haritalar yolculuklarımızda da çok ihtiyaç duyduğumuz araçlardır. Özellikle uçak ve gemilerin gidecekleri yolların belirlenmesinde haritalardan yararlanırız.

Haritaların yurt savunmasında da önemi büyüktür. Askeri bilgileri gösteren haritalar, savunmada büyük önem taşır.

Ayrıca haritalardan yararlanarak herhangi iki yer arasındaki gerçek uzaklığı ve bir yerin gerçek alanını da bulmamız mümkündür. Harita üzerinde iki nokta arasındaki uzunluğun gerçek değerinin bulunması ile ilgili konuyu "ölçek" konusunda öğrenmiştik. Nasıl yapıldığını hatırlamaya çalışınız (MEB. 4. Sınıf 2000: 63).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analojiye uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; içerikte sürece uygun bir örnek verilmemiş. Bununla birlikte, konuyla ilgili özel ve genel özelliklere yer verilerek içerik sonunda bu özelliklerden bir yargıya ulaşılmış. Ancak anlatımın

başında sürece uygun örnek verilmediği için sürecin içeriğe uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analogi sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tablo III.3.d

Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

4.sınıf Ünite: 4 Tarih, İlk Yurdumuz ve Tarihte Anadolu İÇERİK		ZİHİNSEL SÜREÇLER		TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HİÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
			%		%		%		%		%
1	Tarihin konusu	—		(+)?		—		—		—	
2	Tarih öğrenmenin gerekliliği	(+)?		—		—		—		—	
3	Tarihte zaman (yıl, yüzyıl, çağ)	—		(+)?		—		—		—	
4	Takvim çeşitleri	(+)?		—		—		—		—	
5	Tarihin başlangıcı ve çağlar	(+)?		—		—		—		—	
6	Türklerin ilk yurdu: a. Orta Asya'nın Yeri. b. Türklerin buradaki yaşayışları, c. Türklerin yerleştikleri bölgeler	—		—		(+)?		—		—	
7	İlk Türk devletleri: a. Büyük Hun devleti, b. Kavimler göçü ve Avrupa Hun devleti, c. Göktürk devleti, ç. Uygur devleti	—		(+)?		—		—		—	
8	İlk Türk devletlerinde kültür ve uygarlık: a. Devlet yönetimi, b. Din ve inanış, c. Sosyal ekonomik yaşam, ç. Yazı, dil ve edebiyat, d. Bilim ve sanat	—		—		(+)?		—		—	
9	Türk milletinin tarihteki yeri	—		—		—		—		+	
10	İlk çağda Anadolu uygarlıkları: a. Hititler, b. Frigyalılar, c. Libyalılar, ç. Urartular, d. İonyalılar	—		—		(+)?		—		—	
11	İlk çağda Anadolu'da kurulan devletlerde kültür ve uygarlık: a. Devlet yönetimi, b. Din ve inanış, c. Sosyal ve ekonomik yaşam, ç. Yazı, dil ve edebiyat, d. Bilim ve sanat	—		—		(+)?		—		—	
12	Çevre uygarlıklarının Anadolu'ya etkisi	—		—		—		—		+	
Ünite %		3	.25	3	.25	4	.33	2	.17		
Toplam %		25	.37	12	.18	12	.18	18	.27		

Tablo III.3.d'de görüldüğü gibi 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinde 12 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların 3'ünde %25'inde tümdengelim, 3'ünde, %25'inde tümevarım, 4'ünde %33'ünde analogi kullanılmıştır. 2 konuda ise %17 hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir. 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinin içeriklerinde genellikle analogi kullanıldığı, ayrıca 3'er konuda tümevarım ve tümdengelim kullanıldığı ve 2 konuda ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinin içeriklerinde ağırlıklı olarak analogi türü akıl yürütmenin kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak kullanmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

Tarih Öğrenmenin Gerekliği

Tarih, geçmişte meydana gelen olayları inceleyerek günümüze ve geleceğe ışık tutar, bizlere yol gösterir. Bugün rahat yaşamamızı sağlayan çeşitli buluşları kimlere borçlu olduğumuzu öğretir. Atalarımızın nerelerde ve nasıl yaşadıklarını anlatır. Toplumların uygarlık alanında neler yaptıkları açıklar. Bu yüzden, kişilerin tarihle ilgili bilgiler edinmeleri, onların düşüncelerini geliştirir, zenginleştirir. Geçmişle olan bağlarını güçlendirir. Geleceğe güvenle bakmalarını sağlar.

Her toplum, geçmişini öğrenmek ister. Geçmişini öğrenen toplumların millet olarak birlikte yaşama istekleri artar.

Görüldüğü gibi tarih, insan için vazgeçilmez bir bilgi kaynağıdır. Herkesin, insanlık tarihini ve özellikle kendi tarihini bilmesi gerekir.

Atatürk, "Türk çocuğu atalarını tanıdikça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır." demiştir. Bu söz, tarih öğrenmenin gerekliliğini çok

güzel belirtmektedir (MEB 4.sınıf 2000: 112-113) (Bkz. MEB 4.sınıf 2000: 114-116).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğine içeriğin, göre süreç olarak tündengelimine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; içeriğe, sürece uygun olarak kavramın tanımı yapılarak başlanmış, ancak konuyla ilgili örnekler verilmemiş. Buna karşın kısmen de olsa konuyla ilgili ilkelere yer verilmiş. Anlatımın sonunda bir örnek verilerek kavram tekilleştirilmiş. Tanımdan sonra konuyla ilgili örnekler verilmediği için içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tündengelim sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Tarihin Konusu

Okul sıralarında okuduğumuz kitaplardaki kahramanlık öyküleri ve büyüklerimizden dinlediğimiz anılar hepimizin ilgisini çeker. Anlatılanlara karşı heyecan duyarız. Bu heyecanla, anlatılanları bir daha dinlemek, okuduklarımızı bir daha okumak hoşumuza gider. İlginizi çeken ve geçmişte meydana gelen olayları merak ederiz. Bu merakla, ailelerin, milletlerin geçmişteki yaşayışlarını, olayların neden ve sonuçlarını öğrenmeye çalışırız. İnsanların geçmişi öğrenme isteği, tarih biliminin doğmasına neden olmuştur.

Tarihin konusu, insan topluluklarının geçmişteki yaşayışlarıdır. İnsana ait olan hemen hemen her şey tarihin konusuna girer. Bu bilim, insan topluluklarının yaşayışlarını, kültür ve uygarlıklarını inceler. Tarih bu konuları incelerken araştırmalarını belgelere dayandırır. Olayların ne zaman, nerede ve nasıl meydana geldiğini göz önünde bulundurur. Bu nedenle tarih, insanların geçmiş zamanlardaki yaşayışlarını yer ve zaman göstererek, belgelere dayanarak anlatan bir bilimdir.

Tarihte her olayın bir nedeni vardır. Tarihi bir olay, nedeni ve sonuçları bilinmeden tam olarak anlaşılamaz. Bu yüzden tarihi olaylar incelenirken neden ve

sonuç ilişkileri ele alınır. Tarihi olayların hangisinin önce, hangisinin sonra olduğunu da bilmek gerekir. Çünkü olaylar, neden ve sonuç ilişkileriyle birbirine bağlıdır (MEB 4.sınıf 2000: 111-112) (Bkz. MEB 4.sınıf 2000: 117-126).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma başlarken sürece uygun örneklere yer verilmemiş, konuyla ilgili ilkeler işe koşulmamış. İkinci paragraftan itibaren konuyla ilgili bazı açıklamalar yapılmış. Buna rağmen konuyla ilgili herhangi bir tanımlamaya yer verilmemiş. Oysa sürecin sonunda konuyla ilgili kavramın tanımının yapılması gerekliydi. Dolayısıyla içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tümevarıma dayandığı söylenilebilir.

Analoji

Türklerin İlk Yurdu

Türklerin Orta Asya'daki yaşayışlarını, buldukları yerin iklimi, bitki örtüsü ve yeryüzü şekilleri belirlemiştir. Türkler ilk yurtlarında göçebe bir yaşam sürüyor, hayvancılıkla uğraşıyorlardı. Onların hayvancılığa önem vermeleri, içinde yaşadıkları ortamın bir gereği idi. Türklerin yaşayışında atın, özel bir yeri vardı. At, onların uzak yerlere gitmelerini kolaylaştırır, savaşlarda hareketlilik ve üstünlük sağlardı. Türklerin bir kısmı ise tarım ve ticaretle geçiniyordu.

Türkler, her zaman dış tehlikelerle karşı karşıya kalmışlardır. Çünkü yaşadıkları uçsuz bucaksız topraklar doğal sınırlarla korunmuyordu. Bu durum, onların askerlik yeteneğini geliştirdi. Varlıklarını korumak için askerliğe ve silâh yapımına önem verdiler. Köy ve şehirlerde oturan Türkler daha çok tarım ve ticaretle uğraşıyorlardı. Toprağı ekip biçmeyi; darı, arpa ve buğday yetiştirmeyi, tahıldan un elde etmeyi de biliyorlardı (MEB 4.sınıf 2000:120-121) (Bkz.MEB 4.sınıf 2000:136-137).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analojiye uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma başlanırken sürece uygun bir örnek verilmemiş. Örnek olmamasına rağmen konuyla ilgili özel ve genel özelliklere yer verilmiş. Bu özelliklere dayanılarak da konuyla ilgili bir yargıya ulaşılmış. Ulaşılan bu yargıya rağmen içeriğin başında sürece uygun örnek verilmediği için; içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analoji sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Bu ifadelerle göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde kurallara uygun olarak tümevarım tündengelimi ve analojinin kullanıldığı söylenemeyebilir. İçeriklerde incelendiğinde ağırlıklı olarak tündengelimi kullanılmaya çalışılmıştır denebilir.

Buna göre 4 ünitele toplam 67 konu (içerik) öngörülmüştür. Bu konulardan 12'sinde %18'inde tümevarım, 25'inde %37'sinde tündengelimi, 12'sinde %18'inde analoji türü zihinsel süreçler kullanılmıştır. Toplam 18 konuda %27 oranında hiçbir akıl yürütme kullanılmadığı belirlenmiştir.

Bu verilere göre 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinin büyük bir çoğunluğunda tündengelimi türü akıl yürütme kullanıldığı içeriğin %27'sinde hiçbir akıl yürütme yollarının kullanılmadığı, tümevarım ve analoji türü akıl yürütme yollarının tündengelime oranla da az kullanıldığı söylenebilir.

İLKÖĞRETİM 5.SINIF SOSYAL BİLGİLER DERSİNİN İÇERİĞİ VE KULLANILAN ZİHİNSEL SÜREÇLER

İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersinin ünitelerinin içeriklerinde kullanılan zihinsel süreçlerle ilgili veriler Tablo III.4'de sunulmuştur

Tablo III.4.a

Vatan ve Millet Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

5.sınıf Ünite: 1 VATAN VE MİLLET İÇERİK	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HİÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
			%		%		%		%
1	Vatan ve vatan sevgisi	(+)?		—		—		—	
2	Millet ve millet sevgisi	—		—		(+)?		—	
3	Milleti oluşturan öğeler: a. Dil birliği, b. Tarih birliği, c. Yurt birliği, ç. Kültür birliği, d. Ülke birliği	(+)?		—		—		—	
4	Türk milletinin özellikleri	—		—		(+)?		—	
Ünite %		2	.50	—	—	2	.50	—	—

Tablo III.4.a'da görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinde 4 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların 2'sinde %50 tümdengelim, 2'sinde %50 analogi kullanılmıştır. Tümevarımla ilgili içerik belirlenmemiştir.

5.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinin içeriklerinde genellikle tümdengelim ve analogi kullanıldığı, tümevarım türü akıl yürütmenin kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 1.ünitesinin içeriklerinde ağırlıklı olarak tümdengelim ve analogi türü akıl yürütmenin kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak uygulanmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

Vatan ve Vatan Sevgisi

“Vatan; bir milletin, üzerinde yaşadığı toprak parçasıdır. Türk milletinin vatanı Türkiye’dir.

Türkiye, Türk milletinin sıcak yuvası, renk renk çiçeklerle dolu bahçesidir. Türkiye, yüce dağları, yeşil ovaları, coşkun ırmakları, taşkın dereleriyle çok güzel bir yurttur. Her köşesinde milletimizin simgesi olan şanlı Türk bayrağı dalgalanır.”

Türk vatanı, Türk milletiyle ayrılmaz bir bütündür. Türk milletinin zaferlerle dolu tarihi bu vatan toprakları üzerinde geçmiştir. Yurdun, her köşesinin şanlı bir destanı ve anısı vardır. Her Türk; atalarından miras kalan bu güzel yurdunun, havasına suyuna, taşına toprağına engin bir sevgiyle bağlıdır (MEB 5.sınıf 2000: 9) (Bkz. MEB 5.sınıf 2000 14-17).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2’ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümdengelimine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak kavramın tanımı yapılarak başlanmış, ancak konuyla ilgili örneklere yer verilmemiş. Bununla birlikte içerikte ilkelere yer verilmemiş. İçeriğin sonunda “vatan sevgisi” ile ilgili tekil kavrama ulaşılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tümdengelim sürecinin uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Ünite genelinde tümevarım yönteminin kullanıldığı içerik belirlenmemiştir.

Analoji

Türk Milletinin Özellikleri (Çalışkanlık)

Kendimize, ailemize, milletimize ve insanlığa yararlı olmak başlıca amacımızdır. Bu amacımıza ulaşabilmemiz için bir meslek sahibi olmamız, bir iş yapmamız gerekir. Çalışmadan iş ve meslek sahibi olunamaz.

Vatanımızı güzelleştirmek için ninelerimiz, dedelerimiz kim bilir ne çok çalışmışlardır. Şimdi de aynı işleri anne ve babalarımız yapmaktadır. Yiyeceklerimizi sağlamak, giyeceklerimizi üretmek için birçok kişi çalışmaktadır. Ülkemizi yönetmek, okullarımızda ders vermek, hastaları tedavi etmek için pek çok insan çaba harcamaktadır.

Çalışkan olmak, Türk milletinin bir özelliğidir. Her gün andımızla “Çalışkanım” demiyor muyuz?

Ülkemizi kalkındırmak, daha mutlu yaşamak için çok çalışmalıyız. Görev sırası bize geldiğinde, dürüst ve verimli çalışarak, milletimize lâyık olduğumuzu göstermeyiz (MEB 5.sınıf 2000: 19-20) (Bkz. MEB 5.sınıf 2000: 13-14).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2’ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analojiye uygun olduğu söylenilebilir. Buna göre; anlatıma yönetime uygun olarak örnek verilerek başlanılmamış. Ancak konunun genel ve özel özellikleri anlatım sırasında belirtilmiş. Son paragrafta belirtilen özelliklerden yargıya ulaşılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analoji sürecine uygun olduğu söylenilebilir.

Tablo III.4.b

Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

ZİHİNSEL SÜREÇLER 2 Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk? K	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HİÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
		%		%		%		%
Mondros ateşkes antlaşması	—		—		—		+	
Mondros ateşkes antlaşmasından sonra Osmanlı devletinin durumu	—		—		—		+	
Mondros ateşkes antlaşmasından sonra yurdumuzun durumu	—		—		—		+	
Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı	—		—		—		+	
Milli bilincin güçlendirilmesi: a. Genelgeler, b. Kongreler, c. Misak-ı Milli ve önemi, ç. TBMM'nin açılışı	—		—		—		+	
Savaş dönemi: a. Doğu cephesi, b. Gıfney cephesi	—		—		—		+	
Barış dönemi: a. Mudanya ateşkes antlaşması, b. Lozan barış antlaşması	—		—		—		+	
Türk inkılabı ve önemi	—		—		—		+	
Çağdaşlaşma	(+)?		—		—		—	
Siyasi anlamda inkılap	(+)?		—		—		—	
Hukuk alanında inkılap	(+)?		—		—		—	
Eğitim ve kültür alanında inkılap	—		—		(+)?		—	
Milli eğitim	—		—		(+)?		—	
Milli kültür	(+)?		—		—		—	
Toplumsal alanda inkılap	—		—		—		+	
Ekonomik alanda inkılap	—		—		—		+	
Türk inkılabının önemi, bize kazandırdıkları ve bu konudaki sorumluluklarımız	—		—		—		+	
Atatürkçü düşünce sistemi	(+)?		—		—		—	
Atatürkçü düşünce sisteminin oluşmasına neden olan etkenler	(+)?		—		—		—	
Atatürkçülüğün tanımı ve önemi	(+)?		—		—		—	
Atatürkçülüğün nitelikleri	—		—		—		+	
Atatürkçü düşüncede milli güç unsurları	—		—		—		+	
Atatürk ilke ve inkılaplarının dayandığı esaslar	—		—		—		+	
Atatürk ilkeleri	(+)?		—		—		—	
Atatürk ilkelerine sahip çıkmanın ve devamlılığını sağlamak	—		—		—		+	
Atatürk'ün hayatı	—		—		(+)?		—	
Atatürk'ün kişilik ve özellikleri	—		—		(+)?		—	
Atatürk'ün ölümü	—		—		—		+	
Atatürk ile ilgili anılar	—		—		—		+	
%	8	28	—	—	4	13	17	59

Tablo III.4.b'de görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinde 29 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların 8'inde, %28'inde tümdengelim, 4'ünde %13'ünde analogi kullanılmıştır. Tümevarımla ilgili içerik belirlenememiştir. 17 konuda ise %59, hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 2.ünitesinin içeriklerinde genellikle tümdengelim ve analogi kullanıldığı, tümevarım türü akıl yürütmenin hiçbir içerikte kullanılmadığı ve 17 konuda ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinin içeriklerinin ağırlıklı olarak hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı kullanılan içeriklerin ise tümdengelim ve analogi ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak kullanılmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

Çağdaşlaşma

Çağdaşlaşma yaşanan zamana ayak uydurmaktır. En iyi yönetimi, en doğru hukuk kurallarını benimseyip uygulamaktır. Toplumun her bakımından ilerlemesini ve kalkınmasını sağlamaktır. Bunları gerçekleştirebilmek için de eğitime önem vermek gerekir.

Atatürk'e göre çağdaş uygarlığa ulaşmak gereklidir. Uygarlıktan yoksun kalan bir millet geri kalır. Amacımız, milli kültürünüzü, çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine, çıkarmak olmalıdır. Bu amaçla yapılan çalışmalarda akıl ve bilim esası alınmalı, ülkemizin ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü Atatürk'ün çağdaşlaşma anlayışında taklitçiliğe yer yoktur (MEB 5.sınıf 2000: 49) (Bkz. MEB 5.sınıf 2000: 64-73).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tündengelimine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak kavramın tanımı yapılarak başlanmış. Konuyla ilgili örneklere ve ilkelere yer verilmemiş. İçeriğin sonunda, kavramın özelliklerine yer verilerek tekil kavrama “çağdaşlaşma”ya ulaşılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tündengelim sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Ünite genelinde tümevarım yönteminin kullanıldığı içerik belirlenmemiştir.

Analoji

Atatürk'ün Hayatı

Mustafa Kemal Atatürk, 1881'de Selanik'de doğdu. Babası Ali Rıza Efendi, annesi Zübeyde Hanımdır. Ali Rıza Efendi, gümrük memurluğu yapıyordu. Bu görevinin ayrıldıktan sonra ticaretle uğraştı. O, kültürlü ve olgun bir kişiliğe sahipti. Mustafa Kemal'in annesi Zübeyde Hanım da kendisini iyi yetiştirmiş, iradeli, sağlam karakterli bir hanımefendiydi. Oğlunu en iyi şekilde yetiştirmek için çok çaba harcadı.

Mustafa Kemal'in çocukluğu, Selanik ve çevresinde geçti. Onun çocukluk yıllarında, bu bölgede, çeşitli huzursuzluklar vardı. Osmanlı devletine bağlı olarak yaşayan milletler, ayaklanmalar çıkarıyorlardı. Bu olaylar M. Kemal'i çok etkiliyordu. Onun ilk gençlik yıllarından itibaren, ülkenin durumu ve Türk milletinin geleceği ile ilgilenmesinde bu ortamın da rolü olmuştur (MEB 5. sınıf 2000: 25-29, 75-81).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analogiye uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma, “Atatürk’ün Hayatı”ndan kesitler verilerek sürece uygun bir anlatım oluşturulmaya çalışılmış. Ancak bu kesitler örnek niteliği taşımadığı için süreci tamamlanamamaktadır. Buna karşın konuyla ilgili özel ve genel özelliklere yer verilerek bu özelliklerden “Atatürk’ün Hayatı” ile ilgili bir yargıya ulaşılmaya çalışılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analogiye dayandığı söylenebilir.

Tablo III.4.c

Güzel Yurdumuz Türkiye Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

.sınıf Ünite: 3 GÜZEL YURDUMUZ TÜRKİYE İÇERİK	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HIÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
			%		%		%		%
1	Yurdumuza genel bakış: a. Türkiye'nin dünya üzerindeki yeri, b. Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemi	—		—		(+)?		—	
2	Yurdumuzun doğal durumu	—		—		—		+	
3	Yeryüzü şekilleri	—		—		—		+	
4	İklim ve etki alanları	—		—		(+)?		—	
5	Doğal bitki örtüsü	—		—		(+)?		—	
6	Akarsu ve gölleri	—		—		(+)?		—	
7	Yurdumuzu çevreleyen denizler ve genel özellikleriyle bunlardan sağlanan yararlar	—		—		—		+	
8	Türkiye'nin kara sınırları ve genel özellikleri	—		—		—		+	
9	Doğal çevremiz ve önemi	(+)?		—		—		—	
10	Çevre sorunları ve sonuçları: a. Hava kirliliği ve sonuçları, b. Toprak kirliliği ve sonuçları, c. Su kirliliği ve sonuçları, ç. Gürültü ve sonuçları	(+)?		—		—		—	
11	Çevre sorunlarımızın çözümünde bize düşen görevler	—		(+)?		—		—	
12	Çevre sorunlarımızın çözümünde devlete düşen görevler	—		(+)?		—		—	
13	Depremler ve korunma yolları	(+)?		—		—		—	
14	Erozyon ve önleme çalışmaları	(+)?		—		—		—	
15	Sel baskınları ve önleme çalışmaları	(+)?		—		—		—	
16	Toprak kayması ve önleme çalışmaları	(+)?		—		—		—	
17	Çığ ve bunlara karşı alınacak önlemler	(+)?		—		—		—	
18	Yangınlar	(+)?		—		—		—	
Ünite %		8	.44	2	.11	4	.22	4	.22

Tablo III.4.c'de görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinde 18 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların 8'inde %44'ünde tümdengelim, 2'sinde %11'inde tümevarım, 4'ünde %22'sinde analogi kullanılmıştır. 4.konuda %22'sinde ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinin içeriklerinde genellikle tümdengelim kullanıldığı, 4 konuda analogi, 2 konuda tümevarım kullanıldığı ve 4 konuda ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 3.ünitesinin içeriklerinde ağırlıklı olarak tümdengelim kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak kullanılmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

Deprem ve Korunma Yolları

Yer yuvarlağının dışını örten yer kabuğu, çeşitli nedenlerle sarsılır. Zaman zaman yeryüzünde kendini belli eden kısa süreli bu sarsıntılara deprem denir. Depremler sismograf denilen bir aletle kaydedilir.

Bazen hafif, bazen de çok şiddetli olan depremler, şiddet derecelerine göre bina, yol, köprü ve barajları tahrip ederler. Çok şiddetli depremlerde yeryüzünde kilometrelerce uzunlukta kırık, çatlak ve yarıklar oluşabilir. Bazen yangınlar çıkar, sel baskınları görülür ve pek çok mal ve can kaybı olur.

Dünyanın en etkin deprem kuşaklarından birinin üzerinde bulunan yurdumuzda da zaman zaman şiddetli depremler olmaktadır. Yakın bir geçmişte meydana gelen Erzincan, Dinar, Adana ve Marmara depremlerinde binlerce vatandaşımız yaşamını yitirmiş, büyük maddi hasar meydana gelmiştir.

Gelişen teknolojiye rağmen, depremin önlenmesi ve önceden tesbit edilebilmesi henüz mümkün değildir. Ancak verebilecek zararları azaltmak için deprem öncesinde, deprem sırasında ve deprem sonrasında bazı önlemler alınabilir.

Bu önlemlerin başlıcaları şunlardır:

*Öncelikle deprem bölgelerinde yaşayan insanlar, deprem konusunda eğitilmeli ve bilinçlendirilmelidir.

*Zemini sağlam olmayan gevşek yapıları araziler yerleşime açılmamalı, buralarda sanayi tesisleri kurulmamalı ve yollar buradan geçirilmemelidir... (MEB 5.sınıf 2000: 119-121).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tündengeline uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak, kavramın tanımı yapılarak başlanmış, ancak konuyu açıklayan örnekler yer verilmemiş. Buna karşın konuyla ilgili ilkeler işe koşularak sonucu uygun sıra takip edilmiş.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tündengelim sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tümevarım

Çevre Sorunlarının Çözümünde Bize Düşen Görevler

Çevrenin korunması demek, onu mevcut durumu ile devam ettirmek demek değildir. Çevremizi korurken bir yandan da onu iyileştirici tedbirler almamız.

Çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi, bir vatandaşlık görevidir. Bu görevi yerine getirirken uyacağımız kurallardan bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

*Nehir, göl ve denizlerimizi, yaşadığımız yeri, sokak ve caddeleri kirletmemeliyiz.

*Ormanları sevmeli, korumalı ve yangına karşı önleyici tedbirler almamız.

*Avlanma kurallarına uyarak hayvan türlerinin ve neslinin devamlılığını tehlikeye sokmamalıyız.

*Bitkileri ve çiçekleri, doğal güzellikleri ve yeşil alanları korumalı ve onlara zarar vermemeliyiz.

*Doğal kaynakların, tarihi ve turistik değerlerin müze, saray ve benzeri yerlerin korunması ve temizlik amacıyla çalışmalara destek olmalıyız.

*Doğanın sessizliğini bozacak davranışlardan kaçınmalıyız.

*Doğal kaynakları aşırı ve yanlış kullanmamalıyız.

*Atıkların yok edilmesinde duyarlı olmalıyız.

*Çevreyi kirletenleri uyarmalıyız. Onlara karşı hoşgörülü olmamalıyız.

Atalarımızdan bizlere miras kalan doğal çevremizi korumalı, güzelleştirmeli ve temiz bir şekilde bizden sonraki kuşaklara bırakmalıyız (MEB 5.sınıf 2000:118-119) (Bkz. MEB 5.sınıf 2000: 117-118).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak örnekler verilerek başlanmamış. Ancak konuyla ilgili ilkeler işe koşularak buradan konuyla ilgili genellemeye ulaşılmaya çalışılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir.

Analoji

İklim ve Etki Alanları

Türkiye'nin üç tarafının denizlerle çevrili olması, dağların uzanışı ve yeryüzü şekillerinin çeşitlilik göstermesi, farklı özellikte iklim tiplerinin doğmasına yol açmıştır.

Yurdumuzun kıyı bölgelerinde denizlerin etkisiyle daha ılıman iklim özellikleri görülür. Kuzey Anadolu Dağları ile Toros sıradağları, deniz etkilerinin iç kesimlere girmesini engeller. Bu yüzden, yurdumuzun iç kesimlerinde karasal iklim

özellikleri görülür. Türkiye’de üç ana iklim tipi vardır (MEB 5.sınıf 2000: 95-97) (Bkz. MEB 5.sınıf 2000: 95-103).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik tablo II.2’ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analogiye uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak konuyla ilgili bir örneğe yer verilmeyerek başlanmış. Ancak konuyla ilgili özelliklere yer verilerek bu özelliklerden yola çıkılıp bir yargıya ulaşılmaya çalışılmış. Dolayısıyla içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analogi sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Tablo III.4.d

İslamiyet'in Doğuşu Yayılışı ve Türkler Ünitesinin İçerikleri ve Zihinsel Süreçler

Ünitenin İçeriği	ZİHİNSEL SÜREÇLER	TÜMDENGELİM		TÜMEVARIM		ANALOJİ		HİÇBİR AKIL YÜRÜTME YOK	
			%		%		%		%
1	İslamiyet'ten önce Araplar: a. Arapların din ve inanışları, b. Arapların sosyal yaşamı	(+)?		—		—		—	
2	Hız. Muhammed'in hayatı ve peygamberliği	—		—		(+)?		—	
3	Hicret ve Hız. Muhammed'in seferleri	(+)?		—		—		—	
4	İslamiyet'in doğuşu	—		(+)?		—		—	
5	İslamiyet'in yayılışı	—		—		—		+	
6	İslam kültür uygarlığı: a. Devlet yönetimi, b. Din ve inanış, c. Sosyal ve ekonomik yaşam, ç. Yazı dil ve edebiyat, d. Bilim ve sanat	—		—		(+)?		—	
7	Türkler ve İslamiyet: a. İslamiyet'ten önce Türklerin din ve inanışları, b. İslamiyet'ten önce Türklerin sosyal hayatı, c. Türklerin İslamiyet'i kabulü, ç. Türklerin İslamiyet'e hizmeti	—		—		(+)?		—	
8	Orta Asya ve yakın doğuda kurulan Türk devletleri: a. Karahanlılar, b. Gaznililer, c. Büyük Selçuklu devleti, ç. Eyyübililer, d. Memlükler	—		—		—		+	
9	Orta Asya ve yakın doğuda kurulan Türk devletlerinde kültür ve uygarlık: a. Devlet yönetimi, b. Din ve inanış, c. Sosyal ve ekonomik yaşam, ç. Yazı dil ve edebiyat, d. Bilim ve sanat	—		—		(+)?		—	
Ünite %		2	.22	1	.11	4	.44	2	.22
Toplam %		20	.33	4	.6	14	.23	23	.38

Tablo III.4.d'de görüldüğü gibi 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinde 9 konu (içerik) öngörülmüştür. İçeriklerde kullanılan zihinsel süreçler konusunda yapılan incelemede konuların 2'sinde %22'sinde tümdengelim, 1'inde %11'inde tümevarım, 4'ünde %44'ünde analogi kullanılmıştır. 2 konuda ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir. 5.sınıf sosyal bilgiler dersi 4.ünitesinin içeriklerinde genellikle analogi kullanıldığı, 1 konuda tümevarım, 2 konuda tümdengelim ve 2 konuda ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersi ünitesinin içeriklerinde ağırlıklı olarak analogi türü akıl yürütmenin kullanıldığı söylenebilir.

Yapılan inceleme sonucu kurallara uygun olarak kullanılmayan ancak eksik olarak kullanıldığı belirlenen ünitelerdeki içeriklerde yer alan tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçler ünite içeriklerinde şu ifadelerle yer almıştır:

Tümdengelim

İslamiyet'ten Önce Araplar

"Arabistan, Asya'nın güneybatısında bulunan büyük bir yarım adadır. Batı ve güney kıyıları dağlarla çevrilidir. Ortasında çok geniş çöller vardır. İklimi her zaman sıcaktır. Bir çok yeri hiç yağmur olmaz. Kıyıları ve yüksek yerleri yaşamaya daha elverişlidir. Arabistan'ın önemli bölgeleri; batısında Hicaz, güneyinde Yemen ve ortasında Necit'tir." (MEB 5. sınıf 2000:133) (Bkz. MEB 5. sınıf 2000: 141-143).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümdengelimine uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak kavramın coğrafi tanımı yapılarak başlanmış. İçerik sadece bir paragraftan oluşturulduğu için konuyla ilgili örnek ve ilkelere yer verilmemiş. Dolayısıyla içeriğin sürece uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tümdengelimine dayandığı söylenebilir.

Tümevarım

İslamiyet'in Doğuşu (Hicret ve Hz. Muhammed'in Seferleri)

Hz. Muhammed, önce yakınlarını sonra da Mekke'deki diğer insanları İslâm dinine davet etmeye başladı. Onun davetini ilk kabul edip Müslüman olan karısı Hz. Hatice'dir. Daha sonra amcasının oğlu Hz. Ali, azatlı kölesi Zeyd, yakın dostu Hz. Ebubekir Müslüman oldular. Onlara, Hz. Osman ile Hz. Ömer de katıldı. Müslüman olanların sayısı gittikçe arttı.

Hz. Muhammed, putlara tapmanın günah olduğunu bildirdiği zaman bir kısım Mekkeliler onu düşman olarak gördüler. Çünkü Kâbe'deki putlar onlara, Araplar arasında din ve ekonomi bakımından üstünlük sağlıyordu. Putlar önemini kaybederse üstünlükleri sona erecekti. Onun için İslâmiyete inanmayanlar Hz. Muhammed'e ve İslâmiyeti kabul edenlere, kötülük yapmaya başladılar. Müslümanlar çok güç duruma düştüler. Bu sırada İslâmiyet, Medineliler arasında da yayılmaya başlamıştı. Mekke'ye gelen Medineliler, Hz. Muhammed'i ve diğer Müslümanları Medine'ye davet ettiler. Hz. Muhammed, Mekke'den Medine'ye göç etti. Burada İslâm topluluğunun din ve devlet başkanı oldu. Bu göç olayına İslâm tarihinde "Hicret" adı verilir.

Hz. Muhammed, Medine'ye yerleştikten sonra İslâm dininin yayılması için çalışmalarını sürdürdü (MEB 5.sınıf 2000: 135-136).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak tümevarıma uygun olduğu söylenebilir. Buna göre; içerikte konuyla ilgili örnek ve ilkelere yer verilmemiş. Anlatımın sonuna doğru sürece uygun olarak sadece konuyla ilgili "hicret" kavramının tanımı yapılmış. Dolayısıyla içeriğin süreci uygun tamamlanamadığı söylenebilir.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak tümevarım sürecine uygun olduğu söylenebilir.

Analoji

İslamiyet'ten Önce Türklerin Sosyal Yaşamı

Türkler, önceleri göçebe bir yaşam sürdürdüler. Bu, onların yaşadığı ortamın doğal koşullarıyla ilgiliydi. Zamanla durum değişti. Göktürkler döneminde başlayan gelişme, Uygurlar döneminde yerleşik yaşama geçilmesiyle sonuçlandı.

Türklerde aile, toplumun temeli olarak kabul edilmişti. Ailede eşitlik vardı. Baba, haklarını eşiyle paylaşırdı. Türk toplumlarında birden fazla kadınla evlenilmezdi. Kadınların toplum içinde önemli bir yeri vardı. Türk hakanları, buyrukları eşi ve kendi adına bildirirdi. Törenlerde hatun da bulunurdu. Elçileri birlikte kabul ederlerdi.

Önceleri büyük çadırlarda yaşayan aileler, yerleşik yaşama geçildikten sonra evlerde oturmaya başladılar.

Devlet yönetiminde olduğu gibi sosyal yaşamda da Türk töresi, yani gelenek ve görenekler geçerliydi.

Türk sosyal yaşamında bayramlar, festivaller ve eğlenceler önemli bir yer tutardı. Genç kızlarla delikanlılar birlikte ava giderlerdi. Düğünlerde ve şölenlerde birlikte oynarlardı (MEB 5.sınıf 2000: 141-142) (Bkz. MEB 5.sınıf: 2000: 143-153).

İçeriğin Değerlendirilmesi

Yukarıdaki içerik, tablo II.2'ye göre değerlendirildiğinde içeriğin, süreç olarak analojiye uygun olduğu söylenilebilir. Buna göre; anlatıma sürece uygun olarak konuyla ilgili örnek verilmeden başlanmış. Bununla birlikte konunun özel ve genel özelliklerine göre sürece uygun bir sıra takip edilerek değinilmiş. Aynı şekilde sürece uygun olarak özelliklerden yararlanılarak konu hakkında bir yargıya ulaşılmış.

Buna göre; yukarıdaki bulgulara dayanılarak içeriğin eksik olarak analojiye uygun olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, ilköğretim sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitaplarının içeriklerinde kullanılan zihinsel süreçler incelendiğinde; tümdengelim, tümevarım ve analogi türü zihinsel süreçlerin kurallara uygun olarak hiçbir içerikte tam olarak kullanılmadığı söylenebilir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde kurallara uygun olarak tümevarım tümdengelim ve analoginin kullanılmadığı söylenilebilir. İçerikler incelendiğinde ağırlıklı olarak tümdengelim yönteminin kullanıldığı söylenebilir.

Bu verilere göre 4.ünitelerde toplam 60 konu (içerik) öngörülmüştür. Bu konulardan 4'ünde, %6'sında tümevarım, 20'sinde %33'ünde tümdengelim, 14'ünde %23'ünde analogi türü zihinsel süreçler kullanılmıştır. Toplam 23 konuda %38 oranında hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir.

Bu verilere göre 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinin büyük bir çoğunluğunda hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı, içeriğin geri kalan kısmında ağırlıklı olarak tümdengelim türü akıl yürütme yolunun kullanıldığı diğer akıl yürütme yollarının tümevarım ve analoginin tümdengelimle oranla daha az kullanıldığı söylenebilir.

BÖLÜM IV

YORUM VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın alt problemlerine ilişkin veriler yorumlanmış ve bazı önerilerde bulunulmuştur.

1. Alt Problem

İlköğretim 4.sınıftaki sosyal bilgilerin dersinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

Bu alt problemle ilgili bulgular hedefler ve akıl yürütme başlığı altında tablolar halinde sunulmuş aynı sıra izlenerek yoruma gidilmiştir.

İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinde yapılan inceleme sonucu hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı olduğu, duyuşsal ve devinişsel alanla ilgili olan hedeflerin ise bilişsel alana oranlı daha az ön görüldüğü belirlenmiştir. Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede tümdengelim, tümevarım, diğer (hipotetik-dedüktif) süreçlerin kullanıldığı; ağırlıklı olarak ise hedeflerde tümdengelim yer verildiği, analogiye ise yer verilmediği görülmüştür.

Bu sonuç şöyle yorumlanabilir:

İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerini hazırlayanlar bu sınıf için bilgi ve kavrama düzeyindeki hedeflerin kazandırılmasına daha çok önem vermiş olabilirler. Bu durum duyuşsal ve özellikle devinişsel alanla ilgili hedeflere bu doğrultuda daha az önem verildiği gösteriyor denebilir. Bir başka deyişle hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı olması içeriğin bilgi düzeyinde kaldığını gösteriyor.

Hedeflerde kullanılan zihinsel süreçlerin ise, dengeli bir dağılım göstermediği söylenebilir. Yapılan inceleme göstermiştir ki; hedeflerde tümdengelim tümevarım ve analogiye oranla daha fazla kullanılmıştır.

Sonuç olarak hedefler belirlenirken taksonomik alanlar ve akıl yürütme yolları kullanımı konusunda sistemli bir yaklaşımın sergilenmediği söylenebilir.

2.Alt Problem

İlköğretim 5.sınıftaki sosyal bilgiler dersinin hedeflerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

Bu alt problemle ilgili bulgular hedefler ve akıl yürütme başlığı altında tablolar halinde sunulmuş aynı sıra izlenerek yoruma gidilmiştir.

İlköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerinde yapılan inceleme sonucu hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı olduğu, duyuşsal alanla ilgili hedeflere bilişsel alanla ilgili hedeflere oranla daha az yer verildiği, devinişsel alanla ilgili hiçbir hedefin olmadığı belirlenmiştir. Hedeflerde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan incelemede tümdengelim, tümevarım, diğer (hipotetik-dedüktif) süreçlerin kullanıldığı; ağırlıklı olarak ise tümdengelim yer verildiği, analogiye ise yer verilmediği görülmüştür.

Bu durum şöyle yorumlanabilir:

İlköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin hedeflerini hazırlayanlar bu sınıf için bilgi ve kavrama düzeyindeki hedeflerin kazandırılmasına daha çok önem vermiş olabilirler. Hedeflerin bilişsel ağırlık olması içeriğin bilgi düzeyinde kaldığını gösteriyor.

Duyuşsal alanla ilgili hedeflere daha az yer verilmesi bilgi düzeyindeki hedeflerin öncelikli ele alındığını ve bilgi düzeyindeki hedeflerin yeterli görüldüğünü gösteriyor denebilir.

Hedeflerde kullanılan zihinsel süreçlerin tümdengelim ağırlıklı olması bu sürecin bilgi düzeyindeki hedeflerin kazanılması yönünde kullanıldığını gösteriyor olabilir. Buna karşın, hedeflerde analogiye yer verilmemesi bu sürecin bilişsel alanla ilgili hedef kazandırılmasında etkili olmayacağı şeklinde düşünülmüş olmasından kaynaklanabilir.

Sonuç olarak hedeflerin bilişsel alan ağırlıklı öngörüldüğü zihinsel süreçlerden de tümdengelim hedeflerde kullanıldığı söylenebilir.

3. Alt Problem

İlköğretim 4.sınıftaki sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

Bu alt problemle ilgili bulgular içerik ve akıl yürütme başlığı altında tablolar halinde sunulmuş aynı sıra izlenerek yoruma gidilmiştir.

İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan inceleme sonucu; içeriğin tümdengelim ve tümevarım ağırlıklı olduğu, analogi türü akıl yürütmenin, tümdengelim ve tümevarıma oranla daha az kullanıldığı, içeriğin bir kısmında ise hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı belirlenmiştir.

Bu sonuç şöyle yorumlanabilir:

İlköğretim 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içerikleri hazırlanırken akıl yürütme yollarının bilinçli bir şekilde kullanılmadığı; içerikler incelendiğinde tümevarım, tümdengelim ve analogi türü zihinsel süreçlerin işleniş basamaklarına uyulmadığı, bu süreçlerin sistemli bir şekilde kullanılmadığı söylenebilir.

İçerikleri hazırlayanlar konuların temel özelliklerini ön planda tutup dersi işleyen, anlatan öğretmenlerin bu süreçleri anlatım sırasında işe koşabileceklerini düşünmüş olabilirler.

İçerikler incelendiğinde hiçbir akıl yürütme yolunun tam olarak kullanılmadığı, içeriği hazırlayanların bu durumu öncelikli olarak dikkate almadığı söylenebilir.

Konuların sonundaki ilgili değerlendirme sorularında bu süreçlerin kullanılacağı düşünülmüş olabilir. İçeriklerde yer alan kavramları, tanımları ve bunları açıklarken genel ifadelerin kullanılması bu süreçlerin tam olarak kullanılmasını etkilemiş olabilir.

Sonuç olarak 4.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde sistematik bir şekilde akıl yürütme yollarının kullanılmadığı, bu süreçlerin işleniş yöntemlerinin dikkate alınmadığı ve hiçbir sürecin tam olarak içeriklerde kullanılmadığı söylenebilir.

4.Alt Problem

İlköğretim 5.sınıftaki sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçler kullanılmış ve bunlar zihinsel süreçlerin yapısına uygun mudur?

Bu alt problemle ilgili bulgular içerik ve akıl yürütme problemle ilgili bulgular içerik ve akıl yürütme başlığı altında tablolar halinde sunulmuş aynı sıra izlenerek yoruma gidilmiştir.

İlköğretim 5.sınıf sosyal bilgiler dersinin içeriklerinde hangi zihinsel süreçlerin kullanıldığı konusunda yapılan inceleme sonucu içeriğin büyük bir bölümünde hiçbir akıl yürütme yolunun kullanılmadığı, zihinsel süreçlerin kullanıldığı içeriklerde ise ağırlıklı olarak tümdengelim ve analoginin kullanıldığı belirlenmiştir. Tümevarım yöntemine ise çok az içerikte yer verildiği gözlenmiştir.

Bu sonuç şöyle yorumlanabilir:

İçerikler hazırlanırken akıl yürütme yolları dikkate alınmamış olabilir. İçeriklerde çok sayıda kavram ve bilginin bulunması zihinsel süreçlerin kullanılmasını gerektirmemiş olabilir.

Tam olmasa da ağırlıklı olarak tümdengelim türü akıl yürütmenin kullanılması bilgi düzeyindeki hedeflerin kavratılmasını kolaylaştırdığı düşünülebilir.

İçeriği hazırlayanların kavramları tanımlama ve açıklama yönünde bir anlatım tarzı benimsemesi tümdengelim ve analogi ağırlıklı bir içeriği gerekli kalmış olabilir. Tümevarımın içeriklerde daha az yer alması bu sürece uygun konuların belirlenememesinden kaynaklanabilir.

Sonuç olarak içeriklerde zihinsel süreçlerin sistemli bir şekilde kullanılmadığı bu süreçlerin işleniş basamaklarının da içeriklerde dikkate alınmadığı, tam olarak; ne tümevarımın, ne tümdengelim ne de analoginin tam ve eksiksiz olarak kullanıldığı söylenebilir.

ÖNERİLER

İlköğretim 4.ve 5.sınıflardaki sosyal bilgiler dersinin hedef ve içeriklerinde kullanılan zihinsel süreçler, bunların bu süreçlerin yapısına uygunluğu ve bu süreçlerin kullanılmasıyla ilgili öneriler şunlar olabilir:

Programdaki hedef ve konular zihinsel süreçlerin yapısına uygun olarak ve günümüz koşulları da dikkate alınarak yeniden düzenlenebilir.

Bu düzenlemeye hedeflerdeki bilişsel, duyuşsal devinişsel alanların içeriklere dengeli bir şekilde paylaşılmasıyla başlanabilir. Öğretilmesi planlanan kavramlar, açık bir şekilde belirlenerek sınıf ve ünite yapısına uygun olarak zihinsel süreçler de dikkate alınarak yeniden hazırlanabilir.

Hedefler ve içerik belirlenirken zihinsel süreçlerin işleniş basamakları işe koşulup özgün bir anlatım tarzı oluşturabilir. Bu içerik, ünite içindeki örnekler ve kavramlar zenginleştirilerek mantık örgüsü ve sistematik bozulmadan öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda sürekli yenilenebilir. Böylece ders kitapları kuru bilgi ve kavramlardan arındırılarak daha akıcı hale getirilebilir, çünkü; “az her zaman daha çoktur”

Hedefler zihinsel süreçlerin yapısına uygun hale getirildikten sonra kitap içerikleri de bu standarda uygun, her sınıf seviyesinde yeniden oluşturulabilir. Ders kitaplarında ya da öğretmenlerin kullanımına sunulacak el kitaplarında işleniş ve içeriğin uygulanması ile ilgili etkinlik yöntem ve stratejiler yer alabilir. Böylece öğretmenler de ders kitaplarının içeriğine uygun sunum ve etkinlikler yaparak öğrencilerinin öğrenirken akıl yürütmelerini, etkili ve etkin düşünmelerini sağlayabilirler.

Ders kitaplarının içeriklerinin zihinsel süreçlerin yapısına uygun düzenlenmesi; öğrencileri ezbercilikten kurtarabileceği gibi bilgiyi hazır almak yerine, bilgiye ulaşmanın yollarını da onlara öğretebilir. İçeriklerin bu şekilde akli kullanmayı etkin hale getirmesi, dersin işlenişini de sıkıcılıktan kurtarıp zevkli bir akış sağlayabilir. Bunun için hedeflere uygun, oyun, proje, inceleme, araştırma v.b etkinlikler ders kitaplarına konabilir. Böylece öğrenme ortamı da, hazırlanan içerik sayesinde tam ve etkin öğrenmeyi sağlayacak hale getirilebilir.

Sonuçta hep “ezberci” bir eğitim sisteminden yakındığımız göz önüne alınırsa hedef ve içeriklerin zihinsel süreçlere uygun şekilde hazırlanıp düzenlenmesi, bu hazırcı ve ezberci mantıktan öğrencilerin kurtulmasını sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- BEYAZITOĞLU, E. Nazif. "İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Öngörülen Kavramların Kazandırılma Düzeyi." (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 1991.
- BİLHAN, Saffet. *Eğitim Felsefesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 164, 1991.
- BOCHENSKİ, J. M. *Felsefeye Düşünmenin Yolları*. (Çev. Kurtuluş Dinçer), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.
- BÜYÜKKARAGÖZ, S. ve C. ÇİVİ. *Genel Öğretim Metodları*, İstanbul: Öz Eğitim Yayınları, 1996.
- DEMİREL, Özcan. *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: USEM Yayınları-10, 1993.
- DEMİREL, Özcan. *Genel Öğretim Yöntemleri*, Ankara: USEM Yayınları10, 1994.
- FIDAN, Nurettin. *Okulda Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık, 1997.
- GÜLVEREN, H. KARAMAN, K. ve "İlköğretimde Görev Yapan Öğretmenler İçin Sosyal Bilgiler Dersinin Örnek Hedef ve Davranışları." *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı 131. 1996: 65-68.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan. *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1999.
- HORNER, C. Ve E. WESTACOTT. *Felsefe Aracılığıyla Düşünme*. (Çev. Ahmet Arslan), Ankara: Phoenix Yayınevi, 2001.
- KALAYCI, Nurdan. *Sosyal Bilgilerde Problem Çözme ve Uygulamalar*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- KARABULUT, E. Ve G. ŞENÜVER. *İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler 4*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000a
- KARABULUT, E. Ve G. ŞENÜVER. *İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler 5*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 2000b

KAYABAŞI, Yücel. “*Kritik Düşünme.*” *Çağdaş Eğitim Dergisi*, Sayı 209, 1995:43-45.

ÖNER, Necati. “*Zihniyet Oluşumu ve Eğitim.*” Türkiye 2.Eğitim Felsefesi Kongresi Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi 23-26 Ekim 1996, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları 1996: 37-42.

ÖZLEM, Doğan. *Klasik Mantık Felsefesi*, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1999.

SENEMOĞLU, Nuray. *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*, Ankara: Spot Matbacılık, 1997.

SÖNMEZ, Veysel. *Eğitim Felsefesi*, Ankara: Adım Yayıncık, 1993.

SÖNMEZ, Veysel. *Öğretmen El Kitabı*, Ankara: Anı Yayıncılık, 1994.

SÖNMEZ, Veysel. *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, Ankara, Pegem Yayınları, 1996.

SÖNMEZ, Veysel. *Gelecekteki Olası Eğitim Sistemleri*, Ankara: Anı Yayıncılık, 1998.

SÖNMEZ, Veysel. *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1999.

VURAL, Mehmet. *İlköğretim Okulu Programı*, Erzurum: Yakutiye Yayıncılık, 1998.

YILDIRIM, Cemal. *100 Soruda Mantık El Kitabı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.

YILDIRIM, Cemal. *Doğru Düşünme Yöntemi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1999.

EKLER

ÖLÇME ARACI

Bu ölçme aracı tez danışmanı Veysel SÖNMEZ'in görüş ve önerileri doğrultusunda hazırlanmıştır. Bu amaçla bu ölçme aracı, araştırmının alt problemleri olan hedef ve içeriklerin zihinsel süreçlerin yapısına uygunluğu ifadeleri dikkate alınarak hazırlanmıştır. Buradan hareketle sırasıyla tümdengelim, tümevarım ve analogi ile ilgili zihinsel süreçleri kapsayan hedef ve içerik örnekleri aşağıda verilmiştir:

Tümdengelim Sürecine Göre Hedefler ve İçerik

Hedefler

Hedef 1 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı kavramların anlam bilgisi.

Hedef 2 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı sınıflamalar bilgisi.

Hedef 3 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı ilkeler bilgisi.

HAZIRLIK SORULARI

1.Kendi ailenizi inceleyiniz. Aileniz kimlerden oluşuyor?

2.Çevrenizdeki aileleri inceleyiniz. Kendi ailenizle karşılaştırınız. Farklılıkları ve benzerlikleri nelerdir araştırınız?

3.Ailedeki Bireylerin, aileye karşı görev ve sorumlulukları neler olabilir. Anne ve babanıza ya da aile büyüklerinize danışınız.

AİLE

İnsanlar toplum içinde yaşarlar. Çünkü insanlar, bir araya gelerek toplumu oluştururlar. Toplumlara da aileler oluşturur. O halde aile nedir? Kimlere aile denir? Hep beraber inceleyelim.

“Aile kadın ve erkekten oluşan toplumun en küçük birimidir.”

Aileler kadın ve erkekten meydana gelirler. Bununla birlikte çevremizde değişik aileler de bulunabilir. Örneğin, her ailede kadın ve erkek bir arada olmayabilir. Bazen ayrı olabilir, bazen her ikisi de olmayabilir. Aşağıdaki örneklerde bunu inceleyelim.

Örnek 1: Ömerler dört kişilik bir ailedir. Ömer, ablası, annesi ve babası.

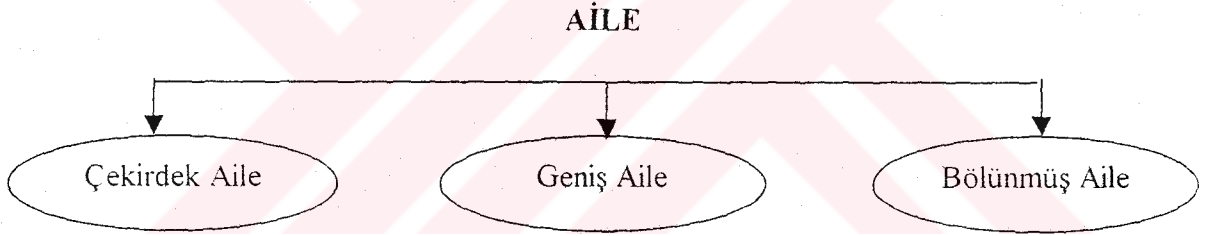
Örnek 2: Cemler altı kişilik bir ailedir. Cem, kardeşi, annesi, babası, büyükannesi ve büyükbabası.

Örnek 3: Ayseller ise iki kişilik bir ailedir. Aysel ve babası.

SORU: Yukarıda örnekleri verilen bu üç aile arasında ne tür farklılıklar vardır söyleyiniz?

Örnekleri incelediğinizde birden fazla aile türü olduğunu göreceksiniz. Bu üç aile arasında aile olmaları bakımından benzerlikler olduğu, kişiler ve sayıları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

O halde yukarıdaki örneklere göre, aileler incelendiğinde, aileler kişiler ve kişilerin sayılarına göre şekillenmektedir denebilir. Genelde çevremizde üç tür aile vardır. Bunları aşağıdaki gibi sınıflandıralım.

Buna göre birinci örnekteki, Ömer'in ailesi **çekirdek aileye**, ikinci örnekteki Cem'in ailesi **geniş aileye**, üçüncü örnekteki, Aysel'in ailesi de **bölünmüş aileye** örnek verilebilir.

Şimdi bu üç tür aileyi daha yakından inceleyelim. Çekirdek aile, geniş aile ve bölünmüş aileyi tanıyalım.

Daha önce ailenin toplumun en küçük birimi olduğu, toplumları ailelerin oluşturduğu belirtilmişti. Şimdi çekirdek aileyi tanıyalım.

Anne, baba ve çocuklardan oluşan aileye çekirdek aile denir. Örneğin Ömer, ablası, annesi ve babası bir çekirdek aile oluşturur.

Anne, baba ve çocukların yanı sıra büyük anne ve büyük baba gibi kişilerde aile de bulunuyorsa bu tür aileler geniş ailelerdir. İkinci örnekteki Cemlerin ailesi geniş aileye örnektir.

Bazı ailelerde anne ve baba bir arada olmayabilir. Yalnız anne ve çocuklar ya da yalnız baba ve çocukların olduğu aileler vardır.

Anne ve babanın ayrı olduğu ailelere bölünmüş aile denir.

Selin ve Ayşe anne ve babalarıyla başlangıçta bir çekirdek aileydiler. Anne ve babaları aralarında anlaşamayıp boşanınca, yani ayrılınca, Selin annesinin yanında, Ayşe de babasının yanında yaşamaya başladılar. Böylece bölünmüş aile oldular.

(Bu basamakta ilkeler işe koşulmuştur).

Ailede herkesin hakkı, görevi ve sorumluluğu vardır!

Aile bireyleri üzerlerine düşen görevleri ve sorumlulukları yerine getirirlerse herkes mutlu olur. Tıpkı trafik kurallarına uymamız gerektiği gibi. Eğer kurallara uyarsak kaza olmaz. Eğer ailede herkes kendine düşen görevi yerine getirirse, aile bireyleri mutlu olur.

Anne ve baba evin geçimini sağlarlar. Baba çalışır ve eve para getirir. Anne bu parayı evin ihtiyaçları için harcar evin düzeni ve bakımı ile ilgilenir. Çocuklar okula giderek eğitim görürler. Böylece herkes görevini yapar.

Aile bireyleri birbirlerini sevip saymalıdırlar!

Ailedeki bireylerin mutluluğu birbirlerini sevip saymalarına bağlıdır. Küçükler büyüklerine saygılı olmalı, onların sözlerini dinlemelidirler. Büyükler de küçükleri sevmeli ve onlara güler yüzlü olmalıdırlar. Böylece herkes birbirine sever ve sayar.

Büyüklerin yanında yüksek sesle bağırıp konuşmamalıyız. İsteklerimizi daha yumuşak bir ses tonuyla ifade etmeliyiz. Onları üzmemeli ve sözlerini dinlemeliyiz.

Hasan okuldan geldikten sonra ödevini yapmamıştır. Annesi ödevini neden yapmıyorsun diye sorunca “Sana ne!” diye cevap vermiştir. Hülya ise aynı durumda “Anneciğim çok yorulduğum biraz dinlendikten sonra yapacağım uygun olur mu?” diye cevap vermiştir. Sizce Hasan mı, yoksa Hülya mı daha saygılıdır?

Ailede herkesin düşüncesi alınmalıdır!

Aile bireylerinin kurallara uymaları, sorumlulukları yerine getirmeleri, birbirlerini sevip saymalarının yanında, birbirlerinin düşüncelerini de almaları ve saygı duymaları gerekir.

Televizyonda bir film izlenecekse herkesin o filmi izleme konusunda fikri alınmalıdır. Eğer herkesin fikri alınırsa kimse üzülmez.

ARA ÖZET

Aile kadın ve erkekten oluşan toplumun en küçük birimidir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile çekirdek aile, anne, baba, çocuklar, büyük anne, büyük babadan oluşan aileler de geniş ailelerdir. Bazen anne ya da babanın olmadığı aileler de vardır; bunlara da bölünmüş aile denir. Ailede herkesin görev ve sorumlulukları vardır. Herkesin düşüncesi alınmalıdır. Eğer herkes görev ve sorumluluklarını yerine getirir, herkesin düşüncesi alınır ve herkes birbirini sevip sayarsa mutlu bir aile ortamı oluşur.

ARA DEĞERLENDİRME

A.1. Aile Nedir?

2. Kaç tür aile vardır? Sınıflandırarak birer örnek veriniz?

3. Ailede insanlar hangi kurallara uymalıdır?

B.1. Mutlu bir aile olmak için ailede yapılması gerekenler nelerdir?

2. Neden ailede herkesin düşüncesi alınmalıdır?

3. Mutlu ve sağlıklı bir ailede çocuklara düşen görevler neler olabilir?

ÖRNEK OLAYLAR

ÖRNEK OLAY I

Güler ailesi dört kişiden oluşmaktadır. Baba, anne, oğul ve kız. Yaz tatili gelmiş, okul bitmiş oğul ve kız sınıflarını başarıyla geçmişlerdir. Oğul bisiklet, kız ise bilgisayar istemektedir. Baba ve anne her iki çocuklarını da memnun etmek istemektedir, ama maddi durumları sadece bisiklet veya bilgisayar almaya yetmektedir. Anne ve baba bilgisayar almayı düşünürken oğul bisiklette ısrar etmektedir. Sizce çözüm ne olmalıdır?

Sorular

1. Acaba bisiklet mi alınsın, bilgisayar mı?
2. Oğul dediğini zorla yaptırırsa aile ile ilgili hangi ilkeye karşı gelmiş olur?

ÖRNEK OLAY II

Aliler beş kişilik bir ailedir. Ali, kardeşi, annesi, babası ve büyük babası. Ali'nin büyük babası yatağa bağlı bir hastadır. Şimdiye kadar onların yanında kalmaktadır. Fakat hastalanınca Ali'nin annesi ona bakmak, onunla aynı evde yaşamak istememektedir. Bu durum herkesi üzmektedir. Anne evdeki herkese sözünü geçirmeye, kendisinin istediğinin olması konusunda baskı yapmaya çalışmaktadır. Baba büyük babaya bakmayı, anne ise onun huzur evine göndermeyi istemektedir. Ali ve kardeşi de büyük babalarının evde kalmasını istemektedir, ancak annelerinden çekinmektedirler.

SORULAR

1. Büyükbabaya ne olacağına Ali ve kardeşi üzülmekte ve annelerini ikna edememektedirler. Bu durumun sakıncaları nelerdir. Siz olsaydınız ne yapardınız?

SON ÖZET

Hangi tür aile olursa olsun mutlaka ailede herkes birbirini sevmeli ve saymalıdır. Ailede herkesin mutlu olması, insanların düşüncesinin alınması, yine herkesin hak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle mümkün olabilir.

DEĞERLENDİRME

1. Yakın çevrenizde bulunan aileleri ziyaret ederek onları inceleyiniz. Aile içerisinde sevgi, saygı, hak ve sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğini gözleyiniz. Bu konuda bir rapor hazırlayınız.

Tümevarım Sürecine Göre Hedefler ve İçerik

Hedefler

Hedef 1 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı sınıflamalar bilgisi.

Hedef 2 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı ilkeler bilgisi.

Hedef 3 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı kavramların anlam bilgisi.

Hedef 4 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı ilkeleri açıklayabilme.

HAZIRLIK SORULARI

1. Kendi ailenizi inceleyiniz. Aileniz kimlerden oluşuyor?

2. Çevrenizdeki aileleri inceleyiniz. Kendi ailenizle karşılaştırınız. Farklılıklar ve benzerlikler nelerdir araştırınız?

3. Ailedeki bireylerin, aileye karşı görev ve sorumlulukları neler olabilir? Anne ve babanıza ya da aile büyüklerinize danışınız.

ÖRNEK 1: Yılmaz ailesinin babası Kerem YILMAZ, annesi Aysel YILMAZ'dır. Kerem ve Aysel 1978 yılında İstanbul da evlenmişlerdir. Evlilikleri belediye başkanı, şahitlerin ve davetlilerin huzurunda kıyılmıştır, kendilerine evlilik cüzdanı verilmiştir.

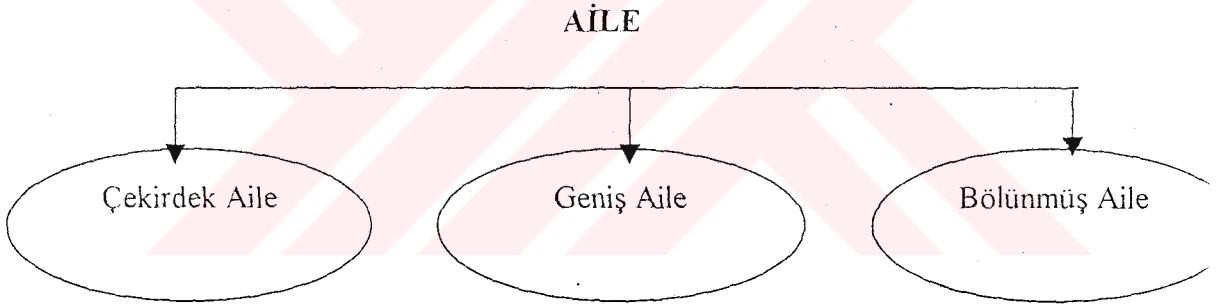
ÖRNEK 2: Akçay ailesi; Anne, baba, büyük anne, büyük baba ve çocuklardan oluşmuştur.

ÖRNEK 3: Tunca ailesi ise, iki kişilik bir ailedir. Baba Kemal TUNCA, kızı Elif TUNCA'dır.

SORU: Yukarıda örnekleri verilen aileler hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu üç aile arasında ne tür farklılıklar vardır?

Örnekler incelendiğinde birden fazla aile türü olduğunu görürsünüz. Bu üç aile arasında aile olmaları bakımından benzerlikler olduğu, kişiler ve sayıları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

Örneklere bakıldığında ailelerin kişiler ve kişilerin sayılarına göre şekillendikleri görülmektedir. Genelde çevremizde üç tür aile vardır. Bunları aşağıdaki gibi sınıflandıralım.

Buna göre birinci örnekteki, Yılmaz ailesi, çekirdek aileye, ikinci örnekteki, Yılmaz ailesi, çekirdek aileye, ikinci örnekteki, Akçay ailesi geniş aileye, Tunca ailesi de bölünmüş aileye örnek verilebilir.

(Bu basamakta ilkeler işe koşulmuştur).

Ailede herkesin hakkı, görevi ve sorumluluğu vardır!

Aile bireyleri üzerlerine düşen görevleri ve sorumlulukları yerine getirirse herkes mutlu olur. Tıpkı trafik kurallarına uymamız gerektiği gibi. Eğer kurallara uyersak kaza olmaz. Eğer ailede herkes kendine düşen görevi yerine getirirse aile bireyleri mutlu olur.

Anne ve baba evin geçimini sağlarlar. Baba veya anne çalışır ve eve para getirir. Anne bu parayı evin ihtiyaçları için harcar evin düzeni ve bakımı ile ilgilenir çocuklar okula giderek eğitim görürler. Böylece herkes görevini yapar.

Aile bireyleri birbirlerini sevip saymalıdırlar!

Ailedeki bireylerin mutluluğu birbirlerini sevip saymalarına bağlıdır. Küçükler büyüklerine saygılı olmalı, onların sözlerini dinlemelidirler. Büyükler de küçükleri sevmeli ve onlara karşı güler yüzlü olmalıdırlar. Böylece herkes birbirini sever ve sayar.

Büyüklerimizin yanında yüksek sesle bağırıp konuşmamalıyız. İsteklerimizi daha yumuşak bir ses tonuyla ve daha yavaş ifade etmeliyiz. Onları üzmemeli ve sözlerini dinlemeliyiz.

Hasan okuldan geldikten sonra ödevini yapmamıştır. Annesi ödevini neden yapmıyorsun diye sorunca: "Sana ne!" diye cevap vermiştir. Hülya ise aynı durumda: "Anneciğim çok yoruldu biraz dinlendikten sonra yapsam uygun olur mu?" diye cevap vermiştir.

Hasan mı, yoksa Hülya mı daha saygılıdır?

Ailede herkesin düşüncesi alınmalıdır!

Aile bireylerinin kurallara uymaları, sorumlulukları yerine getirmeleri birbirlerini sevip saymalarının yanında, birbirlerinin düşüncelerine de değer vermeleri ve saygı duymaları gerekir.

Televizyonda bir film izlenecekse herkesin o filmi izleme konusunda fikri alınmalıdır. Eğer herkesin fikri alınırsa kimse üzülmez.

Aileler birleşerek toplumu oluştururlar. Farklı tür ve yapıda aileler vardır. Hepsinin oluşumunda bir kadın ve erkek vardır. Kadın ve erkek toplumun belirlediği kurallar içerisinde bir araya gelerek nikah adı verilen bir anlaşmayla evlenirler. Böylece aileyi oluştururlar.

Ailede ki bireyler, durum ve sayılarına göre de türlere ayrılırlar. Anne baba ve çocuklardan oluşan ailelere küçük (çekirdek), anne baba çocuklar büyükanne, ve

büyükbaba gibi kişilerden oluşan aileye geniş aile, anne ve babanın ayrılarak (boşanarak) oluşturdukları aileye de bölünmüş aile denebilir.

“Anne baba ve evlenmemiş çocuklarından oluşan toplumun en küçük topluluğuna aile” denir.

ARA ÖZET

Aile kadın ve erkekten oluşan toplumun en küçük birimidir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile çekirdek aile, anne, baba, çocuklar, büyük anne, büyük babadan oluşan aileler de geniş ailelerdir. Bazen anne ya da babanın olmadığı aileler de vardır; bunlara da bölünmüş aile denir. Ailede herkesin görev ve sorumlulukları vardır. Herkesin düşüncesi alınmalıdır. Eğer herkes görev ve sorumluluklarını yerine getirir, herkesin düşüncesi alınır ve herkes birbirini sevip sayarsa mutlu bir aile ortamı oluşur.

ARA DEĞERLENDİRME

A.1. Aile Nedir?

2. Kaç tür aile vardır? Sınıflandırarak birer örnek veriniz?

3. Ailede insanlar hangi kurallara uymalıdır?

B.1. Mutlu bir aile olmak için ailede yapılması gerekenler nelerdir?

2. Neden ailede herkesin düşüncesi alınmalıdır?

3. Mutlu ve sağlıklı bir ailede çocuklara düşen görevler neler olabilir?

ÖRNEK OLAYLAR

ÖRNEK OLAY I

Güler ailesi dört kişiden oluşmaktadır. Baba, anne, oğul ve kız. Yaz tatili gelmiş, okul bitmiş oğul ve kız sınıflarını başarıyla geçmişlerdir. Oğul bisiklet, kız ise bilgisayar istemektedir. Baba ve anne her iki çocuklarını da memnun etmek istemektedir, ama maddi durumları sadece bisiklet veya bilgisayar almaya yetmektedir. Anne ve baba bilgisayar almayı düşünürken oğul bisiklette ısrar etmektedir. Sizce çözüm ne olmalıdır?

Sorular

- 1.Acaba bisiklet mi alınsın, bilgisayar mı?
- 2.Oğul dediğini zorla yaptırırsa aile ile ilgili hangi ilkeye karşı gelmiş olur?

ÖRNEK OLAY II

Aliler beş kişilik bir ailedir. Ali, kardeşi, annesi, babası ve büyük babası. Ali'nin büyük babası yatağa bağlı bir hastadır. Şimdiye kadar onların yanında kalmaktadır. Fakat hastalanınca Ali'nin annesi ona bakmak, onunla aynı evde yaşamak istememektedir. Bu durum herkesi üzmektedir. Anne evdeki herkese sözünü geçirmeye, kendisinin istediğinin olması konusunda baskı yapmaya çalışmaktadır. Baba büyük babaya bakmayı, anne ise onun huzur evine göndermeyi istemektedir. Ali ve kardeşi de büyük babalarının evde kalmasını istemektedir, ancak annelerinden çekinmektedirler.

SORULAR

- 1.Büyük babaya ne olacağına Ali ve kardeşi üzülmekte ve annelerini ikna edememektedirler. Bu durumun sakıncaları nelerdir. Siz olsaydınız ne yapardınız?

SON ÖZET

Hangi tür aile olursa olsun mutlaka ailede herkes birbirini sevmeli ve saymalıdır. Ailede herkesin mutlu olması, insanların düşüncesinin alınması, yine herkesin hak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle mümkün olabilir.

DEĞERLENDİRME

- 1.Yakın çevrenizde bulunan aileleri ziyaret ederek onları inceleyiniz. Aile içerisinde sevgi, saygı, hak ve sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğini gözleyiniz. Bu konuda bir rapor hazırlayınız.

Analoji Sürecine Göre Hedefler ve İçerik

Hedefler

Hedef 1 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı kavramların anlam bilgisi.

Hedef 2 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı sınıflamalar bilgisi.

Hedef 3 : Aile hayatıyla ilgili belli başlı ilkeler bilgisi

HAZIRLIK SORULARI

1.Kendi ailenizi inceleyiniz. Aileniz kimlerden oluşuyor?

2.Çevrenizdeki aileleri inceleyiniz. Kendi ailenizle karşılaştırınız. Farklılıklar ve benzerlikler nelerdir araştırınız?

AİLE

Aileler kadın ve erkeğin bir araya gelmesiyle oluşur. Kadın anne erkek de baba olur. Aileler toplum için çok önemlidir. Aileler bir araya gelerek toplumu oluştururlar.

Yılmaz ailesinin babası Kerem YILMAZ, annesi Aysel YILMAZ'dır. Kerem ve Aysel 1978 yılında İstanbul'da evlenmişlerdir. Evlilikleri belediye başkanı, şahitlerin ve davetlilerin huzurunda kıyılmıştır.

Kimi ailelerin birey sayısı çok kimilerinin ise az olabilir. Akçay ailesi; anne baba, büyükanne, büyük baba ve çocuklardan oluşmuştur. Birey sayısı çoktur.

Tunca ailesi ise iki kişilik bir ailedir. Baba Kemal TUNCA ve kızı Elif TUNCA'dır.

Aileler birey sayısı ne olursa olsun toplumun en küçük topluluğudur. Genelde toplumda üç tür aile görülmektedir. Anne baba ve çocukların oluşturduğu topluluk çekirdek aileyi; anne, baba, çocuklar, büyük anne ve büyük babanın oluşturduğu topluluk geniş aileyi; anne ve babanın ayrıldığı (boşandığı) aile ise bölünmüş aileyi oluşturabilir.

Aile bireyleri bir arada yaşamanın gerektirdiği hak, görev ve sorumlulukları yerine getirmeye çalışmalıdır. Mutlu bir ailede insanlar birbirlerini sever,

düşüncelere ve inançlara saygı gösterir, üzerlerine düşen görevleri yaparak içinde yaşadıkları aileye katkıda bulunurlar.

Aile içindeki karşılıklı sevgi ve saygı sağlıklı ve mutlu bir yaşam için gereklidir. Çocuklar büyüklerin sözlerini dinler, uyarılarını dikkate alır, karşılıklı dayanışmanın gereğini yerine getirir.

Büyükler evin ihtiyaçlarını karşılayıp, çocukların en iyi şekilde eğitim görmelerini sağlayıp, ihtiyaçlarının giderilmesine katkıda bulunurlar. Böylece karşılıklı sevgi, saygı ve dayanışma ile aile olmanın gerekleri yerine getirilmiş olur.

ARA ÖZET

Aile kadın ve erkekten oluşan toplumun en küçük birimidir. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile çekirdek aile, anne, baba, çocuklar, büyük anne, büyük babadan oluşan aileler de geniş ailelerdir. Bazen anne ya da babanın olmadığı aileler de vardır; bunlara da bölünmüş aile denir. Ailede herkesin görev ve sorumlulukları vardır. Herkesin düşüncesi alınmalıdır. Eğer herkes görev ve sorumluluklarını yerine getirir, herkesin düşüncesi alınır ve herkes birbirini sevip sayarsa mutlu bir aile ortamı oluşur.

ARA DEĞERLENDİRME

A.1. Aile Nedir?

2. Kaç tür aile vardır? Sınıflandırarak birer örnek veriniz?

3. Ailede insanlar hangi kurallara uymalıdır?

B.1. Mutlu bir aile olmak için ailede yapılması gerekenler nelerdir?

2. Neden ailede herkesin düşüncesi alınmalıdır?

3. Mutlu ve sağlıklı bir ailede çocuklara düşen görevler neler olabilir?

ÖRNEK OLAYLAR

ÖRNEK OLAY I

Güler ailesi dört kişiden oluşmaktadır. Baba, anne, oğul ve kız. Yaz tatili gelmiş, okul bitmiş oğul ve kız sınıflarını başarıyla geçmişlerdir. Oğul bisiklet, kız ise bilgisayar istemektedir. Baba ve anne her iki çocuklarını da memnun etmek istemektedir, ama maddi durumları sadece bisiklet veya bilgisayar almaya yetmektedir. Anne ve baba bilgisayar almayı düşünürken oğul bisiklette ısrar etmektedir. Sizce çözüm ne olmalıdır?

Sorular

- 1.Acaba bisiklet mi alınsın, bilgisayar mı?
- 2.Oğul dediğini zorla yaptırırsa aile ile ilgili hangi ilkeye karşı gelmiş olur?

ÖRNEK OLAY II

Aliler beş kişilik bir ailedir. Ali, kardeşi, annesi, babası ve büyük babası. Ali'nin büyük babası yatağa bağlı bir hastadır. Şimdiye kadar onların yanında kalmaktadır. Fakat hastalanınca Ali'nin annesi ona bakmak, onunla aynı evde yaşamak istememektedir. Bu durum herkesi üzmektedir. Anne evdeki herkese sözünü geçirmeye, kendisinin istediğinin olması konusunda baskı yapmaya çalışmaktadır. Baba büyük babaya bakmayı, anne ise onun huzur evine göndermeyi istemektedir. Ali ve kardeşi de büyük babalarının evde kalmasını istemektedir, ancak annelerinden çekinmektedirler.

SORULAR

- 1.Büyük babaya ne olacağına Ali ve kardeşi üzülmekte ve annelerini ikna edememektedirler. Bu durumun sakıncaları nelerdir. Siz olsaydınız ne yapardınız?

SON ÖZET

Hangi tür aile olursa olsun mutlaka ailede herkes birbirini sevmeli ve saymalıdır. Ailede herkesin mutlu olması, insanların düşüncesinin alınması, yine herkesin hak, görev ve sorumluluklarını yerine getirmesiyle mümkün olabilir.

DEĞERLENDİRME

1.Yakın çevrenizde bulunan aileleri ziyaret ederek onları inceleyiniz. Aile içerisinde sevgi, saygı, hak ve sorumlulukların yerine getirilip getirilmediğini gözleyiniz. Bu konuda bir rapor hazırlayınız.

